

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ,,

ΑΘΗΝΑΙ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1938 ΔΡΙΘ. 6.

Η ΣΥΝΕΠΕΙΑ

Καὶ οἱ ἀρνηταὶ ἔβγαλαν τὴν τελευταίαν συνέπειαν. Δειλὰ-δειλὰ μερικοί, σαφέστερα καὶ χωρὶς περιστροφὰς ἄλλοι, ἤρχισαν νὰ μιλοῦν ὑπὲρ τῆς κατ' ἐξοχὴν συνεποῦς ἐκδηλώσεως τῆς ἀρνήσεως. Τῆς αὐτοκτονίας. «Αὐτοκτονία εἶναι τὸ ἱερώτερον δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου» λέγουν καὶ ξαναλέγουν οἱ ἀρνηταί...εἰς ἐκεῖνον ποῦ τοὺς ἀκούει.

Οἱ ἀρνηταὶ δὲν ἔχουν ἄδικον. Ἡ αὐτοκτονία εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ δικαίωμα. Εἶναι ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου—τοῦ «ἀνθρώπου» ὅπως τὸν κατήνησεν ὁ ὕλισμὸς τῶν ἀρνητῶν.

Ἡ μᾶλλον ἢ αὐτοκτονία εἶναι μία πραγματικότης. Κάτι ποῦ συντελεῖται ἀναποφεύκτως μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐκεῖνον ποῦ ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον τῶν ὕλιστῶν. Ἡ ταχύτης τῆς αὐτοκτονίας ποικίλλει. Ἄλλοτε ὁ ὕλισμὸς σκοτῶνει—μὲ ἓνα πρωτότυπον σαδισμόν—τὰ θύματά του σιγὰ-σιγὰ. Καὶ ἄλλοτε «μιά κι' ἔξω». Κατὰ βάσιν, διαφορὰ ταχύτητος μόνον.

Εἰς τὴν ἀρχὴν σκοτῶνει ὁ ὕλισμὸς στὸν ἄνθρωπον ὅ,τι ξεχωριστὰ ἀνθρώπινον ἔχει μέσα του. Ὅ,τι δὲν ἔχει κοινὸν μὲ τὰ κτήνη.

Καὶ ἐν πρώτοις αὐτὴν τὴν ιδέαν ὅ,τι εἶναι ἄνθρωπος ὁ ἄνθρωπος. Ποιὸς θὰ μετρήσῃ τοὺς τόννους τὸ χαρτὶ ποῦ ἐξωδεύθηκε διὰ νὰ πεισθῇ ὁ ἄνθρωπος ὅ,τι κατ' οὐσίαν δὲν εἶναι τίποτε παραπάνω ἀπὸ τὰ κτήνη; Οἱ μαῦροι τῆς Πολυνησίας ἀνέβαζαν τὰ ζῶα εἰς τὴν βαθμίδα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ὕλισμὸς κατεβίβασε τὸν ἄνθρωπον ἕως εἰς τὰ κτήνη.... Ὁ νέγρος τῆς Πολυνησίας ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἔχη πολλοὺς λόγους νὰ ζηλεύῃ τὸν Εὐρωπαῖον ὕλιστὴν...

Καὶ ὁ ὕλισμὸς προχωρεῖ, συνεπῆς πάντοτε...«Ἄφοῦ δὲν εἶσαι παρὰ ἓνα κτήνος», εἶπε εἰς τὸ θῦμά του, τὸν ἄνθρωπον τοῦ περιφήμου δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος καὶ τοῦ ἀνεκδιηγήτου εἰκοστοῦ αἰῶνος, «τί τίς θέλεις κάτι ιδέες ποῦ βλέπεις πῶς δὲν τίς ἔχει τὸ γαῖδουράκι τοῦ περιβολάρη σου; Βγάλ' τα ὅλα αὐτά. Πέταξέ τα. Καὶ τὴν οἰκογενειακὴν στοργὴν. Καὶ τὸ αἰ-

σθημα τῆς τιμῆς. Καί τὴν θυσίαν διὰ τοὺς ἄλλους. Καί τὰ ἰδανικά. Καί τὴν ἱεραρχίαν μεταξὺ πνεύματος καὶ σώματος. Καί κάθε τι ποὺ δὲν εἶναι ὕλη...ποὺ δὲν ἔχεις κοινὸν μὲ τὸ γαϊδουράκι τοῦ περιβολάρη σου».

Καί ὅπου ἡ φωνὴ αὐτῆ τοῦ ὕλισμοῦ εὗρηκε ἀπήχησιν καὶ ἐφαρμογὴν, ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄνθρωπος ἐσκοτώθηκε (ἐσκοτώθηκε, ἠὲτοκτόνησε, ὅπως θέλετε πέστε το). Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄνθρωπος ἀπέθανε. Ἔμεινε μονάχα τὸ κτῆνος.

Τὸ κτῆνος; Λάθος! Ὁχι τὸ κτῆνος! Ὁ ἀποκτηνωμένος ἄνθρωπος, αὐτὸς ἔμεινε. Καί ὑπάρχει διαφορὰ! Τὸ κτῆνος, αὐτὸ εἶναι κάτι τὸ φυσιολογικόν. Ἔχει θέσιν στὴν ζωὴν. Εἶναι καὶ αὐτὸ μία ἔκφανσις τῆς ζωῆς. Ἐνῶ ὁ ἀποκτηνωμένος ἄνθρωπος; Αὐτὸς εἶναι ἔκφασις τῆς ἀρνήσεως. Καί ἡ ἀρνήσις πρέπει νὰ ὀλοκληρωθῆ. Ἔπρεπε καὶ αὐτὸ τὸ καθαρὰ ζωῶδες ποὺ ἀπέμεινε στὸν «ἄνθρωπον» τοῦ ὕλισμοῦ, καί αὐτὸ νὰ ἐξαφανισθῆ.

Καί ἔσπρωξε ὁ ὕλισμὸς τὸν ἄνθρωπον πρὸς ὅ,τι θὰ ἐξηφάνιζε καὶ αὐτὸ τὸ ζωῶδες ποὺ τοῦ ἔμεινε. Τοῦ ἐνέπνευσε (ἄλλοι θὰ ἔλεγαν: «τοῦ ἐπέβαλε») ἓνα πρόγραμμα «ζωῆς», τοῦ «φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὖριον γὰρ ἀποθνήσκομεν». Ὅλων τῶν εἰδῶν αἰ ἀταξίαι τῆς ζωῆς καὶ αἰ καταχρήσεις ἐπεστρατεύθησαν καὶ ἐραφιναρίσθησαν διὰ νὰ μπορῆ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀρχίσῃ νὰ γερνᾷ εἰς τὰ εἴκοσι πέντε χρόνια. Καί νὰ ὀδηγῆται εἰς τὸν τάφον ὅσον τὸ δυνατόν γρηγορώτερα...

Καί, ὅταν τὸ δηλητήριον ἐπροχώρησε, ὁ ὕλισμὸς ἔβγαλε καὶ τὴν τελευταίαν συνέπειαν. «Μία καὶ εἶσαι ἓνας δηλητηριασμένος, κατάδικος τῆς ζωῆς, δὲν ξενοιάζεις μὴ ὥρα ἀρχήτερα;».

Καί ἔγινε καὶ αὐτό. Τὰ πράγματα

ἀπλοποιοῦν αἱ. Ἡ αὐτοκτονία. Πότε γιὰ τοῦτο, πότε γιὰ ἐκεῖνο, ἡ αὐτοκτονία. Γιὰ τὴν πιὸ μικρὴ ἀφορμὴ. Τὸ μοιραῖον κατάντημα τῆς ὕλιστικῆς νοοτροπίας. Ἄν τὸ ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως δὲν ἦτο τόσο ἰσχυρὸ στὸν ἄνθρωπον, δὲν ξέρει κανεὶς πόσοι θὰ ἔμεναν εἰς τὸ τέλος ζωντανοί...

Ἄν ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὕλισμοῦ ἠθέλε νὰ ἀκούσῃ, ἂν δὲν εἶχε φραγμένα τὰ αὐτιά του, νὰ τοῦ ἔλεγε κανεὶς:

—Καλά, φίλε μου. Εἶσαι κι' ἐσὺ κατ' οὐσίαν ὅτι τὸ γαϊδουράκι τοῦ περιβολάρη σου. Ἄλλὰ γιὰ πὲς μου, εἶδες ποτὲ τὸ γαϊδουράκι αὐτὸ νὰ ζῆ σὰν καὶ σένα, τὸν «μοντέρνο», «κοσμικὸ» ἄνθρωπο; Τὸ εἶδες ἐσὺ νὰ ξενυχτᾷ σὲ μὴ ζωὴ σὰν τὴν δική σου; Τὸ εἶδες ἐσὺ νὰ ζῆ διαφορετικὰ ἀπὸ ὅ,τι εἶναι γι' αὐτὸ ὀμαλό, ὕγιεινό, σωστό, σύμφωνο μὲ τοὺς νόμους ποὺ τοῦ ἔθεσε... κάποιος ποὺ μπορεῖ νὰ θέτῃ παγκοσμίους νόμους τέλος πάντων, ἂν σ' ἐνοχλῆ νὰ σοῦ πῶ τὸ ὄνομά Του; Εἶδες ἐσὺ κανένα γαϊδουράκι νὰ αὐτοκτονῆ;

Τί τὰ θέλετε! Διὰ τὸν ἄνθρωπον τοῦ ὕλισμοῦ ἐπιστροφή στὸ ζῶον θὰ ἦτο μία πρόοδος! Ἄν μποροῦσε νὰ ἐπιτελεσθῆ ἡ πρόοδος αὐτῆ! Ἄν ἐπέθετο ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὕλισμοῦ νὰ μὴν ἐζοῦσε, τοῦλάχιστον, χειρότερα ἀπὸ τὸ γαϊδουράκι του! Νὰ ἐδιδάσκετο ἀπὸ αὐτό, ἀπὸ τὸ χελιδόνι ποὺ τιτιβίζει ἀπὸ πάνω του, ἀπὸ τὸ σκυλάκι του ποὺ τραβοσέρνει μαζί του! Ἴσως αὐτὸ θὰ τὸν ἔκανε νὰ ξαναγίνη κάτι τὸ ὀμαλό, τὸ φυσιολογικόν. Ἴσως θὰ τὸν ἔφερνε σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν ζωὴν. Καί ἡ ἐπαφὴ αὐτῆ θὰ τὸν ἔφερνε πίσω ἐκεῖ, ἀπὸ ὅπου ὁ ὕλισμὸς τὸν εἶχεν ἀπομακρύνει. Πίσω στὸν μεγάλον προορισμὸν ποὺ ὁ Μεγάλος Νοῦς τοῦ ἔχει τάξει!

Τὸ θέλημα τῆς ζωῆς

Η ΦΩΤΙΑ

Ἐδῶ ἀπάνω στὸ ἀπόμερο χωριουδάκι ὁ χειμῶνας ξεθαρρεύεται πιὸ γρήγορα ἀπὸ τὴν πολιτεία. Καρέκλες δὲν βγαίνουν πιά κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο, στὴν πλατεία.

Καθήσαμε μέσα στὸ κεντρικὸ «μαγαζί» τοῦ χωριοῦ, πού εἶναι παντοπωλεῖο, καφενεῖο καὶ ταβέρνα μαζύ. Τὸ φθινοπωρινὸ αὐτὸ ἀπόγευμα, τὸ κατάστημα εἶναι γεμάτο ἀπὸ χωριανούς πού κάθονται παρέες-παρέες στὰ γύρω τραπέζια.

Στὸ δρόμο φαίνονται οἱ χωριάτες πού γυρίζουν στὸ χωριό—Σαββατόβραδο σήμερα—μὲ τὰ ζῶά τους, ἄλλα φορτωμένα μὲ δυὸ-τρεῖς χονδρούς κορμούς, ἄλλα χαμένα κάτω ἀπὸ ἓνα βουνὸ πουρναρόκλαδα καὶ βάτα. Τώρα περνάει ἀπ' ἔξω ἓνας νέος καὶ εὐρωστος χωρικὸς μὲ τὸ κάρρο του, βαδίζοντας δίπλα στὸ κεφάλι τοῦ ζώου του. Φαίνεται νὰ ἔρχεται ἀπὸ μακριά.

—Νὰ κι' ὁ Ἀντρέας! φώναξε ἓνας νέος ἀπὸ τὴν πλαϊνὴ παρέα. Σιγῆ. Ὁ νέος πού μίλησε—κρατᾷ τὰ σκῆπτρα τῆς συζητήσεως ἐπιμένει...

—Ξέρετε λοιπὸν γιατί ξεκινᾷ κάθε Σάββατο γιὰ νὰ ρθῆ στὸ χωριό;

Τέτοια ἐρώτησι δὲν εἶχε σκεφθῆ κανεὶς νὰ τὴν κάμη. Ὁ Ἀντρέας ἔρχεται κάθε Σαββατόβραδο στὸ χωριὸ του ὅπως τόσοι ἄλλοι. Τίποτε τὸ παράξενο... Ἀλλὰ ὁ φίλος μας θέλει νὰ δώσῃ μιὰ ιδιαίτερη ἐξήγησι:

—Νὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ. Ἔρχεται γιὰ νὰ μὴν χάσῃ τὴν ἐκκλησία του. Ὅπου νᾶναι θὰ δῆτε καὶ τὸν πατέ-

ρα του νὰ ἔρχεται. Καὶ ξέρετε ἀπὸ ποῦ ἔρχεται; Ἀπὸ τὸ βουνὸ πέρα. Κάνει, βλέπεις, κάρβουνα ὄλο αὐτὸ τὸν καιρὸ ἔξω, στὴν πλαγιά... Ἐ, λοιπὸν αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους δὲν μπορῶ νὰ τοὺς χωνέψω!

—Καὶ μόνον αὐτό; συνεπλήρωσε ἓνας ἄλλος ἀπὸ τὴν παρέα. Κάθε φορὰ πού θὰ φᾶνε σηκώνονται ὄρθιοι καὶ κάνουν ὄλα τὰ παιδιὰ προσευχή. Ἔχουν καὶ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ διαβάζουν...Περίεργοι ἄνθρωποι!

—Μιὰ Κυριακὴ, συνέχισε ὁ πρῶτος, τὸν ρώτησα καθὼς πήγαινε στὴν ἐκκλησία πρωῖ-πρωῖ. Βρὲ Ἀντρέα, γιατί πᾶς στὴν ἐκκλησία; Ξέρεις;

—Κι' ἐσύ γιατί νὰ μὴν πηγαίνης, μοῦ κάνει...

—Ἐγὼ νέος ἄνθρωπος. τοῦ λέω. Δὲν μοῦ χρειάζονται αὐτὰ τὰ ἄχρηστα πράγματα! Δὲν ἔχω ἀνάγκη ἐγὼ νὰ πιστεύω σ' αὐτὰ γιὰ νὰ κάνω ὅ,τι πρέπει. Αὐτὰ ἦταν φοβέρες γιὰ τοὺς παπποῦδες μας πού δὲν εἶχαν δῆ οὔτε αὐτοκίνητο. Πάει, πεθάναν. Ἡ ἐπιστήμη λέει ὅτι ἡ συνείδησί μου (χτύπησε τὴν παλάμη στὸ στῆθος του) ἢ λογικὴ μου, εἶναι ἄρκετὰ γιὰ νὰ κάνω τὸ καθῆκόν μου καὶ ἄσ' τις ἐκκλησίες.

Οἱ ἄλλοι τὸν ἄκουγαν μὲ ἀνοικτὸ στόμα. Τὰ τελευταῖα λόγια του τὸν ἐνεθουσίασαν. Πῆρε ὕφος καὶ κύτταξε πρὸς τὴν παρέα μας σὰν νὰ περιμένε τὰ χειροκροτήματα... Δὲν ἔλεγε ὁ καθένας τέτοια λόγια.. Οὔτε ἐμεῖς πού ἐρχόμαστε ἀπὸ τὴν πόλι ἔπρεπε νὰ φαντασθοῦμε ὅτι στὸ χωριὸ δὲν ὑπῆρχαν «μεγάλα πνεύματα»...

—Δὲν μοῦ λές, εἶπα στὸ παιδί πού καθάριζε τὸ τραπέζι μας μὲ μιὰ χρωματιστὴ πετσέτα, ποιὸς εἶναι ὁ κύριος ἐκεῖ; κι' ἔδειξα τὸν ρήτορα.

—Εἶναι ὁ γυιὸς τοῦ τάδε. Ἔργαζόταν στὴν Ἀθήνα ἄλλοτε, στὴν Τράπεζα. Τώρα ἦλθε ἐδῶ γιατί πέθανε ὁ πατέρας του κι' ἔχουν κτήματα. Ἄ! εἶναι σπουδαγμένος, πρόσθεσε τὸ παιδί καμαρώνοντας γιὰ τὸν πατριώτη του πού κινούσε τὴν προσοχὴ

των «ξένων». Είχε πάει και στο Γυμνάσιο κάποτε!

*

Ξαφνικά στο μαγαζί έπαψαν οι όμιλίες. Κάποιος έδειξε στους άλλους τον δασάρχη που κατεβαίνει με δυο χωροφύλακες. Κάτι σπουδαίο θα συμβαίνει, γιατί όλη ή αγορά άναστατώθηκε. Ναι.. χτυπούν τώρα την καμπάνα του χωριού. Το αίσθημα κάποιου κινδύνου άγγίζει την καρδιά καθενός. Το νέο έφτασε και στο καφενείο: Κάπου έπιασε φωτιά το δάσος. Ο δασάρχης μαζεύει τους χωριανούς για να πάνε να την σβύσουν. Φωτιά στο δάσος! Ξέρουν και τα μικρά παιδιά έδω τί πάει να πη αυτό. "Όσοι είδαν τα λεβεντόκορμα πευκα, που από τον χυμό τους τρώει ψωμί το χωριό, να καίγονται σαν λαμπάδες, γέρασαν πριν να δουν όμοιά τους στον καρβουνιασμένο βραχότοπο.

Στά μέρη αυτά οι περισσότεροι χωρικοί είναι ρητινοσυλλέκτες. Μόλις άκουνε την θλιβερή είδησι, πώς έπιασε φωτιά στο δάσος, άρπάζουν ό,τι έργαλειό έχει ό καθένας, γεμίζουν το «άσκόπουλο» νερό για μόνο έφόδιο και τρέχουν ν' αντιμετώπισουν την φωτιά που πάει να τους φάη το ψωμί. Πολλοί έχουν δοκιμάσει την λύσσα της, καθως τα φρέσκα κουκουνάρια τινάζονται, σαν πύρινοι μύδροι, όλόγυρα και ανάβουν νέες φωτιές γύρω στους πυροσβέστες. Και ή δουλειά αυτή μπορεί να κρατήσει μέρες. Γι' αυτό σήμερα, Σαββατόβραδο, έπειτα από έξη μέρες δουλειά, είναι βαρύνά πιάση ό καθένας πάλι το τσεκούρι και το φτυάρι στο χέρι.

Στην πλατεία τώρα έχουν μαζευθί

άρκετοι χωριάτες γύρω στον δασάρχη κι' έτοιμάζονται να φύγουν για τη φωτιά. Πρώτος και καλύτερος ό Αντρέας, που μόλις είχε κατεβεί με το κάρρο του από την πλαγιά, με το τσεκούρι και το φτυάρι στον ώμο.

Πηγαίναμε να μπούμε στο αυτοκίνητο που μάς είχε φέρει—το είχαμε αφήσει σ' ένα δρομάκι κοντά στην πλατεία.

Αίφνης άκούσαμε ένα περίεργο ποδοβολητό. Στις πέτρες του δρόμου ροβολάνε άλαφιασμένες δυο-τρεις σκιές. Φαίνεται πως μερικοί κακοί πατριώτες το σκάζουν με τρόπο για να μη συμπεριληφθούν στην πυροσβεστική ομάδα. Μάς νόμισαν για τους χωροφύλακες και έτρεξαν να χωθούν καθένας στον πιο πρόσφορο κρυψώνα. Ο πανικός τους—παρ' όλη την άγανάκτησι που κινούσε—δέν έπαυε να είναι κωμικός. Μά δέν τελείωσε ή ιστορία αυτή έδω! "Όταν ό πρώτος από την συντροφιά μας πήγε ν' άνοιξη την πόρτα του αυτοκινήτου, έβγαλε μιá φωνή έκπληξεως. Χάμω, μπροστά στο πίσω κάθισμα του αυτοκινήτου, κάποιος όγκος κινείται.

Ανάψαμε ένα σπέρτο. Το έσωτερικό του αυτοκινήτου φωτίστηκε. Και τότε... είδαμε να βγαίνει, σαν βρεμμένη γάτα, ό ρήτωρ του καφενείου!

Του άρκουσε ή συνείδησις, ή λογική, για να κάνη το καθήκον κρυμμένος... στο αυτοκίνητο. Οι παππούδες του είχαν ανάγκη να πιστεύουν σε «παραμύθια», σε «άχρηστα πράγματα», μά οι καύμένοι, δέν είχαν δη άκόμενη αυτοκίνητο! Αυτός είδε, ήλθε και...είσηλθε!

ΟΥΤΙΣ

Ἐπίκαιρα

ΤΙ ΕΙΧΑΝ ΓΙΝΕΙ;

Εἰς τὰ τόσα πού ἐγράφησαν διὰ τὴν φοβερὰν κρίσιν τὴν ὁποίαν διῆλθεν ἡ ἀνθρωπότης τώρα τελευταίως καὶ ἡ ὁποία παρ' ὀλίγον νὰ ὀδηγήσῃ εἰς παγκόσμιον—κατὰ γράμμα παγκόσμιον—αἵματοκύλισμα, ἡ παροῦσα στήλη δὲν θὰ ἔχη νὰ προσθέσῃ παρὰ μόνον ἓν: Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παγκοσμίου κρίσεως ἡ ἀνθρωπότης ἐπέρασεν ὄντως στιγμὰς ἀγωνίας. Ἡ ζωὴ ἑκατομμυρίων ἀθῶων ὑπάρξεων ἐκρέματο ἀπὸ μίαν κλωστήν. Ὁ φοβερώτερος πόλεμος πού ἐγνώρισεν ἕως τώρα ἡ ἀνθρωπότης ἐπρόκειτο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ ἐκραγῇ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὑπῆρχον διάφοροί καὶ περίφημοι ἀνθρωπισταὶ καὶ διανοούμενοι, οἱ ὁποῖοι τόσον καὶ τόσον θόρυβον κάμνουν μὲ τὰς διαφόρους ἀνθρωπιστικὰς τῶν ἀρχάς, καὶ οἱ ὁποῖοι φρίττουν ἀκόμη πρὸ τῆς σκέψεως ὅτι ἐδῶ καὶ τρεῖς χιλιάδες χρόνια ἔγινε πόλεμος μεταξὺ Ἀμαληκιτῶν καὶ Ἰουδαίων καὶ ὁ πόλεμος αὐτὸς περιγράφεται εἰς τὴν Βίβλον. Τί ἔγιναν ὅλοι αὐτοὶ οἱ «εὐαίσθητοι» καὶ «ἀνθρωπισταὶ» σοφοί, οἱ ὁποῖοι κατηγοροῦν τὸν Χριστιανισμόν, ὅτι δὲν ἀντιδρῶν ἐπαρκῶς κατὰ τοῦ πολέμου καὶ τρέμουν πρὸ τῆς ἰδέας ὅτι ὑπάρχουν ἀνθρωποὶ πού τρώγουν κρέας; Τοὺς ἠκούσατε νὰ κινηθοῦν, νὰ μεσολαβήσουν, νὰ ἐνθαρρύνουν ἐκείνους πού εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου; Τί εἶδους ἔκλειψιν ἔπαθαν, κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς, ἐκεῖνα τὰ μεγάλα ὀνόματα τὰ ὁποῖα κάθε ἄλλην ἡμέραν βλέπομεν εἰς τὰς ἐφημερίδας μὲ μεγάλους τίτλους καὶ μεγαλύτερον ἀκόμη στόμφον;

Ἄν ἀπὸ αὐτοὺς ἐπεριμένεν ἡ ἀνθρωπότης τὴν εἰρήνην αὐτὴν τὴν στιγμὴν, ὁ πόλεμος θὰ ἔμαινετο ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ πλανήτου μας. Ἄλλ' ὁ πόλεμος ἀπεσοβήθη. Καὶ οἱ διάφοροι λογάδες

τοῦ ὀρθολογισμοῦ... θὰ συνεχίσουν, ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς, τὰς κομπορημοσύνας των!

ΓΕΩΡΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Εἶναι ἰδιαιτέρως εὐχάριστον, ὅτι ἡ πολλαπλῶς ἐκδηλουμένη κυβερνητικὴ μέριμνα διὰ τὴν ριζικὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν περιλαμβάνει καὶ τὴν συστηματικὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην τῶν βασικῶν προβλημάτων μὲ τὰ ὁποῖα ἑκάστη κρατικὴ ὑπηρεσία καλεῖται νὰ ἀσχοληθῇ. Τοιαύτης δὲ συστηματικῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης δεῖγμα εἶναι καὶ τὰ πρῶτα τεύχη τοῦ «Γεωργικοῦ Δελτίου», τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας. Διὰ τὸν εἰδικόν, ἡ παρακολούθησις τῶν μελετῶν αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται εἰς τὸ Δελτίον εἶναι κάτι τὸ ἀπαραίτητον. Ἄλλὰ καὶ ὁ μὴ εἰδικός, ἐνδιαφερόμενος ὅμως διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας εἰς τὸν τόπον μας, πολλὰ ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Δελτίου αὐτοῦ. Βεβαίως ἡ ἀνάπτυξις τῆς γεωργίας εἰς τὴν χώραν μας δὲν εἶναι μόνον ζήτημα θεωρίας καὶ βιβλίων. Καὶ ὅμως καὶ ἡ θεωρητικὴ μελέτη καὶ προπαρασκευὴ τῆς ἐργασίας, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἔρευνα τῆς μέχρι τοῦδε πείρας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων, εἶναι πράγματι ἀναγκαῖα προϋπόθεσις διὰ κάθε συστηματικὴν προσπάθειαν. Καὶ ἡ σχετικὴ πρωτοβουλία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας εἶναι πράγματι ἀξία παντὸς ἐπαίνου.

Εἰς τὴν Πηγήν

Ὁ θάνατος τοῦ Γιαννούλη Χαλεπᾶ ἀπησχόλησε, καὶ πολὺ εὐλόγως, τὸν ἑλληνικὸν τύπον καὶ τὴν ἑλληνικὴν διανόησιν. Εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, εἰς πολλαπλᾶ μάλιστα ἄρθρα, οἱ ἀνθρωποὶ τῆς Τέχνης ὠμίλησαν διὰ τὸν καλλιτέχνην καὶ ἔκαμαν τὸν ἀπολογισμόν τοῦ

ἔργου του. Εἰς τὰ δημοσιεύματα αὐτὰ διαπιστώνεται ὅτι τὸ ἔργον ποὺ ἔκαμε τὸν Γιαννούλην Χαλεπᾶν μέγαν γλυπτὴν εἶναι τὸ ἀριστούργημα ποὺ εὐρίσκεται εἰς τὸν γνωστὸν τάφον τοῦ Ἀ΄ Νεκροταφείου Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν «Κοιμωμένην» ὁ καλλιτέχνης ἔχει διώξει ἐντελῶς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀποτροπαίου μαύρου χάρου ποὺ δὲν ἐμπνέει παρὰ τρόμον, ἀπόγνωσιν καὶ ὀδύνην καὶ ἔδωσε εἰς τὸ ἄψυχον μάρμαρον τὴν ἥρεμον γλυκύτητα ποὺ ὁ Χριστιανισμὸς δίδει εἰς τὸν θάνατον. Καὶ ἔτσι, ὅπως ἔγραψε γνωστὸς ἀκαδημαϊκὸς καὶ τεχνοκρίτης τοῦ τόπου μας, «ἡ Χριστιανικὴ ἰδέα ποὺ στήθηκε στὸ Νεκροταφεῖο τῆς Ἀθήνας, ὁ θεῖος, ὁ διάφανος αὐτὸς ὕπνος, δὲν εἶναι μόνο τὸ ἀριστούργημα τοῦ Χαλεπᾶ καὶ τῆς νεοελληνικῆς γλυπτικῆς, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα δημιουργήματα ποὺ ἔδωκεν ἡ Τέχνη τῆς ἐποχῆς μας».

Διαπιστώνεται λοιπὸν διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ὅτι μόνον ὅταν τὰ μεγάλα καὶ τὰ ὑψηλὰ ἐμπνέουν τὴν Τέχνην καὶ τὸν τεχνίτην, μόνον τότε δημιουργεῖται ἔργον ἱκανὸν ν' ἀντισταθῇ στὰ κτυπήματα τοῦ χρόνου. Μόνον τότε ἡ Τέχνη ξεπερνᾷ τὰ ὅρια ἐνὸς συγκεκριμένου τόπου καὶ ἀναδεικνύεται μέγας ὁ τεχνίτης, παρὰ τὰς ἀντιρροήσεις τῶν κοσμικῶν τύπων καὶ ἐκείνων ποὺ λατρεύουν κάθε, ἀνόητον ἔστω, ἐπικαιρότητα. Ἡ Τέχνη δὲν προχωρεῖ μὲ μεγαλοστομίαν καὶ ναρκισσισμούς. Ὅσοι ἐζήτησαν τὴν ἐμπνευσιν εἰς ὑπόπτου καθαρότητος θολωμένα νερά, δὲν ἐδοκίμασαν παρὰ τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὸν ξεπεσμόν. Ἐνῶ ποτὲ δὲν μετενόησαν ὅσοι τὴν ἀνεζήτησαν κοντὰ εἰς τὰς «πηγὰς τῶν ὑδάτων».

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΗΣ

Διευτυπώθησαν ἐπανειλημμένως, ἀπὸ μέρους ὠρισμένης κατηγορίας ἀναγνωστῶν, ἀντιρροήσεις ὅσον ἀφορᾷ τὰ φιλολογικῶν χαρακτήρος δημοσιεύματα τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἂν μὲν ἐπρόκειτο περὶ τῆς κριτικῆς ποὺ γίνεται συνήθως, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο, βεβαίως, καὶ εὐχάριστον καί, κατὰ παραπάνω, τιμητικόν, ἀλλὰ δὲν θὰ ἤξιζε νὰ φθάσῃ μέχρι

τῆς παρουσίας στήλης. Αἱ παρατηρήσεις ὅμως διὰ τὰς ὁποίας ὁ λόγος, ἔχουν τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι δὲν ὀμιλοῦν καθόλου περὶ ἐλαττωμάτων τοῦ δημοσιεύματος, ἀλλὰ περὶ ἐνὸς ζητήματος ἀρχῆς: Ἐνοχλεῖ τὴν κατηγορίαν αὐτὴν τῶν... μὴ ἀναγνωστῶν, τὸ γεγονός ὅτι καὶ τὰ φιλολογικὰ κομμάτια τῶν «Ἀκτίνων» ἔχουν μίαν ὠρισμένην «θέσιν» σύμφωνον μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ περιοδικοῦ. Αὐτό, ἰσχυρίζονται, ἀποτελεῖ—οὔτε ὀλίγον, οὔτε πολὺ—βεβήλωσιν τῆς Τέχνης.

Καὶ ὅμως, ἂν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰς ὑποκειμενικὰς μας ἀντιλήψεις, ἢ πραγματικότης, ἢ ἱστορία τῆς Τέχνης, τὸ ἀντίθετον ἀποδεικνύει: Τὰ ἔργα ποὺ ἐπέζησαν τῆς ἐποχῆς τῶν καὶ ποὺ θεωροῦνται ὡς ἀποκτήματα τῆς ἀνθρωπότητος ὀλοκλήρου, τὰ ἔργα εἰς τὰ ὁποῖα καταφεύγουν διὰ νὰ βροῦν ἐνίσχυσιν καὶ στήριγμα ὅλοι αἱ γενεαὶ μὲ τὴν σειρὰν τῶν, εἶναι ἐκεῖνα ἀκριβῶς ποὺ ἔχουν μέσα τῶν κάποια «θέσιν». Καὶ μάλιστα—ὡς προχωρήσωμε λίγο περισσότερο—ἡ «θέσις» αὐτῆ, συνήθως, κάθε ἄλλο παρὰ ἀντίθετος εἶναι πρὸς τὴν Χριστιανικὴν ἀποψιν τῆς ζωῆς.

Καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, ἄλλωστε, νὰ συμβαίη διαφορετικὰ: Ἐνα, ἀριστούργημα ἔστω, τεχνικῆς ἱκανότητος, ἐξυπνάδας, γούστου καὶ ἄλλων ἀρετῶν τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου, δὲν θὰ μπορούσε νὰ προσφέρῃ παρὰ τὴν παροδικὴν εὐχαρίστησιν ἐνὸς παιγνιδιοῦ. Ἐνῶ τὸ ἔργον ποὺ αὐξάνει μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλπίδα καὶ τὸν κάνει δυνατώτερον, τὸ ἔργον ποὺ τὸν ἀνεβάζει ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τῶν καθημερινῶν ἀναξίων ἀσκολιῶν του καὶ μεγαλώνει τὸν ὀρίζοντα τῆς ζωῆς του, εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ ζήσῃ ὅσον, τοῦλάχιστον, ὑπάρχον ἄνθρωποι ποὺ αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην αὐτὴν....

ΠΟΛΥΤΙΜΟΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Εἰς τὸ Βέλγιον ἐφοτάσθη τελευταίως ἡ πεντηκονταετηρὶς τῆς Χριστιανικῆς κινήσεως τῶν ἐργατῶν, κινήσεως ἡ ὁποία ἀριθμεῖ σήμερον περισσότερα πῶν 320.000 μελῶν. Κατὰ τὸ Συνέδριον τὸ ὁποῖον ὀργανώθη κατὰ τὴν ἐπέτειον αὐ

τήν, ἐδόθη ἄλλην μίαν φορὰν ἢ εὐκαιρία νὰ ἐξαρθῇ ὁ σκοπὸς τῆς κινήσεως, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν διακρίνει ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας ἐργατικὰς ἐνώσεις: Ἡ Χριστιανικὴ ἐργατικὴ κίνησις ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν ὀλοκληρωμένον ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἔχει σῶμα ἀλλὰ ἔχει καὶ ψυχὴν. Ἐκτὸς τῆν δρᾶσιν καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς κινήσεως αὐτῆς λείπει ἡ ἀτμόσφαιρα ἐκεῖνη τῆς κατωτερότητος, τὴν ὁποίαν δίδει ἡ ἀποκλειστικὴ προσήλωσις εἰς ὅ,τι εἶναι ὕλη. Ἐτσι δὲν βλέπει κανεὶς τὸν ἄνθρωπον ἐργάτην ἢ ἀγρότην νὰ αὐτοὑποβιβάζεται εἰς ἓνα ζῶον, ὅπως τὸν θέλουν οἱ ὕλισται, ἀλλὰ τὸν χαίρειται ἀληθινὰ εἰς μίαν γενικὴν προσπάθειαν βελτιώσεως τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀναπτύξεώς του φυσικῆς ἀλλὰ καὶ ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς. Αὐτὸ εἶναι, βεβαίως, ἀληθινὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ἐργάτην. Καὶ εἶναι εὐχάριστον ὅτι ἀρχίζει νὰ κατανοῆται ἡ ἀξία τῆς προσφορᾶς αὐτῆς.

ΕΜΠΡΑΚΤΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗ.

Ζωὴ ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀγαθοποιίαν. Δηλαδή, νὰ ἐξηγούμεθα, ὅχι εἰς τὴν ἀπὸ περιωπῆς ἀγαθοποιίαν, ἀπὸ τὸ σαλόνι μας, ἢ ἔστω μὲ μίαν ἐπιδεικτικὴν, ἐπ' αὐτοκινήτου πολυτελοῦς, ἐπίσκεψιν τῶν δυστυχῶν, ἀλλὰ συμπόνια, μὲ τὴν κατὰ γράμμα σημασίαν τῆς λέξεως. Ζωὴ μέσα στὰ ἄσυλα τῶν ἀνιάτων, τῶν φθισικῶν, τῶν λεπρῶν, ζωὴ μέσα στὶς φτωχογειτονιές, μέσα στὴν πιδὸ μαύρη δυστυχία, καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον ποὺ φέρνει ἄμεσον ἐπαφὴν καὶ πλήρη συμμετοχὴν εἰς τὴν δυστυχίαν. Καὶ πάλιν αὐτὰ ὅχι δι' ὀλίγας ἡμέρας ἢ μῆνας, ἀλλὰ ζωὴ ὀλόκληρος ἀφιερωμένη ἀπὸ Ἀγάπην ποὺ πιστεύει καὶ ἀπὸ Πίστιν ποὺ ἀγαπᾷ. Ἀφιερωμένη δὲ ἀπὸ πρόσωπα ποὺ εἶχαν ὅλας τὰς ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς προϋποθέσεις μιᾶς ζωῆς γεμάτης χαρὰν καὶ δι' αὐτὸ ἀφιερωμένη μὲ χαρὰν, μὲ τὴν χαρὰν ἐκεῖνου ποὺ ξεύρει τί πιστεύει καὶ τί ἐπιδιώκει.

Ὅταν ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι κεφάλαιον ἀπὸ ἐγχειρίδιον ἠθικολογίας οὔτε μυθιστορήματα, ἀλλὰ πραγματικότης, τότε... ἀξίζουν κάπως τὴν προσοχὴν μας. Φαίνε-

ται ἀπίστευτον, καὶ ὅμως εἶναι ἀλήθεια. Καὶ μέσα εἰς αὐτὴν τὴν σημερινὴν κοινωνίαν ὑπάρχουν, αὐτὴν τὴν στιγμὴν, χιλιάδες προσώπων εἰς τὰ ὁποῖα ἢ πιστεύουσα ἀγάπη δημιουργεῖ τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς αὐτοθυσίας.

Ἡ αὐτοθυσία αὐτὴ, συνήθως, μένει ἀπαρατήρητος ἀπὸ τὸ πολὺ κοινόν, διότι τηρεῖ τὴν ἐντολὴν «μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου». Ὅταν ὅμως τὰ πρόσωπα ποὺ τὴν ζοῦν τελειώσουν τὴν σταδιοδρομίαν των ἐπάνω εἰς τὴν γῆν αὐτὴν, τότε συμβαίνει κάποτε νὰ γίνῃ γνωστὸν τὸ συντελεσθὲν ἔργον. Αὐτὸ ἔγινε καὶ τελευταίως μὲ δύο νέας βιογραφίας, αἱ ὁποῖαι μᾶς περιγράφουν τὴν ζωὴν δύο γυναικῶν, πραγματικῶν ἀγγέλων παρηγορίας: Τῆς Louise Van de Walle καὶ τῆς M. Chaptal. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ βιβλία ἐξεδόθησαν γαλλιστὶ καὶ ἐγράφθησαν τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ τὸν Marcel Boral καὶ τὸ δεύτερον ἀπὸ τὴν Marguerite Peltier.

Ἐπειδὴ δὲν πρόκειται περὶ ἀστέρων τοῦ Χόλλυγουντ, αἱ βιογραφίαι αὐταὶ δὲν θὰ εὗρουν ἐδῶ εἰς τὸν τόπον μας καμμίαν δημοσιότητα. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι, βέβαια, λόγος νὰ μὴ συστηθῇ εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας—ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν καὶ δυνατότητα—ἡ παρακολούθησις καὶ ἡ μελέτη βιβλίων ὅπως τὰ ἀνωτέρω. Ἰδιαιτέρως ὅμως θὰ συνιστῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν των εἰς μερικοὺς οἱ ὁποῖοι διαρκῶς γκρινιάζουν μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι «καλὴ ἢ Χριστιανικὴ διδασκαλία, ἀλλὰ...δὲν ἐφαρμόζεται εἰς τὸν αἰῶνα μας».

ΕΝ ΟΥ ΠΑΙΚΤΟΙΣ

Ἀπορεῖ κανεὶς διατί τελευταίως μερικοὶ χρονογράφοι μας ἔχουν ξιφουλκήσει κατὰ τῶν «πολυτέκνων» καὶ ξαντλοῦν ὀλόκληρον τὸ ἀπόθεμα τοῦ ἄλατος ποὺ διαθέτουν ἐναντίον μιᾶς ὑποθέσεως ἢ ὁποῖα μᾶλλον τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν σεβασμὸν ἔπρεπε νὰ ἐμπνέη. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰς χώρας ὅπου αἱ πολυμελεῖς οἰκογένειαι κατήντησαν σπανιότης, ἔχει γίνῃ αἰσθητὴ ἢ ἀνάγκη ἐνθασούσεως τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ ὅτι εἰς

μερικά ἔθνη γίνονται θλιβερώτατα προβλέψεις, ἂν ἐξακολουθήσῃ μετὰ τὴν ἰδίαν ταχύτητα ἢ ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τῶν γεννήσεων μείωσις τοῦ πληθυσμοῦ των. Ἐπιπλέον καὶ μόνη ἡ εἰκὼν τοῦ οἰκογενειάρχου περιστοιχιζομένου ἀπὸ τὰ παιδιὰ του, εἰς τὰ ὁποῖα φέρνει, καρπὸν τοῦ μόχθου του, τὸ καθημερινὸ ψωμί. εἶναι μία ὄψις κάποιας ἀνωτερότητος μέσα εἰς τὴν ἔρημον τῆς συγχρόνου κοινωνίας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τόσον δραστηρίως εἶχαν ζητήσῃ ἄλλοτε νὰ ἀπομακρύνουν κάθε ἔννοια καθήκοντος, ἀλτροῦισμοῦ, αὐτοθυσίας. Ἐξηπλώθη τόσον πολὺ (ιδίως εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμον) τὸ κήρυγμα τοῦ ἔγκωλυτου — ἅς μὴ λείψῃ τοῦλάχιστον καὶ ὁ ἔνστικτος καὶ ζωϊκὸς ἄλλως τε ἀλτροῦισμὸς τοῦ οἰκογενειάρχου! Ἐναγνώριζεις κανεὶς τὸ πρόβλημα τῶν χρονογράφων διὰ τὴν ἐξεύρεσιν θέματος, ἀλλ' ἢ ἀντίθετος περίπτωσις, ἐκείνων ποὺ διὰ νὰ «χαροῦν τὴν ζωὴν των» μένουσιν ἄτεκνοι, εἶναι πολὺ προσφορώτερον θέμα.

ΕΝΑ ΕΠΙΤΥΧΕΣ ΜΕΤΡΟΝ

Ἡ τοιαύτη στάσις ἀπέναντι ζητήματος τόσον ζωτικῆς σπουδαιότητος εἶναι τόσῳ μᾶλλον παράδοξος, ὅσον δὲν ἔχει καὶ μὲ τὸ μέρος τῆς τὸν περίφημον «μοντερνισμόν». Τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ διάφορα Εὐρωπαϊκὰ κράτη λαμβάνουν μέτρα πρὸς ἐνίσχυσιν—ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν—τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας, ἐπὶ τῆς ὁποίας καὶ μόνης τὸ μέλλον μιᾶς φυλῆς θὰ δυνηθῆ νὰ βασισθῆ. Καὶ βλέπομεν τὸ φαινόμενον, χῶραι μὲ ἀντιτιθέμενα κατὰ τὰ λοιπὰ πολιτειακὰ συστήματα νὰ ἀντιγράφουν ἢ μία τὴν ἄλλην εἰς τὴν λήψιν τοιούτων μέτρων.

Τοιοῦτοτρόπως ἤρρισε τελυταίως νὰ κρατῆ εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ σκέψις ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ μιμηθοῦν οἱ Γάλλοι τὸ ὑγιὲς εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ ἐπιτυχές—ὅπως ἀπεδείχθη εἰς τὴν ἐφαρμογὴν—μέτρον, ποὺ ἰσχύει εἰς τὴν Γερμανίαν, τῆς παροχῆς κρατικῶν δανείων εἰς τὰς νεοϊδρυμένους οἰκογενείας. Τὰ δάνεια αὐτὰ διευκολύνουν τὴν ἰδρυσιν ἐνὸς σπιτιοῦ, μόλις δὲ γεννηθοῦν παιδιὰ, τὸ ποσοδὸν τοῦ δανείου ἀποσβέννυται ἀναλόγως μέχρις ὅτου,

μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ τετάρτου (ἢ πέμπτου) παιδιοῦ, τὸ δάνειον χαρίζεται ὀλοσχερῶς. Πολλοὶ νέοι οἰκογενειάρχαι ἐνεθαρρύνθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὸ νὰ ἀνοίξουν ἰδικόν των σπίτι καὶ ὀλίγαι θυσίαι ἐκ μέρους τοῦ κράτους ἔπιασαν τόπον ὅπως ἢ διὰ τῆς παροχῆς τοῦ ἀνωτέρω δανείου. Ἐὰν δὲ ὄντως ἐν τέλει τὸ Γερμανικὸν σύστημα εἰσαχθῆ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνδεχομένως δὲ καὶ εἰς ἄλλας χώρας, ἴσως ἢ πολυμελὴς οἰκογένεια ἀνακτήσῃ τὴν θέσιν ποὺ τῆς ἔμπροσθεν μέσα εἰς μίαν κοινωνίαν ποὺ δὲν θέλει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν καταστροφὴν.

ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ...

—«Ἀγαπῶ τὴ νύχτα. Εἶμαι, μπορῶ νὰ σᾶς πῶ, ἓνας ἀλκοολικὸς τῆς νύχτας καὶ τῶν σκοτεινῶν τῆς φιλτρῶν. Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας μοῦ προξενεῖ ἀποστροφὴν. Διαλύει τὴ σκέψιν μου, φυγαδεύει τὴν ῥέμβην καὶ ἀμβλύνει γενικῶς τὸ ἐγώ μου. Πῶς νὰ σᾶς πῶ! Ὅσο προχωρεῖ ἡ νύχτα, αἰσθάνομαι πληρέστερη καὶ βαθύτερη τὴν ὑπαρξὴ μου».

«Οἱ γυναῖκες, πλάσματα ἐλάχιστα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, συζητήσιμα καὶ ἐνδιαφέροντα στὴν πραγματικότητά, ἀποκτοῦν τεραστία σημασία καὶ τρομερὸν ἐνδιαφέρον μόνον ὅταν περνοῦν μέσα ἀπὸ τὰ ποιητικὰ μας ὄραματα... Μιὰ ἰδεολογικὴ δίψα μᾶς ἐξωθεῖ νὰ τίς λατρεύουμε μέσα στὸ θάμβος τῶν λυρικῶν ὀπτασιῶν μας, μία βιολογικὴ ἀπλῶς ἀνάγκη μᾶς συγχωρεῖ νὰ τίς πλησιάζουμε κι' ἓνα ἀνώτερο καὶ καλλιεργημένο γούστο μᾶς ἐπιβάλλει νὰ τίς περιφρονῶμε...»

Πρόκειται περὶ μιᾶς συνεντεύξεως ποὺ ἔδωκεν εἰς φιλολογικὸν περιοδικὸν λογοτέχνης, «ἓνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἀντιπροσωπευτικοὺς τύπους τῆς νέας γενεᾶς». Καὶ πρόκειται περὶ τῆς νοοτροπίας, μετὰ τὴν ὁποῖαν θὰ ἔλθωμεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τὸν παγκόσμιον πολιτισμόν, τὸν πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον ὁ λογοτέχνης αὐτὸς φαντάζεται εἰς τὴν συνέντευξίν του!

Ἐν τῷ μεταξύ, θὰ γράφεται διαρκῶς καὶ θὰ ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὰ διάφορα φιλολογικὰ καὶ ἄλλα κέντρα καὶ σαλόνια, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ποὺ σκοτώνει τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς παραγνώριζει καὶ περιφρονεῖ τὴν γυναῖκα...

“**Η** ΝΟΣΗΛΕΥΟΥΣΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ,,
Εἶδομεν εἰς Ἀγγλικά φύλλα
μίαν συζήτησιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν καλυ-
τέραν ὀργάνωσιν τῆς νοσοκομειακῆς δρά-
σεως τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκθέ-
σεις, κριτικά, ἀπαντήσεις, συζητήσεις
ὡς πρὸς τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ
νοσοκομεία τὰ ὁποῖα συντηροῦνται ὑπὸ
Χριστιανικῶν ὀργανώσεων πρέπει νὰ ὀρ-
γανωθοῦν, ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν
χριστιανῶν νοσοκόμων καὶ ἐπισκεπτριῶν
ἀδελφῶν, ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς παρο-
χῆς ἰατρικῆς βοήθειας κατ’ οἶκον...

Νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας
τῆς συζητήσεως; Ἄς προσέξωμεν, καλύ-
τερα, τὸ ἀντικείμενόν της: Ἡ συστημα-
τικώτερα ὀργάνωσις τῆς νοσηλευτικῆς
δράσεως τῆς Ἐκκλησίας! Τί ὠραῖον ἀν-
τικείμενον συζητήσεως! Ἡ νοσηλεύουσα
Ἐκκλησία! Ἡ φράσις αὕτη, πὺ χρησι-
μοποιεῖται ὡς ἐπιγραφὴ εἰς τὰς ἐκθέσεις
τῶν σχετικῶν συζητήσεων ἀπὸ τὰ Ἀγγ-
λικά φύλλα, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐμβάλλῃ
εἰς σκέψεις καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Χριστια-
νωσύνην;

ΕΜΠΡΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
Λογοτέχνης, σεβαστὸς καὶ διὰ τὴν
ἡλικίαν καὶ διὰ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν
τὴν ὁποίαν κατέχει ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν ἱ-
στορίαν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας,
παραπονεῖται, εἰς ἄρθρον του δημοσιευ-
θὲν εἰς καθημερινὴν ἐφημερίδα, κατὰ τῆς
νεοελληνικῆς καλλιτεχνικῆς νοοτροπίας,
ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴ ἐννοῆ
ἓνας νέος «λόγιος» τὴν σταδιοδρομίαν
του παρὰ ὡς μηχανογραφίαν ἐμπαθῆ ἔ-
ναντιον ἐκείνων πὺ εἶναι ἤδη κάπως ἀ-
νεγνωρισμένα ἀξία. Εἰς ὕφος ζωηρὸν
καὶ μὲ πόνον—τὸν πόνον τοῦ καὶ προ-
σωπικῶς ἀδικουμένου—περιγράφει αὐτὴν
τὴν κατάστασιν τοῦ ἀλληλοφαγώματος
τῶν λογοτεχνῶν μας, αὐτῆς τῆς μανίας
πρὸς ἐπιδίωξιν πρωτείων, μανίας ἡ ὁποία
ὀδηγεῖ εἰς κάθε ἀτιμίαν, ἀκόμη δὲ θὰ ὠ-
δήγει καὶ εἰς δολοφονίαν ἂν δὲν ὑπῆρχε
φυλακὴ. Καὶ ἐρωτᾷ πὺ νὰ ὀφείλεται, ἄ-
ραγε, αὕτη ἡ νοοτροπία...

Ἄντὶ νὰ ἐρωτᾷ τοὺς ἀναγνώστας του
ὁ σεβαστὸς λογοτέχνης, θὰ ἔπρεπε καλύ-

τερα νὰ ἐρωτᾷ τὸν ἑαυτὸν του. Τὸ πέρα-
σμά του μέσα εἰς τὸν κόσμον τῆς νεοελ-
ληνικῆς «διανοήσεως» δὲν ἔμεινε χωρὶς
συνεπείας. Οἱ νέοι λόγιοι ἔχουν ὅλοι δια-
βάσει τὰ ἔργα του, ἔχουν ὑποστῆ τὴν ἐ-
πίδρασιν του, εἶναι μαθηταὶ του, εἴτε τὸ
ὁμολογοῦν εἴτε τὸ ἀρνοῦνται. Λοιπὸν;
Μία τόσον μεγάλη λογοτεχνικὴ παραγωγὴ,
μία τέτοιας ἐντάσεως καὶ τέτοιας διαρ-
κειας ἐπίδρασις, αὐτὴν λοιπὸν τὴν πνευ-
ματικὴν κατάστασιν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα;
Αὕτη λοιπὸν ἡ νοοτροπία ἀποτελεῖ τὸν
καρπὸν μιᾶς συστηματικῆς πνευματικῆς
καθοδηγήσεως πὺ διήρκεσεν ἐπὶ δεκά-
δας ἐτῶν;

Μάλιστα! Αὐτὴν τὴν νοοτροπίαν! Καὶ
αὕτη ἡ νοοτροπία, ἡ νοοτροπία τοῦ ἀλ-
ληλοφαγώματος, εἶναι ἡ ἀναπότρεπτος
συνέπεια τοῦ ὀρθολογισμοῦ, μέσα εἰς τὸ
πλαίσιον τοῦ ὁποῖου ἔταξε δυστυχῶς τὸ
ἔργον του ὁ σεβαστὸς λογοτέχνης. Βεβαί-
ως τὴν συνέπειαν αὐτὴν δὲν τὴν ἤθελε.
Ἡ μᾶλλον δὲν τὴν ἐφαντάζετο καν. Ἄλ-
λὰ ἐδῶ εἶναι ἀκριβῶς τὸ σφάλμα! Ὅτι,
ὅταν ἐκεῖνοι πὺ ἦσαν οἱ πρωτεργάται
τῆς λογοτεχνικῆς μας κινήσεως ἔθετον
τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ
ὀρθολογισμοῦ, τῆς ἀνατροπῆς, τοῦ γκρε-
μίσματος, δὲν ἐσκέπτοντο τὰς συνεπείας.
Ὅτι δὲν ἀνελογίζοντο τί θὰ ἀπογίνῃ ὅ-
ταν φύγουν αὐτοὶ—πὺ εἶχαν μέσα τους,
ὅσον καὶ ἂν τὸ ἀγνοοῦσαν, τὸν θησαυ-
ρὸν μιᾶς χριστιανικῆς ἀνατροφῆς καὶ πα-
ραδόσεως—καὶ τὰ πνευματικά των ἀνα-
στήματα τραβήξουν πέρα γιὰ πέρα τὰς
συνεπείας τῆς ἀρνήσεως κάθε κύρους καὶ
κάθε ἀυθεντίας εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώ-
που....

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Κύριε Διευθυντά,

Τὸ ἄρθρον τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστη-
μίου, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύσατε εἰς τὸ προη-
γούμενον φύλλον τῶν «Ἀκτίνων», μᾶς ἐθύμι-
σε ἀφ’ ἐνός μίαν συζήτησιν περὶ τῆς ἀξίας
τῆς ἐπιστήμης καὶ περὶ τῆς μορφώσεως τῶν
σπουδαστῶν, ἡ ὁποία ἔγινε διὰ τῶν στηλῶν
τῶν «Τάϊμς» κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούνιον,

ἀφ' ἑτέρου δὲ ἓνα σημεῖον τοῦ λόγου τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἑδιμβούργου, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τὸν παρελθόντα Ἰούλιον, κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἀπονομῆς διαφόρων τιμητικῶν τίτλων πρὸς ἐπιστήμονας διεθνοῦς κύρους.

Καὶ εἰς μὲν τὴν συζήτησιν περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐπιστήμης ἐτονίσθη ὑφ' ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν μετασχόντων εἰς αὐτὴν τὸ ἀτελὲς τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Ἐθεωρήθη δὲ ὡς βασικὸν τὸ λάθος εἰς τὸ ὁποῖον πίπτουν πολλοί, ἰδίως νέοι, ἐπιστήμονες, οἱ ὁποῖοι ἐκλαμβάνουν τὰς ἐπιστημονικὰς ὑποθέσεις καὶ θεωρίας ὡς ἀναλλοίωτα ἐπιστημονικὰ ἀξιώματα. Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν μόρφωσιν τῶν σπουδαστῶν ἐτονίσθη ὑφ' ὅλων ἡ ἀνάγκη ὅπως τὰ ἀνωτέρω γίνωσι πλήρως ἀντιληπτὰ ὑπ' αὐτῶν ἵνα, ἔχοντες συναίσθησιν τῆς ἀτελείας τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀλύτων εἰσέτι προβλημάτων, προφυλάσσονται ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν οἴησιν, τὴν ὁποῖαν ἔχουν συνήθως ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐμελέτησαν μόνον ἐγχειρίδια. Εἰς δὲ τὸν Πρυτανικὸν λόγον τῆς μνημονευθείσης τελετῆς μεταξὺ ἄλλων ἐτονίσθη ὅτι «τὸ Πανεπιστήμιον δὲν εἶναι μία πορτοῦλα, τὴν ὁποῖαν ἀφοῦ περᾶση κανεῖς δὲν θὰ σκεφθῆ πλέον, ἀλλὰ κάτι τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχη ἐπίδρασιν ἐπὶ πάσης ἐκφάνσεως τῆς ζωῆς του» καὶ ὅτι «δύο τινὰ εἶναι σήμερον ἀναγκαῖα ὑπέροπε ἄλλοτε: Πρῶτον τὸ ταπεινὸν φρόνημα καὶ δευτέρον τὸ χιουῦμορ, δηλαδὴ ἡ ἰκανότης νὰ γελῶμεν, καὶ ὑπὲρ πάντα νὰ γελῶμεν μὲ τὸν ἑαυτὸν μας».

Δὲν νομίζετε ὅτι τὰ ἀνωτέρω, ὅταν λέγωνται εἰς μίαν χώραν, ἡ ὁποία ἔχει τόσας ἐπιστημονικὰς κατακτήσεις, εἶναι ἐπίσης χρήσιμα καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν μας Πανεπιστημιακὴν μόρφωσιν;

Μετὰ τιμῆς

Ἐξωπανεπιστημιακός.

Κύριε Διευθυντά

Ἐν σχέσει μὲ τὸ περὶ Πανεπιστημίου ἄρθρον τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον τῶν «Ἀκτίνων», θὰ μοῦ ἐπιτρέψητε νὰ διατυπώσω καὶ ἐγὼ μίαν ἀπορίαν. Εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου ὑπάρχουν μὲν λάβαρα καὶ εἰκόνες ὡς ἐκπρόσωποι τῆς ἀρχαιότητος, τίποτε ὁμοῦ δὲν βλέπω νὰ ὑπάρχη πού νὰ δεικνύη ὅτι τὸ τέμενος αὐτὸ τῆς Γνώσεως ἔχει γνῶσιν τοῦ ὅτι ὑπάρχει Χριστιανισμός, Ἰδρυτῆς καὶ κήρυκες τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Οὔτε διὰ τὸ παραμικρὸν χριστιανικὸν σύμβολον δὲν εὐρέθη μία θέσις, ὅταν ἐγένετο ὁ διάκοσμος τῆς αἰθούσης αὐτῆς. Καὶ ὁμοῦ δὲν φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖ τὸ Πανεπιστήμιον τὴν ὑπαρξίν τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι καὶ Θεολογικὴν σχολὴν ἔχει καὶ τὸ ὅτι ὑπῆρξαν κάποτε τοῦλάχιστον τρεῖς Ἱεράρχαι, κάποιαν σχέσιν ἔχοντες μὲ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, μᾶς τὸ ὑπενθυμίζει κατ' ἔτος εἰς μίαν τελετὴν πού διεξάγεται μέσα εἰς διάκοσμον ἀγνοοῦντα ἐντελῶς τὴν ὑπαρξίν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ ὁμοῦ οὔτε ἓνα, οὔτε δύο μόνον εἶναι τὰ ξένα πανεπιστήμια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦντησαν τὴν σοφίαν των καὶ οἱ κσθηγῆται τῶν ὁποῖων αἱ εἰκόνες εἶναι (καὶ πολὺ ὀρθῶς, ἄλλως τε) ἀνηρημέναι εἰς τοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὑπόδειγμα. Μολονότι πολλάκις ἐσκέφθην ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, δὲν ἠδυνήθην νὰ καταλάβω τί ἤθελε νὰ σημάνη αὐτὴ ἡ παράλειψις. Μήπως θὰ δυνηθῆτε, σεις τοῦλάχιστον, νὰ ἐπιλύσητε τὴν ἀπορίαν μου αὐτὴν;

Μετὰ τιμῆς

Ἀναγνώστης σας.

Σ η μ. Δ ι ε υ θ. Ὅχι, δυστυχῶς!

ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΗΣΟΥΣ

Εἶναι πράγματι καταπληκτικὴ ἢ ποικιλία τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα ἐπεστρατεύθησαν, διὰ νὰ ἐκριζωθῇ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἢ πίστις εἰς τὸν Ἰησοῦν. Τὸ χρονολογικῶς τελευταῖον ὑπῆρξεν ἡ πέννα, πὺν ἐπεστρατεύθη ὅταν τὸ ξίφος ἀπεδείχθη ἀνίκανον νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς τῆς ἀρνήσεως.

Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι ἡ διὰ τῶν δῆθεν ἐπιστημονικῶν μέσων πολεμικὴ διεξήχθη μὲ σύστημα, καθὼς ἐπίσης καὶ μὲ ὄρεξιν ἐξαιρετικὴν, πὺν ἔφθασε μάλιστα πολλάκις μέχρι φανατισμοῦ. Τὸ σύστημα ἐγκρατεῖται κυρίως εἰς τὸ ὅτι ἡ πολεμικὴ ὑπῆρξεν ὀλοκληρωτικὴ. Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῶν ὀρθολογιστῶν ἦτο νὰ ἀποδείξουν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ὑπῆρξε τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἓνα ἄνθρωπον ἐνάρετον, σοφόν, πάντως ὅμως ἄνθρωπον.

Τί θὰ ἐγίνοντο ὅμως τὰ εὐαγγέλια μὲ τὴν τόσον σαφῆ μαρτυρίαν των περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὡς διεκδικοῦντος θεῖα δικαιώματα καὶ ἐπικυροῦντος τὰς διεκδικήσεις του ταύτας διὰ τῆς ἐνεργείας ὑπερφυσικῶν σημείων καὶ θαυμάτων; Ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ εὑρῇ τὴν λύσιν. Ἀπλούστατα: Θὰ πετάξωμεν, εἶπον, ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια κάθε ὑπερφυσικὸν στοιχεῖον. Ὅ,τι δὲ μείνει, ἐκεῖνο θὰ κρατήσωμεν. Ἐκοπταν λοιπὸν ἀπ' ἐδῶ, καὶ ἔρραπταν ἀπ' ἐκεῖ, καὶ ἐτροποποιοῦν παρέκει. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ ὅλης αὐτῆς τῆς ἐπιστημονικῆς (;) ἐργασίας, περὶ τῆς ὁποίας ἐγράψαμεν περισσοτέρας λεπτομερείας εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων», ἦτο ἡ ἀνηλεὲς κατακρούρησις τοῦ Εὐαγγελίου μέχρι σημείου, ὥστε τοῦτο νὰ καταντήσῃ κυριολεκτικῶς ἀγνώριστον καὶ μέχρι σημείου ὥστε νὰ δημιουργηθοῦν τόσα σχεδὸν Εὐαγγέλια, ὅσοι καὶ ὀρθολογισταί.

Καὶ τὸ θετικὸν συμπέρασμα; Ποῖος ὑπῆρξεν ὁ Ἰησοῦς, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρξεν ὅ,τι

παρουσιάζεται εἰς τὰ Εὐαγγέλια; Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ φέρει εἰς δύσκολον θέσιν τὸν ὀρθολογισμὸν. Ἐὰν τοῦ ζητήσωμεν δεκαπέντε, εἴκοσιν εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ, μᾶς τὰς δίδει ἀμέσως-ἀμέσως μὲ κάθε εὐκολίαν. Μίαν ὅμως εἰκόνα δὲν κατώρθωσεν ἀκόμη νὰ παρουσιάσῃ. Ἰησοῦς τοῦ ὀρθολογισμοῦ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει. Ὑπάρχει Ἰησοῦς τοῦ Strauss, Ἰησοῦς τοῦ Renan, Ἰησοῦς τοῦ Sabatier, Ἰησοῦς τοῦ Harnack καὶ καθεξῆς. Θὰ διερωτηθῇ ἴσως ὁ ἀναγνώστης: Προκειμένου νὰ περιπέσωμεν εἰς τοιοῦτο χάος, ὥστε μέσα εἰς τὴν ἀντιγνωμίαν καὶ τὸν κυκεῶνα τῶν εἰκόνων τοῦ Ἰησοῦ νὰ χάσωμεν κάθε σαφῆ καὶ συγκεκριμένην ἰδέαν περὶ τῆς προσωπικότητός Του, διατί νὰ μὴ μείνωμεν εἰς τὰ Εὐαγγέλια, τὰ ὁποῖα μᾶς παρέχουν μίαν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ ἐνιαίαν, συνεπῆ καὶ ἰσορροπημένην; Ἡ ἀπορία ἔχει βέβαια κάποιαν βάσιν. Ἀλλά, βλέπετε, «ὁ ὀρθὸς λόγος».....

ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΙΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ἡ ἀδυναμία τοῦ ὀρθολογισμοῦ νὰ μᾶς παράσχη μίαν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελεῖ τοῦτ' αὐτὸ ἀδυναμίαν λύσεως τοῦ ζητήματος ἐκ μέρους του, καὶ ἐπομένως ἡμπορεῖ καὶ ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου νὰ παύσῃ κάθε συζήτησις μαζύ του. Παρὰ ταῦτα, διὰ νὰ λάβῃ καὶ ὁ ἀναγνώστης κάποιαν σαφεστέραν ἰδέαν περὶ τοῦ ὀρθολογιστικοῦ ἔργου, θὰ ἐκθέσωμεν ἐδῶ τὰς εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ, τὰς ὁποίας ἐφιλοτέχνησαν οἱ σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποι τῆς νεωτέρας ἀρνητικῆς κριτικῆς.

α') Ὁ Renan.

Καὶ ἀρχίζομεν ἀπὸ τὸν Renan. Ὁ «βίος τοῦ Ἰησοῦ» τοῦ Renan, πὺν μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ γνωστότερα βιβλία πὺν ἐγράφησαν μὲ θέμα τὸν Ἰησοῦν. Ὁ Renan δὲν δυσκο-

λεύεται να παραδεχθῆ «ὡς ἀυθεντικά τὰ τέσσαρα κανονικά Εὐαγγέλια», ὡς ἀναγόμενα «εἰς τὸν πρῶτον αἰῶνα» καὶ ὄντα «σχεδὸν τῶν συγγραφέων εἰς οὓς ἀποδίδονται»⁽¹⁾. Περὶ τοῦ κατὰ Λουκᾶν φρονεῖ ὅτι «εἴμεθα ἐπὶ ἐδάφους στερεοῦ, διότι πρόκειται περὶ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐγράφη ὀλόκληρον ἀπὸ τὴν αὐτὴν χεῖρα καὶ μὲ τελειοτάτην ἐνότητα»⁽²⁾. Τὸ κατὰ Ματθαῖον θεωρεῖ «ἄξιον μοναδικῆς ἐμπιστοσύνης», διότι ἐν αὐτῷ περιλαμβάνονται τὰ «Λόγια» καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔχομεν ἐν αὐτῷ «ἐξαιρετὸν τινα λυδίαν λίθον, πρὸς διάκρισιν τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ»⁽³⁾. Τὸ κατὰ Μᾶρκον χαρακτηρίζει ὡς τὸ «ἐδραιότατον καὶ περισσότερον ἀκριβές», «ἀρχαιοτάτον καὶ πρωτοτυπώτατον», πλήρες λεπτομερειῶν προερχομένων «ἀπὸ αὐτόπτην μάρτυρα»⁽⁴⁾. Περὶ δὲ τοῦ κατὰ Ἰωάννην δέχεται ὅτι ἐμπεριέχει ἐκθεσιν ἐρμηνευτικὴν τοῦ βίου τοῦ διδασκάλου «ἀξίαν νὰ ληφθῆ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν καὶ πολλάκις νὰ προτιμηθῆ»⁽⁵⁾.

Ἄλλ' ἐνῶ, κατόπιν τῶν ὁμολογιῶν αὐτῶν, θὰ ἐπερίμενε κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσῃ ὁ Renan τὰ Εὐαγγέλια ὡς ἀυθεντικὰς πηγὰς τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ, αἴφνης ὅλως παραδόξως ἀλλάσσει στάσιν. Ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν προκατάληψιν ὅτι τὸ θαῦμα εἶναι ἀδύνατον, ὑποστηρίζει ὡς «ἀρχὴν τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς ὅτι μία διήγησις ὑπερφυσικὴ δὲν δύναται νὰ γίνῃ δεκτὴ καὶ ὑπονοεῖ πάντοτε εὐπιστίαν ἢ ἀπάτην»⁽⁶⁾ καὶ ἀρχίζει νὰ ὀμιλῆ περὶ «μύθου» καὶ περὶ «συναξαρίου» τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ὁποῖον μάλιστα κατηγορεῖτο καθ' ὃν χρόνον ἀκόμη ὁ Ἰησοῦς ἔζη.

Καὶ εἰς αὐτὴν μὲν τὴν ἀντίφασιν περιπίπτει ὁ Renan, ὅσον ἀφορᾷ τὰ Εὐαγγέλια. Ἄς ἴδωμεν τώρα καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ τὴν ὁποῖαν ἀπήρτισεν.

Εὐθὺς ἀμέσως πρόπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὁ Renan ἐκφράζεται μὲ ἐξαιρετικὸν θαυμασμόν. Τὸν ἀναγνωρίζει

ὡς μίαν «προσωπικότητα ὑπεριέραν, ἢ ὁποία διὰ τῆς τολμηρᾶς πρωτοβουλίας τῆς καὶ διὰ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποῖαν ἠδυνήθη νὰ ἐμπνεύσῃ, ἐδημιούργησε τὸ ἀντικείμενον καὶ ἔθεσε τὴν ἀφετηρίαν τῆς μελλούσης πίστεως τῆς ἀνθρωπότητος»⁽¹⁾. Ὁμολογεῖ, ὅτι «ἡ ἱστορία ὀλόκληρος εἶναι ἀκατανόητος ἄνευ τοῦ Ἰησοῦ»⁽²⁾, εἰς τὸν ὁποῖον «ἐκαστος ἐξ ἡμῶν ὀφείλει ὅ,τι ἔχει κρεῖττον ἐν ἑαυτῷ»⁽³⁾, καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι «ἄνευ ἴσου καὶ ἡ δόξα του μένει ὀλόκληρος καὶ πάντοτε θ' ἀνανεοῦται»⁽⁴⁾. Τὸν ὀνομάζει ἀπαράμιλλον ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ παγκόσμιος συνείδησις μετὰ δικαιοσύνης ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, διότι πρὸς αὐτὸν οὐδεὶς ἄλλος δύναται, πιθανῶς δὲ καὶ δὲν θὰ δυνήθη ποτέ, νὰ συγκριθῆ⁽⁵⁾. Ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς μένει ἀνεξάντλητος πηγὴ ἀναγεννήσεων ἠθικῶν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα»⁽⁶⁾, καὶ ὅτι «ὅλοι οἱ αἰῶνες θὰ διακηρύττουν, ὅτι μεταξὺ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐγεννήθη ἄλλος μεγαλύτερος τοῦ Ἰησοῦ»⁽⁷⁾.

Κατὰ περίεργον ὁμως τρόπον, ὕστερα ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ὕμνους ὁ Renan δὲν δυσκολεύεται νὰ προσάψῃ εἰς τὸν Ἰησοῦν βαρείας κατηγορίας. Ἡ πίσις τῶν περιστάσεων, λέγει, ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ἰδικῶν του, ἡ λογικὴ τῆς ἐπιτυχίας, ἡ ἀνάγκη νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν πανοῦργον ἢ βιαίαν ἀντίθεσιν τῶν ἀντιπάλων του, ἤγαγον τὸν διδάσκαλον νὰ ἀπωθῆσθαι κατ' ἀρχὰς χαλαρῶς, ἔπειτα νὰ δεχθῆ καὶ τέλος νὰ διεκδικήσῃ, τίτλον, τὸν ὁποῖον εἰς τὰς ἀρχὰς θὰ ἔκρινε βλάσφημον νὰ οἰκειοποιηθῆ. Οὕτω βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς, παρεσύρετο νὰ πιστεύσῃ τὸ διὰ τοῦ θρόλου διαμορφούμενον συναξάριον του καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος.⁽⁸⁾ «Ἡνέχθη μετ' εὐχαριστήσεως» τὸν ἀποδοθέντα εἰς αὐτὸν τίτλον τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαβίδ⁽⁹⁾, καὶ μολονότι πιθανῶς δὲν συμμετέσχεν εἰς

(1) Vie de Jésus ἔκδ. Β' Introduction σελ. XXXVII.

(2) Αὐτόθι σελ. XVI.

(3) Αὐτόθι σελ. XXXVII.

(4) Αὐτόθι σελ. XXXVIII.

(5) Αὐτόθι σελ. XXV.

(6) Αὐτόθι σελ. LII.

(1) Αὐτόθι σελ. 1. 2.

(2) Αὐτόθι σελ. LIX.

(3) Αὐτόθι σελ. 283.

(4) Αὐτόθι σελ. 93.

(5) Αὐτόθι σελ. 18.

(6) Αὐτόθι σελ. 45.

(7) Αὐτόθι σελ. 459.

(8) Πρβλ. κεφ. XI-XVII καὶ XIX-XX

(9) Αὐτόθι σελ. 132.

τὰς ἀπάτας εἰς τὸς ὁποίας τὸ περιβάλ-
λον του προσέφυγε διὰ τὰ τοῦ τὸν ἐξα-
σφαλίση, αὐτὸς ἐν τέλει τὸν ἐδέχθη⁽¹⁾.
Καὶ ἐδῶ, ὅπως «καὶ εἰς πλείστας ἄλλας
περιστάσεις τῆς ζωῆς του, προσήρμοσεν
ἑαυτὸν πρὸς τὰς κρατούσας κατὰ τὴν ἐπο-
χὴν του ἰδέας, καίτοι δὲν ἦσαν ἀκριβῶς
αἱ ἰδικαί του»⁽²⁾. Ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύ-
της ἰδιοποιήθη μετ' ὀλίγον καὶ τὴν ἰδιό-
τητα τοῦ θαυματουργοῦ, διότι ἐτέθη πρὸ
τοῦ διλήμματος ἢ νὰ ἀπαρνηθῇ τὴν ἀπο-
στολήν του, ἢ νὰ ἐμφανισθῇ ὡς θαυμα-
τουργός⁽³⁾.

β') Ὁ Α. Meyer.

Κάπως λεπτότεροι, ἀρκετὰ ὁμως εὐδι-
ἀκριτοι, εἶναι αἱ ἀντιφάσεις, αἱ ὁποῖαι
παρουσιάζονται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀρνόλδου
Meyer φιλοτεκνηθεῖσαν εἰκόνα⁽⁴⁾. Ὁ συγ-
γραφεὺς αὐτὸς ὑποθέτει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀ-
πευθύνει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ εἰκοστοῦ
αἰῶνος τὸ ἐρώτημα: «Τίνα με λέγετε εἶ-
ναι; Προσέξατε καλῶς· σεῖς, ὄχι ὁ Πέτρος
καὶ ὁ Παῦλος, ὄχι ἡ Κ. Διαθήκη, ἡ Ἐκ-
κλησία, ἡ Ὁρθοδοξία, οἱ φιλελεύθεροι, ὁ
μεσαίων ἢ ἡ ἀναγέννησις, ἀλλὰ σεῖς, οἱ
ἄνθρωποι τῆς σήμερον». Τὸ ἐρώτημα δὲ
τοῦτο ὑποθέτει ὁ Meyer ὅτι θέτει ὁ Ἰη-
σοῦς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς
μας, διότι φρονεῖ, ὅτι κάθε ἐποχὴ «ἐδέ-
χθη μίαν ὠρισμένην μορφήν τοῦ Χριστοῦ,
ἐξέφρασεν ἐξ ἴσου περὶ αὐτοῦ κάτι εἰδι-
κόν, τοῦ ἀπένειμε νέας ἰδιότητας καὶ νέον
χαρακτῆρα, καὶ ὑπέθεσεν οὕτω ὅτι ὑπῆρ-
ξεν ἡ πρώτη ἐποχὴ ἢ ὁποία κατενόησε κα-
λῶς τὸν Χριστόν»⁽⁵⁾.

Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου
ὁ Meyer ἐξετάζει διαδοχικῶς τὸν Χρι-
στόν, ὅπως, κατὰ τὴν γνώμην του, διε-
μορφώθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ ἐν
μέσῳ τῶν λαῶν⁽⁶⁾. Κατ' αὐτὸν ὁ Πέτρος
διεκλήρυξε τὸν Ἰησοῦν ὡς Μεσίαν, «χω-
ρὶς ὁμως νὰ θελήσῃ νὰ τὸν ὑψώσῃ ὑπερ-

ἀνω τῆς ἀνθρωπότητος». Εἰς τὴν ὁμο-
λογίαν ταύτην ὁ Ματθαῖος προσέθεσεν ἐξ
ἑαυτοῦ τὰς λέξεις «Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶν-
τος». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ οἱ ἀ-
πόστολοι ἐπίστευσαν ὅτι τὸν ἔβλεπον εἰς
ὀπτασίας ἐκστατικὰς ὡς ἀνασιάντια, καὶ ἡ
πίστις των ἀνεζήτησεν αὐτὸν εἰς τὸν οὐ-
ρανόν. Ὁ Παῦλος πάλιν τὸν ἀνεκήρυξεν
ὄχι Θεὸν ὑπὸ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν, ἀλλ'
Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀπαύγασμα τῆς θεότητος,
μεσίτην μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.
Οἱ Ἕλληνες δέ, οἱ ὁποῖοι ἐπέστρεψαν εἰς
τὸν Χριστιανισμόν, ἀνέπτυξαν τὴν ἰδέαν
αὐτὴν καὶ δι' αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς ἀπέβη ὁ
Λόγος ὁ γενόμενος σὰρξ. Ἐξ ἄλλον καὶ
οἱ Ρωμαῖοι, γενόμενοι χριστιανοὶ καὶ θε-
ωροῦντες τὴν Ἐκκλησίαν ὡς συνέχειαν τοῦ
κράτους των, συνήγαγον ἐκ τοῦ Κυρίου
τὸν βασιλέα τοῦ νέου κράτους καὶ ἠξίω-
σαν ὅτι ὁ θάνατός του ἔγινε πρὸς ἐξιλέω-
σιν τῶν ἁμαρτιῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Τои-
ουτοτρόπως κάθε ἐποχὴ προσέθεσεν εἰς
τὸν Ἰησοῦν νέα χαρακτηριστικά. Τέλος,
ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας «ἡ γερμανικὴ ἔρευ-
να, ἡ ὁποία δι' ἐπιπόνων καὶ εὐσυνειδή-
των ἐργασιῶν ἐξήτασε τὴν φυσιογνωμίαν
τοῦ ἀθηντικῶν Ἰησοῦ, ὄχι μόνον ἔμαθε
νὰ τὸν θεωρῇ ὡς τέκνον τῆς ἐποχῆς του,
τὸ ὁποῖον ἐμελλε κατ' ἀνάγκην νὰ συμμε-
ρισθῇ τὰς ἰδέας καὶ τὰς πλάνας τῶν συγ-
χρόνων του, ἀλλὰ καὶ ἐπέτυχε νὰ κατα-
νοήσῃ ὡσαύτως τὴν ἀνωτέραν καὶ διαρκῆ,
τὴν ἀπελευθερωτικὴν καὶ ἀπολυτρωτικὴν
σπουδαιότητά του»⁽¹⁾.

«Σήμερον, προσθέτει ὁ Meyer ἄνευ ἐν-
δοιασμοῦ, ἀπαρνούμεθα ἐν ἐπιγνώσει τὸ
δόγμα τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ, στηριζό-
μενοι ἐπὶ ἀποδείξεων πειστικῶν, εἰλημμέ-
νων ἐκ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς θρησκείας». Καὶ ὁμολογεῖ μὲν ὁ Meyer ὅτι οἱ πλεί-
στοι ἐκ τῶν πιστευσάντων εἰς τὸν Ἰησοῦν
ἐλάτρευσαν αὐτὸν ὡς Θεόν, ἰσχυρίζεται ὁ-
μως ὅτι ἐκ πλάνης ὁ Ἰησοῦς ἐξελήφθη
βαθμηδὸν ὡς Θεός. Ὅ,τι οἱ σύγχρονοι
Ἰουδαῖοι καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος,
ὅ,τι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐβεβαίωσαν περὶ τῆς
βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Μεσίου, ἦτο
πλάνη.

(1) Αὐτόθι σελ. 237.

(2) Αὐτόθι σελ. 238-9.

(3) Αὐτόθι σελ. 257, 259.

(4) Ἴδε τὸ ἔργον του Was uns Jesus heute ist. Tubingue 1907. Πρὸβλ. Fillion, Les étapes ...σελ. 199-204.

(5) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 5.

(6) Αὐτόθι σελ. 5 17.

(1) Αὐτόθι σελ. 17.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι Θεός, ἐγκαθίδρυσεν ὁμοῦς μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς θεότητος στενωπίας σχέσεις, καὶ ἀκριβῶς τούτου εἶχομεν πρὸ παντὸς ἀνάγκη· ὑπὸ τὴν ἐννοίαν δὲ αὐτὴν ἐκόμισεν εἰς ἡμᾶς πλήρη ἀπολύτρωσιν. Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ εἶναι ὁ ἀληθὴς καὶ θεῖος Σωτὴρ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἀνθρώπινος λυτρωτὴς καὶ σωτὴρ, μᾶς ὠδήγησεν. Ἡ λατρεία τοῦ Ἰησοῦ εἶναι δεισιδαιμονία, ἐξακολουθεῖ ὁ Meyer. Διότι ὁ Ἰησοῦς εἶναι μόνον μεγάλη τις ἱστορική προσωπικότης, μολοντί δὲν ἦτο παρὰ ἓνας τέκτων καὶ υἱὸς τέκτονος, ἄνευ κοινωνικῆς, διανοητικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς μορφώσεως. Παραμένει ὁμοῦς ὁ ἐλευθερωτὴς καὶ ἀφυπνιστὴς τῆς προσωπικότητός μας, ὁ ἀνδρεῖος ἥρωας ὁ ὁποῖος μᾶς σύρει ἐν τῇ ζωῇ του καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ του. Εἶναι «πραγματοποιήσις τοῦ θρησκευτικοῦ μας ἰδανικοῦ, ὁ ἐλευθερωτὴς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἡ δόξα τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ φωνὴ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς μᾶς ἔκαμε νὰ ἀκούσωμεν»⁽¹⁾.

Κατὰ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται πρωτίστως ὡς δημιουργήμα, εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ὁποῖου τὸ περιβάλλον προσθέτει ἀλληλοδιαδόχως διάφορα ψευδῆ χαρακτηριστικά, συγχρόνως ὁμοῦς καὶ ὡς δημιουργός, ὡς ἐλευθερωτὴς καὶ λυτρωτὴς, ὡς σύρων ἡμᾶς ἐν τῇ ζωῇ του. Παρουσιάζεται ὡς ἀγράμματος χωρικὸς συμεριζόμενος τὰς πλάνας τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος γοητεύει τὴν ἀνθρωπότητα μέχρι σημείου ὥστε νὰ τὴν παρασύρῃ εἰς θεοποίησίν του. Καὶ ἐνῶ ἡ ἀνθρωπότης ἀτενίζουσα εἰς τὴν φυσιογνωμίαν του παρεξέκλινεν εἰς λατρείαν αὐτοῦ, ἥτις ἀποτελεῖ δεισιδαιμονίαν, ἐν τούτοις διὰ τοῦ Ἰησοῦ ὠδηγήθημεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ οὕτως ἀπελυτρώθημεν! Ὅποιος νομίζει ὅτι ἠμπορεῖ νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μέσα εἰς ὅλα αὐτά, ἄς προσπαθήσῃ!

γ') Ὁ A. Loisy.

Εἰς ἀληθινὸν γρίφον καὶ πρόβλημα Σφιγγὸς μεταβάλλει τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὁ A. Loisy. Ὅπως ὁ Meyer, φρονεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι ἀγνοοῦμεν τὸν ἀληθῆ Ἰησοῦν, διότι εἰς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ

παρενεβλήθησαν μεταγενεστέρως χαρακτηριστικὰ ξένα, ἐκ τῆς θεολογίας τοῦ Παύλου καὶ ἐξ ἐθνικῶν ἐπιδράσεων, τὰ ὁποῖα παρεισέδυσαν εἰς μέγαν βαθμὸν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν Συνοπτικῶν. Τί ὑπῆρξεν ὁ Ἰησοῦς; Κατὰ τὸν Loisy, ὑπῆρξεν ἓνα ἄτομον, τὸ ὁποῖον «οὐδέποτε παρουσίασεν ἑαυτὸν ὡς τὴν ἱστορικὴν φανέρωσιν ὄντος, ὅπερ ὑπῆρχεν ἐν τῷ Θεῷ πρὶν ἢ ἀποκαλυφθῆ εἰς τοὺς ἀνθρώπους»⁽¹⁾. Ὁ Ἰησοῦς ἐπλανήθη, πιστεύσας καὶ κηρύξας ὡς ἐπικειμένην τὴν ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ, διότι γενικῶς «ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἀποκάλυψις ἀπηλλαγμένη πάσης πλάνης». «Αἱ ἰδέαι του ἦσαν αἱ τοῦ λαϊκοῦ περιβάλλοντος ἐν μέσῳ τοῦ ὁποῖου ἔζη»⁽²⁾. Οὔτε δὲ ἐσκέφθη ποτὲ ὁ Ἰησοῦς νὰ ἰδρῶσῃ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ θαύματα, ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐνήργησε τοιαῦτα, εἰμὴ μόνον θεραπείας ὀφειλομένας εἰς ὑποβολήν. Αἱ περὶ θαυμάτων διηγήσεις, αἱ ὁποῖαι μᾶς μετεβιβάσθησαν, δὲν εἶναι ποσῶς αὐθεντικὰ πρακτικά. Τὰ θαύματα εἶναι μυθικά ἢ συμβολικά ἀνέκδοτα. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξε θαυματουργός «σχεδὸν παρὰ τὴν θέλησίν του». Ὑπῆρξε «χωρικὸς ἐργάτης, ἀφελὴς καὶ ἐνθουσιώδης, ὁ ὁποῖος ἐπίστευσεν εἰς τὸ ἐπικείμενον τέλος τοῦ κόσμου, εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν μιᾶς βασιλείας δικαιοσύνης, εἰς τὴν ἔλευσιν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ ὁποῖος, χάρις εἰς τὴν πρῶτην αὐτὴν πλάνην του, ἀπέδωκεν εἰς ἑαυτὸν τὸν κύριον ρόλον τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀπραγματοποιήτου πολιτείας· ὁ ὁποῖος ἤρχισε νὰ προφητεύῃ καλῶν πάντας τοὺς συμπατριώτας του νὰ μετανοήσουν διὰ τὰς ἁμαρτίας των· ὁ ὁποῖος ἐστρατολόγησε μικρὸν ἀριθμὸν ἀγραμμάτων ὁπαδῶν, μὴ δυνάμενος κατ' οὐδένα λόγον νὰ εὔρη ἄλλους, καὶ προεκάλεσε ταραχὴν τινα ὄχι πολὺν βαθεῖαν εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις· ὁ ὁποῖος, τέλος, ἐμελλε νὰ συλληφθῆ ταχέως ὑπὸ τῶν καθεστηκνικῶν ἀρχῶν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ βίαιον θάνα-

(1) Les évangiles synoptiques, Paris 1906—8, τόμ. I σελ. 193.

(2) Simples réflexions... σελ. 75.

(1) Αὐτόθι σελ. 33 ἔξ.

τον»⁽¹⁾. Καὶ μὲ δύο λέξεις, ὑπῆρξεν «εὐγενῆς φαντασιόπληκτος».

Κατὰ τὸν Loisy λοιπόν, ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἐξορμηθείσης κινήσεως, τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ τοῦναντίον εἶναι δημιούργημα ταύτης. Ὁ Loisy ἐπαναλαμβάνει τὴν πολὺν πρὸ αὐτοῦ ἐκφρασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βαυρ γνώμην, καθ' ἣν ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι κυρίως δημιούργημα τοῦ Παύλου, ὁ δὲ Ἰησοῦς ὑπῆρξεν ἀπλῶς τὸ σημεῖον τῆς ἀφειρηθείσης ὅλης κινήσεως. Ἄλλ' ὅταν ὁ Παῦλος τεθῆ ἔπι κεφαλῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀποδοθῆ εἰς αὐτὸν πρωτοβουλία, τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς δὲν εἶχεν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς τὸν Ἰησοῦν παρέχεται πλέον ἐν τῷ Χριστιανισμῷ θέσις ὅχι ἀπλῶς δευτερεύουσα ἀλλὰ τελείως ἀφανής. Τί γίνεται ὁμοίως τότε ἡ κολοσσιαία ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἡ προσωπικότης, ὁ βίος, ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ ἤσκησαν ἐπὶ τῶν συγχρόνων του, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος; Χριστιανισμὸς ἄνευ τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ νοηθῆ. Ὅχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ προσωπικότης τοῦ Παύλου ἀποβαίνει ἐντελῶς ἀνεξήγητος καὶ μυστηριώδης, ὅταν ὁ Ἰησοῦς τεθῆ εἰς τὸ περιθώριον.

Ὁ Loisy παραπονούμενος κάποτε διὰ τὰς ἀνθαιρεσίας τῆς νεωτέρας ὀρθολογιστικῆς κριτικῆς, τῆς σχετικῆς πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἔλεγεν ὅτι τὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὴ κατέληξεν ἀποτελοῦν «ἀληθῆ πύργον Βαβέλ, ὅπου ἡ σύγχυσις τῶν ἰδεῶν εἶναι μεγαλυτέρα τῆς διαφορᾶς τῶν γλωσσῶν»⁽²⁾.

Συμφωνοῦμεν ἀπολύτως μὲ τὴν γνώμην του. Δὲν γνωρίζομεν ὁμοίως ἂν καὶ ὁ ἴδιος, μὲ τὴν ὀρθολογιστικὴν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ πὸν ἐφιλοτέχνησε, διέλυσεν ἢ ἀντιθέτως ἐπηύξησε τὴν σύγχυσιν ταύτην.

δ') A. Sabatier καὶ A. Harnack.

Ὁ Αὔγουστος Sabatier μᾶς παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦν ὡς τὴν σπουδαιότεραν προσωπικότητα τῆς ἱστορίας. Ἡ ἐμφάνι-

σίς του ἐχώρισε τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς δύο περιόδους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν μία εὐρίσκει ἐν αὐτῷ τὴν ἐπισφράγισίν της, ἡ δὲ ἄλλη λαμβάνει ἀπ' αὐτὸν τὴν ἀφειρηθείαν της⁽¹⁾. Παρὰ ταῦτα ὁμοίως ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξεν ἄνθρωπος. Οἰσοδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ φωτιστέφανος, τὸν ὁποῖον ἡ λαϊκὴ δεισιδαιμονία ἢ ἡ δογματικὴ θεωρία ἔρριψαν περὶ τὸ μέτωπόν του, ἡ ἐπιστήμη ἐξηγεῖ τὴν ἐμφάνισίν του σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς νόμους, πὸν διέπουν τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐνεκα τούτου ἐκ τῶν Εὐαγγελίων γίνονται δεκτὰ ὑπὸ τοῦ Sabatier ὡς ἀθηντικά μόνον ὅσα ἀναγόνται εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ. Ἐξ αὐτῶν δὲ πάλιν ἀπορρίπτονται ὡς ἀναξιόπιστα τὰ περὶ θαυμάτων, προφητειῶν καὶ ὑπερφυσικῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ. Ὁ Ἰησοῦς δὲν ὑπῆρξεν, οὔτε ἠθέλησε νὰ εἶναι, παρὰ ἓνας μυσταγωγὸς διδάσκαλος, προφήτης ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπῆρξαν καὶ οἱ μεγάλοι καθοδηγηταί, τὰ μεγάλα πνεύματα, ἀλλὰ εἰς βαθμὸν ὑπέροχον. Ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξεν ἡ ὥραιότερα ψυχὴ ἀπὸ ὅσας ἀνεφάνησάν ποτε. Ἐνα μόνον συναίσθημα λείπει ἀπὸ τὴν ζωὴν του, τὸ τῆς μετανοίας· ἡ συνειδήσις του δὲν ἔλαβε κανένα τραῦμα. Πάντως ὑπῆρξεν ἄνθρωπος, καὶ μόνον ἔνεκα τοῦ ζήλου του ἠδυνήθη, χωρὶς νὰ ὑποπίπτῃ εἰς βλασφημίαν, νὰ διακηρύττῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὅσα τὰ Εὐαγγέλια θέτουν εἰς τὸ στόμα του.

Πρὸς τὴν εἰκόνα αὐτὴν τοῦ Ἰησοῦ, πὸν ἐφιλοτέχνησεν ὁ Sabatier, παρουσιάζει πολλὰς ὁμοιότητας καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Harnack συντεθεῖσα. Κατὰ τὸν Harnack, κανεὶς ἕως τώρα δὲν ἐγνώρισε τὸν Πατέρα ὅπως ὁ Ἰησοῦς, εἰς τὴν γνώσιν δὲ αὐτὴν ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ οὕτω προσφέρει εἰς τοὺς πολλοὺς ἀσύγκριτον ὑπηρεσίαν. Γνωρίζει ὅτι δι' αὐτοῦ ἀρχίζει νέα ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μικροὶ θὰ εἶναι διὰ τῆς θεογνωσίας των μεγαλύτεροι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους τῶν παρελθουσῶν ἐποχῶν.

Ἄλλὰ, παρὰ πάντα ταῦτα, «τὸ Εὐαγγέ-

(1) Les évangiles synoptiques Τόμ. I σ. 252.
(2) Jésus ou le Christ? ἐν Hibbert Journal, Ἀπριλ. 1910, σελ. 486.

(1) Ἄρθρ. Jésus Christ ἐν «L' Encyclopédie des sciences religieuses» τοῦ F. Lichtenberger, τόμ. VII σελ. 341—401.

λιον οὐδαμοῦ λέγει ὅτι τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ περιορίσθη εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἰησοῦ. Οὔτε ἡ διακλήρουξις: Εἶμαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρεισήχθη εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Ἰησοῦν· τὸ νὰ θέσῃ δὲ κανεὶς τὴν φράσιν αὐτὴν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον παραπλεύρως πρὸς τὰς ἄλλας, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ νὰ κάμῃ προσθήκην εἰς αὐτό.

Ἄλλ' ὅπως ὁ Harnack ἠρνεῖτο ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυττεν ἑαυτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κατὰ παρόμοιον τρόπον ἠρνεῖτο καὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ, ὅπως τὰ ἠρνεῖτο καὶ ὁ Sabatier. Τὰ ἐπὶ τῆς φύσεως θαύματα, λέγει, εἶναι ὑπερβολαί, ποιητικαὶ ὑποθέσεις ἢ παραβολαὶ μεταμορφωθεῖσαι εἰς γεγονότα. Τὸ θαῦμα—σημεῖον, τὸ μαγικὸν θαυμάσιον δὲν ἔχει οὐδεμίαν θέσιν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν Εὐαγγελίων ἀναφερομένων θαυμάτων δέχεται ὅτι ἔγιναν μόνον ὅσα ἀναφέρονται εἰς ἰάσεις ἀσθενειῶν, ἰσχυρίζεται ὁμοῦς ὅτι καὶ αὐτὰ ἔγιναν ὄχι κατὰ τρόπον ὑπερφυσικόν, ἀλλὰ δι' ἀπλῆς ὑποβολῆς.

Βλέπομεν λοιπόν, ὅτι εἰς τὰς εἰκόνας αὐτάς, τόσον ὁ Sabatier ὅσον καὶ ὁ Harnack, μέχρις ἐνὸς ὠρισμένου σημείου ἀκολουθοῦν τὰ Εὐαγγέλια πιστῶς καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας ἀκόμῃ. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ὁμοῦς κατὰ τὴν ὁποίαν ταῦτα ἀρχίζουν νὰ ὀμιλοῦν περὶ ὑπερφυσικῶν γεγονότων, τὰ ἐγκαταλείπουν ἀποτόμως καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸν τὰ κατηγοροῦν ὡς ἀναξιόπιστα. Καὶ ἐνῶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Εὐαγγελίων εἶναι πληροφορημένοι περὶ ὅλων τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἰησοῦ καὶ περὶ αὐτοῦ ἀκόμῃ τοῦ ἐσωτερικοῦ του, μόλις συναντοῦν κάτι τὸ ὑπερφυσικόν, ἀναστατώνονται καὶ καταβάλλουν κάθε προσπάθειαν νὰ τὸ ἀπορρίψουν ἢ νὰ τὸ τροποποιήσουν. Ἄλλ' ἐρωτῶμεν: Πῶς συμβαίνει, ὥστε ἡ ἀξιόπιστος πηγὴ νὰ ἀποβαίῃ ἀποτόμως ἀναξιόπιστος; Καὶ τί θὰ πάρωμεν ὡς κριτήριον, διὰ νὰ χωρίσωμεν τὸ ἀξιόπιστον στοιχεῖον ἀπὸ τὸ ἀναξιόπιστον; Οἱ ὀρθολογισταὶ στερεοτύπως ἀπαντοῦν: τὰ ὑπερφυσικά γεγονότα πρέπει νὰ λείψουν. Ἄλλ' ἐρωτῶμεν πάλιν: Μήπως καὶ αὐτὰ δὲν τὰ διηγοῦνται οἱ ἴδιοι συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι διηγοῦνται καὶ τὰ ἄλλα, τὰ ἀ-

ξιόπιστα γεγονότα; Καὶ δὲν ἀποτελεῖ ἀντίφασιν προφανῶς οὐχὶ σύμφωνον πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, τὸ νὰ πιστεύωμεν μὲν ὡς ἀληθῆ ὅλα ὅσα μᾶς διηγοῦνται οἱ εὐαγγελισταί, μόλις δὲ μᾶς παρουσιάσουν κάτι τὸ ὁποῖον ἡμεῖς θεωροῦμεν ὡς ἀναξιόπιστον ἐκ φιλοσοφικῶν προκαταλήψεων, ἦτοι κάτι τὸ ὑπερφυσικόν, νὰ τοὺς ἀποπέμπωμεν ὡς ψεύστας;

ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Δὲν θὰ θελήσωμεν νὰ ἐξαγάγωμεν συμπεράσματα, ἐφ' ὅσον τὰ πράγματα βοοῦν μόνον τῶν. Ἐκεῖνο ὁμοῦς πρὸς πρόπτει νὰ παρατηρηθῇ ἰδιαίτερος, εἶναι, ὅτι ἡ σύγχυσις, ἡ ἀληθινὴ Βαβέλ πρὸς προεκλήθη ἔνεκα τῆς τάσεως τῶν ὀρθολογιστῶν νὰ ἀρνοῦνται τὸ ὑπερφυσικόν εἰς τὸν Ἰησοῦν, προεκάλεσεν ἀληθινὴν ἐπανάστασιν καὶ μεταξὺ αὐτῶν τούτων τῶν ὀρθολογιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν πλέον νὰ μάχωνται πρὸς ἀλλήλους. Τὸ δὲ ἀκόμῃ περισσότερον ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι ἡ μεγαλύτερα ἀντίδρασις ἐσημειώθη ἐκ μέρους τῶν φανατικωτέρων ὀρθολογιστῶν. Οὔτω λ. χ. ὁ Kalthoff, ὁ ὁποῖος ἠρνεῖτο καὶ αὐτὴν ἀκόμῃ τὴν ἱστορικὴν ὑπαρξιν τοῦ Ἰησοῦ, ἔγραφεν: (1) «Εἶναι προφανὲς ὅτι εἰς ὀλόκληρον τὴν Κ. Διαθήκην ὁ Χριστὸς παρουσιάζεται ὡς ὑπεράνθρωπον ὄν· ποτὲ καὶ πονθενὰ δὲν εἶναι ὅ,τι ἡ κριτικὴ θεολογία ἠθέλησε νὰ τὸν παρουσιάσῃ, δηλαδὴ ἄνθρωπος καθαρῶς φυσικός. Ἀφοῦ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς θεολογίας αὐτῆς ἔσβυσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας, ἠρκέσθησαν νὰ βεβαιώσουν, ὅτι κάποιον πρόσωπον ἱστορικὸν ὀνόματι Ἰησοῦς πρέπει νὰ ὑπῆρξεν. Ἐὰν ὁμοῦς ἡ ἐλευθερόφρων θεολογία δὲν γνωρίζῃ τίποτε ἄλλο περὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, ἢ χρεωκοπία τῆς εἶναι ἀναπόφευκτος καὶ ἡ πεποίθησις μὲ τὴν ὁποίαν ὀμιλεῖ, τὸ ὕφος τῆς διανοητικῆς ὑπεροχῆς τὸ ὁποῖον προσλαμβάνει, ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν συμπεριφορὰν ἐκείνων, πρὸς λαμβάνουν ἐξωτερικῶς τὸ φαινόμενον τοῦ πλοῦτου, διὰ νὰ ἐπιμηκύνουν ἐπ' ὀλίγον ἀκόμῃ χρόνον τὴν ἐμπορικὴν τῶν πίστιν, καθ' ἣν στιγμήν

(1) Πρβλ. Das Christus—Problem, κεφ. II—IV.

προσφεύγουν εἰς παντὸς εἶδους τεχνάσματα, διὰ νὰ καλύψουν τὴν πραγματικὴν τῶν περιουσιακῆν κατάστασιν. Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ θεολογία αὐτή, διὰ τῶν ἀπατηλῶν ἐπιστημονικῶν τῆς μεθόδων, ἀπομακρύνει τοὺς ὁπαδούς τῆς τόσον ἐκ τῆς ἐπιστήμης, ὅσον καὶ ἐκ τῆς πίστεως.»

Κατὰ παρόμοιον τρόπον ἐκφράζεται περὶ τῶν ὀρθολογιστικῶν εἰκόνων τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὁ ὡσαύτως ἀπαρνηθεὶς τὴν ἱστορικὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ P. L. Couchoud. «Μέσα εἰς τὰς εἰκόνας ταύτας, λέγει ὁ Couchoud, ὁ Ἰησοῦς διακρίνεται κακῶς, ἢ μᾶλλον δὲν διακρίνεται διόλον ἐν τῇ ἀμφιβόλῳ ὁμίχλῃ ὅπου ἐχάθη. Ἐκ τοῦ Renan μέχρι τοῦ Loisy ἢ μέχρι τοῦ Guignebert ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς ἐσμικρύνθη τρομερά. Ὁ Renan, προκατειλημμένος, ὅπως ἔλεγεν ὁ Saint-Beuve, νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν Ἰησοῦν εἰς παραίτησιν ἀπὸ τῆς θεότητός του, τοῦ προσέφερεν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀνθρωπότητος θέσιν προνομιοῦχον. Σήμερον θεωροῦσι τοῦτον ὡς ἱστορικὴν προσωπικότητα ἀφανῆ, ὡς ἕνα φωτισμένον, ἀποθανόντα ἐν Ἱερουσαλήμ εἰς κάποιαν ἀπόπειραν τῆς ὁποίας ὁ χαρακτήρ δὲν διευκρινίζεται καλῶς, πρὸς τὴν ὁποίαν προσετέθη καὶ τὸ ἔκτακτον ἀλλ' ὅπως τυχαῖον γεγονός νὰ θεοποιηθῆ. Ἡ λύσις αὐτῆ τοῦ προβλήματος τοῦ Ἰησοῦ, ἀηδῆς διὰ τοὺς πιστούς, ἔχει τοῦλάχιστον τὴν τύχην νὰ ἐπιβληθῆ ὀριστικῶς εἰς τοὺς μὴ πιστούς; ...Μοὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἐξηγεῖ πολλά σημεῖα τοῦ προβλήματος. Συνυπονοεῖ πενιχροτάτην εἰκόνα τοῦ Χριστιανισμοῦ.... Ὁ Ἰησοῦς δὲν δύναται νὰ μετρηθῆ καὶ αἱ ἀναλογίαι του εἶναι ἀσύγκριτοι, τὸ δὲ μεγαλεῖόν του μόλις εἶναι κατανοητόν... Δὲν ὑπάρχει μικρὸν χωρίον, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔχη τὴν ἐκκλησίαν του. Πανταχοῦ ὑπάρχει ὁ οἶκος τοῦ Διδασκάλου, ὑψηλότερος καὶ εὐρυχωρότερος τῶν ἄλλων. Εἶναι ἡ μάνδρα, ὅπου ὁ ἀόρατος ποιμὴν συναθροίζει καὶ παρηγορεῖ τμημὰ τι τοῦ ἀπείρου ποιμνίου του... Ἐν τῇ ροῇ τῶν αἰώνων ἡ μεγάλη κοινὴ ὑπόθεσις ὑπῆρξε νὰ ἐξασφαλισθῆ ἢ ἀπολύτρωσις, ἢ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπιτυχανομένη. Ἀλλὰ καὶ οἱ σταυροὶ τῶν νεκροταφείων τὸ αὐτὸ λέγουσι

μονοτόνως, ἀμεταβλήτως, ἀτελευτήτως. Ἐκαστος νεκρὸς κραδαίνει ὑπὲρ τὸν τάφον του τὸ σύμβολον τοῦ Ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ, ὡς ὑπενθύμισιν τῆς συνθήκης, ἡ ὁποία τοῦ ὑπεσχέθη τὴν ἀθανασίαν. Ἡ ἱστορία τῆς Δύσεως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας κινεῖται περὶ ἐν κεντρικὸν γεγονός: τὴν ἀθροιστικὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ του θανάτου... Πᾶν ὅ,τι ἐγένετο ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ δεκαπέντε αἰώνων, ἐγένετο ὑπὸ τὴν γιγαντιαίαν σκιάν τοῦ σταυροῦ. Ὁ Ἰησοῦς διεδέχθη τοὺς Καίσαρας εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόσμου. Ἡ μεγαλειώδης μορφή του ἐχαράχθη εἰς τὰ χρυσᾶ νομίσματα τοῦ Βυζαντίου ἀντὶ τῆς μορφῆς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀπὸ τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Βυζαντίου διαβαίνει ὡς δεσπότης εἰς τὰς κοινωνίας τοῦ μεσαίωνα καὶ εἰς τὰ νεώτερα ἔθνη. Πᾶσα ἐξουσία προέρχεται ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐπιστρέφει εἰς αὐτόν. Γίνεται ὅ,τι εἶδεν αὐτόν ὁ προφήτης τῆς Ἀποκαλύψεως: τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦμέγα, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται χαλυβδίνη ρομφαία, ὁ κρατῶν τὰς κλεῖς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ Ἄδου, ὁ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείει, ὁ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίγει... Πᾶσα σκέψις, ἡ ὁποία δὲν τοῦ ἀφιερῶθη, εἶναι ὑποπιτος. Ἐξ αὐτοῦ ἐξηγήθη ἡ τύχη τῆς ἐπιστήμης, τῆς ὠραιότητος, τοῦ λόγου. Εἶναι δύναμις ἐσωτερικῆ, τὴν ὁποίαν οἱ αἰῶνες δὲν ἐξήντησαν, οἶνος μεθυστικός, τοῦ ὁποίου ἡ μέθη δὲν ἔπεσεν, νόμος ὑπέροχτος, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου τὸ πᾶν ἐκάμφθη. Πρὶν ἢ γεννηθῶσιν αἱ ψυχαί, τοῦ τὰς ὑπόσχονται. Τὸ παιδίον, εὐθὺς ὡς ἔλθῃ εἰς φῶς, βαπτίζεται εἰς τὸ ὄνομά Του. Τί νὰ εἴπωμεν; Ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἀπείρως μέγας. Εἶναι ἀνώτερος παντὸς μέτρου ἐκ τῶν συνήθων ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐκατὸν τόμοι δὲν θὰ ἐπῆρκουν νὰ τὸν περιγράψουν»⁽¹⁾.

Ἄλλ' ὅταν εὐρίσκωνται ὀρθολογισταὶ πὸν ὁμιλοῦν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, τί νὰ προσθέσωμεν ἡμεῖς;

T

(1) Le mystère de Jésus, Paris 1926, σελ. 15 ἐξῆς καὶ 112-113.

MAX PLANCK

Διὰ τὴν Φυσικὴν Ἐπιστήμην τὸ ὄνομα Max Planck θὰ εἶναι ταυτόσημον μὲ τὸν τίτλον «ἀνακαινιστής». Ἡ ριζικὴ μεταβολὴ κατευθύνσεων, ἡ ὁποία διακρίνει τὴν Φυσικὴν τοῦ 20^{ου} αἰῶνος ἀπὸ τὴν Φυσικὴν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ὀφείλεται εἰς τὸν Max Planck. Ὁ Planck εἶναι ὁ πατήρ, ὁ δημιουργὸς τῆς Φυσικῆς τοῦ 20^{ου} αἰῶνος. Καὶ ἦτο στοιχειώδους δικαιοσύνης ἀπονομή, ἡ ἔξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ ἐπισημότης μὲ τὴν ὁποίαν ἐωρτάσθη πρό τινας εἰς τὸ Βερολίνον, ἡ ὀγδοηκοστὴ ἐπέγειος τῶν γενεθλίων τοῦ μεγάλου σοφοῦ(*).

Πράγματι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅπου ἦλθον εἰς φῶς τὰ πορίσματα τῶν θεωρητικῶν μελετῶν τοῦ Planck καὶ τῶν πειραματικῶν ἐπαληθεύσεων των, οἱ μὲ τὴν Φυσικὴν ἀσχολούμενοι ἐπιστήμονες κατεῖδον ὅτι αἱ βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων μέχρι τότε ἐστηρίζετο ἡ Φυσικὴ, κάθε ἄλλο παρὰ ἀκλόνητοι ἦσαν. Ὅλον τὸ οἰκοδόμημα τῆς Φυσικῆς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἐφάνη νὰ κατασείεται ἐκ θεμελίων. Αἱ πρὸ τοῦ Planck κρατοῦσαι ἀντιλήψεις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σύστασιν τῆς ὕλης καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν (τοὺς δύο ἀκρογωνιαίους λίθους τῆς Φυσικῆς) ἀπεδείχθησαν ὅτι δὲν ἔστεκαν καλὰ εἰς τὴν θέσιν των. Νέαι ἀντιλήψεις ἤρχισαν νὰ κρατοῦν ὡς πρὸς τὰ βασικὰ ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν Φυσικὴν. Ἦρχισε νὰ δημιουργῆται ἡ Φυσικὴ τοῦ 20^{ου} αἰῶνος. Δηλαδή κυρίως ἡ Φυσικὴ τοῦ Planck.

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΕΝΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Εἶναι λυπηρόν, ὅτι εἰς τὰς στήλας τῶν «Ἀκτίνων» δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀναλυθῆ τὸ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Planck.

(*) Καὶ ὁ ἑλληνικὸς καθημερινὸς τύπος ἀρκούντως ἠσχολήθη ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ μὲ τὸ ἔργον τοῦ Planck.

Μόνον εἰς εἰδικὰς ἐργασίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιχειρηθῆ αὐτό—καὶ πάλιν ἀφοῦ ληφθῆ καλὰ ὑπ' ὄψιν ἡ δυσκολία τοῦ ἐγχειρήματος. Ἄς προχωρήσωμεν λοιπὸν εἰς ἄλλο πεδίων, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Planck ἀνεδείχθη ἀκάματος ἐρευνητής, εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Εἰσδύσας, ὅσον ὀλίγοι, εἰς τὴν βαθυτέραν οὐσίαν τῶν ὄντων, ὁ Max Planck ἀντελήφθη ὅτι τὰ προχειρολογήματα τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, τὰ ὁποῖα ἀπεκοίμιζον τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν ιδέαν ὅτι τὰ ξέρει ὅλα, διότι ὑποτίθεται ὅτι γνωρίζει ὠρισμένους φυσικοὺς νόμους, στεροῦνται οἰασδῆποτε βάσεως. Ἐμελέτησε λοιπὸν ἐκ νέου τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Σύμπαντος προβλήματα καὶ μάλιστα ἡ ἐργασία του αὐτὴ ἔγινε παραλλήλως πρὸς τὴν καθαρῶς φυσικὴν ἐρευναν. Εἰς τὴν διάθεσιν τῆς φιλοσοφίας τοῦ 20^{ου} αἰῶνος ἔθεσεν ὁ Planck τὰ πορίσματα τῆς φυσικῆς τοῦ 20^{ου} αἰῶνος. Καὶ αἱ διάφοροι εὐρυτέρου ἐνδιαφέροντος ἐργασίαι του μᾶς παρουσιάζουν, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, μίαν ὄντως συγχρονισμένην φιλοσοφίαν.

Ο ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΟΣ

Πράγματι ἡ παλαιὰ Φυσικὴ ἐφαίνετο εὐνοοῦσα τὴν ἀντιληψιν, καθ' ἣν τὰ φυσικὰ φαινόμενα διέπονται ἀπὸ καθαρῶς μηχανικοὺς νόμους. Τοῦτο δὲ ἐπεκαλοῦντο οἱ ὑλισταὶ φιλόσοφοι διὰ νὰ στηρίξουν τὰς θεωρίας των. Ἄλλ' ἡ βαθυτέρα μελέτη τοῦ μικροκόσμου τῶν ἀτόμων καὶ τῆς φύσεως τῆς ἐνεργείας, ἰδίᾳ δὲ ἡ δημιουργία τῆς Φυσικῆς τῶν Quanta (κβάντα), ἣτις ἀποτελεῖ μνημειῶδες ἔργον τοῦ Planck, ἔδωσαν ἀφορμὴν, ὥστε νὰ ἀναθεωρηθοῦν βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς Φυσικῆς, νὰ τεθῆ δὲ ἐν ἀμφιβόλῳ ἡ καθολικὴ ἰσχὺς τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος. Ἐδέχοντο ἐπὶ

αϊώνων οἱ ἐπιστήμονες ὅτι ὑπάρχει αὐστηρὸς σύνδεσμος μεταξύ αἰτίων καὶ αἰτιατῶν, μεταξύ ἀποτελεσμάτων καὶ προκαλουσῶν αὐτὰ ἀφορμῶν. Πολλοὶ τὸν νόμον αὐτὸν τὸν ἠρνήθησαν ἐντελῶς, μερικοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ πιστεύουν ἀκόμη εἰς αὐτόν, ἄλλοι εἶναι εἰς τὸ μέσον, ὃ δὲ Planck λέγει(*) ὅτι ὁ νόμος οὗτος «οὔτε ὀρθὸς εἶναι οὔτε ἐσφαλμένος, ἀλλὰ μία ἀόριστος ἀρχή, ἕνας ὀδηγός, κατάλληλος διὰ νὰ προσανατολιζώμεθα μέσα εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν γεγονότων». Ὁ W. Heisenberg, ριζοσπαστικώτερος τῶν ἄλλων, εἰσήγαγε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀπροσδιορίστου, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ προῖδωμεν μετὰ βεβαιότητος φυσικόν τι γεγονός. Εἰς τὰς προβλέψεις μας στηρίζόμεθα πάντοτε ἐπὶ πιθανοτήτων.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ

Μὲ τὸν νόμον ὅμως τῆς αἰτιότητος συνδέεται ἀναποσπάστως καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως. Ἡ διάλεξις, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Planck τῷ 1923 εἰς τὴν Πρωσικὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν, «περὶ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως»(**) χύνει ἀρκετὸν φῶς εἰς τὸ θεμελιῶδες τοῦτο ζήτημα, πὺν προκαλεῖ ἀπὸ μακροῦ τόσας διαφωνίας καὶ τόσας συζητήσεις. Ἀλλὰ καὶ ἡ διάλεξις, τὴν ὁποίαν ἔκαμε τῷ 1932 ἐν Λονδίῳ, εἰς τὴν Ἑταιρείαν τῶν Φυσικῶν, «περὶ τῆς αἰτιότητος ἐν τῇ Φύσει»(***) ἀποτελεῖ σπουδαῖον συμπλήρωμα τῆς πρώτης, ἀναπτύσσουσα τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον εἶναι δυνατὸν νὰ συμβιβασθῇ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως μὲ τὸν προκαθορισμὸν τῶν ἀνθρωπίνων ποάξεων. Κατὰ τὸν Planck εἶναι δυνατὸν νὰ προβλεφθοῦν τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ὅχι ὅμως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀπὸ ἕνα

Ἰδεῶδες Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν ὅλα τὰ φυσικὰ φαινόμενα. «Εἴμεθα ὅμως ὑποχρεωμένοι, γράφει εἰς τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον του, νὰ φυλαχθῶμεν πρὸ τοῦ πειρασμοῦ, νὰ θέσωμεν τὸ ἐρώτημα, πῶς τέλος πάντων τὸ ἰδεῶδες Πνεῦμα δημιουργεῖ μέσα του τὴν γνῶσιν, ἡ ὁποία τὸ καθιστᾷ ἱκανὸν νὰ προλέγῃ ἀκριβῶς τὰ μέλλοντα γεγονότα. Μία τοιαύτη ἐρώτησις θὰ ἦτο ἐξ ἴσου παράλογος, ὅπως τὸ ζήτημα τῆς ἀρχῆς τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου. Δὲν πρέπει, συνεχίζει, νὰ ταυτίζωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τὸ ἰδεῶδες Πνεῦμα, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς αὐτὸ καὶ νὰ πιστεύωμεν εἰς αὐτό. Ἐπιστημονικῶς ἡ ὑπαρξίς Του οὔτε ἀποδεικνύεται, οὔτε ἀπορρίπτεται, ἀλλ' ἐκ τῆς παραδοχῆς τῆς ὑπάρξεώς Του πηγάζει πρακτικῶς ἡ πραγματοποίησις μιᾶς αὐστηρᾶς ἐτεροαρχίας (Determinismus), εἰς ὅλα τὰ γεγονότα τοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου.

Η ΥΠΕΡΦΥΣΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

Ἄλλ' ὁ καθηγητὴς Planck πιστεύει εἰς Θεὸν καὶ Δημιουργὸν τοῦ κόσμου, τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὁποίου ὑποδηλοῖ ἡ λογικὴ διάταξις τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων, ἡ δὲ πρόοδος τῆς φυσικῆς γνώσεως μᾶς πλησιάζει περισσότερο πρὸς καλλιτέραν κατανόησιν τοῦ μυστηρίου τοῦ ὑπὲρ τὴν Φύσιν κυβερνῶντος λόγου(*). «Ἐπὶ ἔποχῃ, λέγει εἰς ἄλλην διάλεξίν του, κατὰ τὴν ὁποίαν Φιλοσοφία καὶ Φυσικὴ ἐθεωροῦντο ἐχθραὶ πρὸς ἀλλήλας. Ἡ ἐποχὴ ὅμως αὐτὴ παρῆλθεν ἀνεπιστρεπτί... Ἡ σύγχρονος Φυσικὴ ἀναγνωρίζει ὅτι ὑπάρχουν πραγματικότητες πὺν εἶναι ἀνεξάρτητοι τοῦ ἡμετέρου κόσμου τῶν αἰσθησέων, καὶ ὑπάρχουν καθήκοντα καὶ ἐπίμαχα ζητήματα, διὰ τὰ ὁποῖα αἱ πραγματικότητες αὐταὶ ἔχουν ἀξίαν τοσαύτην, ὅσην δὲν ἔχει ὁ πλούσιος θησαυρὸς σὺμπαντος τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου».

(*) M. Planck Wege zur physikalischen Erkenntnis, ὁμιλίαι καὶ λόγοι, Berlin 1934 σελ. 259 Τὸ βιβλίον τοῦτο μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν τῷ 1935.

(**) Μνημ. ἔργ. σελ. 87—127.

(***) Ἐνθ' ἄν. σελ. 232—259. Ἡ διάλεξις αὐτὴ ἐδημοσιεύθη ἐλληνιστὶ εἰς τὸ Δελτίον Φυσικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ ἔτους 1935.

(*) Εἰς δημοσίευσμά του: Religion und Naturwissenschaft, Berlin 1938 σελ. 27-28.

ΠΡΟΣ ΑΝΑΚΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ

Ο ΑΙΩΝ ΤΩΝ ΨΥΧΩΣΕΩΝ

Ἐὰν ἀνοίξη κανεὶς σήμερον ἓνα οἰονδῆποτε κλασσικὸν σύγγραμμα ψυχιατρικῆς, θὰ ἴδῃ ὅτι μεγάλο μέρος εἰς τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νευροψυχικῶν νοσημάτων παίζουν αἱ διάφοροι καταπονήσεις, σωματικαὶ ἢ ἠθικαί, αἱ ἐσωτερικαὶ συγκρούσεις καὶ τὰ ψυχικὰ τραύματα, ἢ ἠθικὴ ἀποχαλίνωσις, ἢ ἔλλειψις αὐτοκρατικῆς, τὸ ὑλιστικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Ἡ μεγάλη αὔξησης τῆς ἀναλογίας τῶν νευρώσεων καὶ τῶν ψυχώσεων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τῶν διασημοτέρων ψυχιάτρων τοῦ κόσμου ὄλων τῶν σχολῶν, ἔχει ὡς αἰτίαν τοὺς λόγους πὸν ἀνεφέραμεν. Αἱ συνέπειαι φαίνονται βεβαίως βαρεῖαι καὶ τρομακτικαὶ ἐὰν θελήσῃ κανεὶς νὰ ἀπασχοληθῇ καὶ μὲ ἀριθμούς, δὲν ὑπάρχει δὲ μεγαλύτερον φόβητρον διὰ τὸν ὑλιστικὸν πολιτισμὸν τῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν αὔξησην τῶν ἀσύλων τῶν ψυχοπαθῶν.

Καὶ ὅμως δὲν εἶναι παράδοξον τὸ γεγονός, ὅτι ἢ παραμέλησις τῆς ψυχῆς καὶ ἢ ἐπιδίωξις ἄλλων σκοπῶν, τοὺς ὁποίους μὲ μανίαν ἐπεζήτησεν ἢ κοινωρία τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20ου αἰῶνος, ἐξεδικήθησαν κατὰ τρόπον τραγικόν.

Ἐπάρχον νόμοι εἰς τὸν ψυχικὸν ὄργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, τοὺς ὁποίους ἢ ψυχολογία ἐκείνη, ἢ ὁποία ἤθελε νὰ μείνῃ πιστὴ εἰς τὰς μηχανοκρατικὰς ἀντιλήψεις τοῦ 19ου αἰῶνος, ἠγνόησε καὶ περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν διδασκαλίαν ξηρῶν τινων ψυχολογικῶν τύπων, οἱ ὁποῖοι παρίστανον τὸ πῶμα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ ψυχολογία, ἢ σπουδαιοτάτη αὐτῆ ἐπιστήμη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δικαίως θὰ ἀνέμενε κανεὶς νὰ διαφωτισθῇ εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ

ἀνθρώπου, παρέμεινεν ἕως τώρα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στεῖρα καὶ ἄγονος. Ψυχικὸς ὄργανισμὸς, ὁ ὁποῖος διεμορφώθη κατὰ παράβασιν κεφαλαιωδῶν ἀναγκῶν τῆς ψυχῆς, εἶναι πολὺ φυσικὸν ὅτι παρουσιάζει πλεῖστα ἀδύνατα σημεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ χρησιμεύσουν ἀργὰ ἢ γρηγόρα ὡς ἀφορμὴ τῆς διασπάσεως καὶ τῆς καταστροφῆς του. Κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι ὑπεροβλῆ νὰ λεχθῇ, ὅτι, τόσον ἢ ὑλιστικῶν ἀντιλήψεων παιδαγωγικῆ, ὅσον καὶ ἢ ἀνάλογος μετὰ ταῦτα ἀγωγή τοῦ ἀτόμου, ἔχουν μέσσα τῶν τὰ σπέρματα τῶν νοσηρῶν ψυχικῶν καταστάσεων. Ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ὁ ὁποῖος κατὰ πᾶς στιγμὰς τῶν μεγάλων ἀγώνων καὶ τῶν θλιβερῶν συγκρούσεων δὲν ἔχει πού νὰ στηριχθῇ καὶ χάνει τὴν ἐνότητα καὶ τὰς σχέσεις, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του, δὲν θὰ ἔχη πλέον τὴν ἁρμονίαν ἐκείνην, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἀπαραίτητον βᾶθρον τοῦ «κόσμου» τούτου. Ἐνδοψυχικὴ ἀταξία, ἀποδίωξις τοῦ ὀδυνηροῦ ἐλέγχου, ὑπακοὴ εἰς τὸ ποιοτικῶς κατώτερον, θὰ εἶναι τὸ μοιραῖον ἀποτελέσμα. Καὶ ἢ νόσος δὲν χρειάζεται καταλληλότερον ἔδαφος διὰ νὰ εἰσβάλλῃ καὶ νὰ καταστῇ κύριος ἐνὸς ὄργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει κύριον.

Ὡρισμένης συστάσεως καθὼς εἶναι τὸ ἄριον ψυχικὸν οἰκοδόμημα τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει ἀνάγκην τῆς χρησιμοποίησεως παντὸς μέσου συμφώνου πρὸς τὴν φύσιν του, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πλήρη ἀνάπτυξίν του. Πᾶσα ἀντίδρασις, πᾶσα παρέκκλισις ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ του προσορισμοῦ, θὰ σημειώσῃ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα.

ΟΤΑΝ ΤΟ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΟΝ ΑΠΩΘΗΤΑΙ

Εἰς τὴν κλίμακα τῶν ἀξιῶν τοῦ ψυχικοῦ ὄργανισμοῦ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ μεταφυσικὸν στοιχεῖον ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτοῦ μορφὰς (ὑπερφυσικαὶ ἐκ-

δηλώσεις τοῦ πνεύματος, πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν) κατέχει τὴν σπουδαιότητην, τὴν ὑψίστην, θέσιν. Εἶναι τόσον συνυφασμένον μὲ τὰς ρίζας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔχει πλείστας πρακτικὰς ἐκδηλώσεις εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἀπωθεῖται χωρὶς ζημίαν καὶ διαστροφὴν τῆς ὑγιoῦς ψυχικῆς ζωῆς. Ἡ ψυχιατρικὴ σχολὴ τῆς Ζυρίχης, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν διάσημον C. G. Jung, ὁ ὁποῖος ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὀλόκληρον ἐμελέτησε τὰ προβλήματα ταῦτα, ἐπεβεβαίωσεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πνευματικοὶ ὁδηγοὶ πρὸ πολλοῦ εἶχαν διακηρύξει ὡς αἰωνίους ἀληθείας.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν σχέσιν αὐτὴν τοῦ μεταφυσικοῦ πρὸς τὴν βαθυτέραν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν, σχέσιν τὴν ὁποίαν ἴσως νὰ παρουσιάσωμεν εἰς ἄλλην μελέτην. Πρέπει ὅμως νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ μεταφυσικὸν στοιχεῖον δίδει πνοὴν εἰς τὸν ψυχικὸν ὀργανισμόν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν μορφοποιεῖ τρόπον τινὰ καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἁρμονικὴν συνεργασίαν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, τὰς ὁποίας ἀρθρώνει κατὰ τρόπον ἀσφαλῆ. Ὁ Jung περιγράφει τὰς νευρωτικὰς ταραχὰς ἐκ τῆς ἀπωθήσεως τοῦ μεταφυσικοῦ στοιχείου (ἴδε καὶ Σπ. Καλλιὰφα «Τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα, σελ. 60 καὶ ἐφεξῆς), ὥστε ἐξ αὐτοῦ νὰ συνάγεται, ὅτι ἡ ὁδὸς τῆς πίστεως εἶναι ἡ φυσικῶς ἀρμόζουσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν.

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπορίας ἄξιον ὅτι ἡ νεωτέρα ψυχικὴ ὑγιεινὴ, τόσον ἡ προληπτικὴ, ὅσον καὶ ἡ θεραπευτικὴ, ἐγκαταλείπουσα τὰς πλάνας τοῦ παρελθόντος στρέφεται πρὸς τὴν ὁδὸν ταύτην ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης ἀκριβῶς ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὰς μεγαλύτερας ἀντιθέτους προσβολάς. «Ἡ ἀληθινὴ θρησκεία καὶ ἡ καθαρὰ ἠθικὴ ἠμποροῦν νὰ ἐλαττώσουν αἰσθητῶς τὸν κίνδυνον τῆς ψυχοπαθείας, διότι ἐξευγενίζουσι καὶ ἀνυψώνουσι τὸ πνεῦμα, συνάμα δὲ δίδουσι τὴν παρηγορίαν εἰς τὰς ἐναντιότητας τῆς ζωῆς» ἔλεγεν ὁ μέγας ψυχίατρος Krafft-Ebing. "Ὅχι θρησκευτικόν

τι ἴδρυμα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἰνστιτούτον ψυχικῆς ὑγιεινῆς τῆς Ν. Ὑόρκης, διεκήρυξε πρὸ ὀλίγου ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰ νεώτερα διδάγματα τῆς ψυχιατρικῆς ἐπιστήμης, τὸ δὲ συνέδριον τῶν Ἑλβετῶν ψυχιάτρων εἰς τὴν Λωζάνην ἀψησολήθη διὰ μακρῶν μὲ τὰς σχέσεις θρησκείας καὶ ψυχιατρικῆς.

Αἱ γνώμαι αὗται ἀπεδείχθησαν τόσον ὀρθαὶ εἰς τὴν σημερινὴν μας ἐποχὴν, ὥστε τὰ πράγματα πλέον ἐπέβαλον ὡς ἀπαραίτητον τὴν συνεργασίαν τοῦ χριστιανοῦ πνευματικοῦ καθοδηγητοῦ καὶ τοῦ ψυχιάτρου. Εἰς πολλὰ ψυχιατρικὰ κέντρα καὶ ἰνστιτούτα ψυχικῆς ὑγιεινῆς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἡ συνεργασία αὐτὴ ἔχει ὀργανωθῆ συστηματικῶς, ὥστε ὁ μὲν κληρικὸς νὰ κατέχη τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ψυχιατρικῆς, ὁ δὲ ψυχίατρος νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατανοήσῃ τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τὰς ὁποίας μόνον ἡ θρησκεία ἠμπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ.

Βοήθημα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐρχεται νὰ μᾶς δώσῃ ὁ Ὁλλανδὸς ψυχίατρος H. Bless, διευθυντῆς τοῦ ψυχιατρικοῦ ἰνστιτούτου «Voorburg» τῆς Ὁλλανδίας, μὲ τὸ βιβλίον του «ποιμαντικὴ ψυχιατρικὴ» (Psychiatrie Pastorale).

Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐξετάζονται τὰ ψυχικὰ νοσήματα κυρίως ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ποὺ ἐνδιαφέρουσι τὸν πνευματικὸν καθοδηγητὴν, ὁ ὁποῖος κατὰ τρόπον σαφεῆ κατατοπίζεται εἰς τὸν ἀνώμαλον ψυχικὸν κόσμον τῶν πασχόντων, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ, μέσα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἀρμοδιότητός του, εἰς τὸ πνευματικὸν φῶς, τὸ ὁποῖον ἢ ἔχασαν ἢ κινδυνεύουσι νὰ χάσουν. Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι πολύτιμος πηγὴ ἐμπνεύσεως εἰς ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὰ προβλήματα τόσον τῆς ψυχοπαθολογίας, ὅσον καὶ τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς. Ἡ ἐξέτασις τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, τῆς σχέσεως τοῦ ὀμαλοῦ πρὸς τὸν ἀνώμαλον ψυχικὸν κόσμον, τῆς ἠθικῆς εὐθύνης τῶν πασχόντων, τῶν ψυχικῶν διαταραχῶν τῶν ἀνησύχων πνευμάτων τῆς σημερινῆς ἐποχῆς καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ψυχοθεραπείας, τὴν ὁποίαν ἠμπορεῖ νὰ ἀσκήσῃ ὁ φωτισμένος χριστιανὸς πνευματικὸς καθοδηγητής, ἀ-

ποτελοῦν σπουδαῖα κεφάλαια τοῦ ἔργου τοῦ Bless.

ΟΤΑΝ ΦΕΥΓΟΥΝ ΑΙ ΜΟΝΟΜΕΡΕΙΑΙ

Εἰς τὸ ὑλικὸν τῆς ψυχολογίας, γράφει ὁ Bless, ὅπως εἰς τὸ ὑλικὸν κάθε γνώσεως, ὑπάρχει μία μόνον ἀλήθεια, αὐτὴ «ἢ ὅποια δύναται νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ». Ὁ μονισμὸς μὲ τὴν ὑλιστικὴν ἀντίληψιν κατέφερε τὴν χαριστικὴν βολὴν κατὰ τῆς ψυχολογίας, διότι ἡ ἄρνησις τῆς ψυχῆς συνεπάγεται κακογραφίαν τῆς ψυχολογίας.

Αἱ βιταλιστικαὶ ἐξ ἄλλου ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι παρεγνώρισαν τελείως τὸ σῶμα, ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἀπὸ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς ψυχῆς διὰ τῆς δημιουργίας τῶν ψυχοειδῶν συστατικῶν τοῦ ἀτόμου, ἢ ὅποια παρασύρει εἰς ἓνα εἶδος—ἄς ἐπιτραπῆ ἢ μεταφορᾶ—ψυχικοῦ πανθεισμοῦ εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὄργανισμὸν. Οὔτε τὸ σῶμα, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ ψυχὴ ὀφείλει νὰ ἀπασχολήσῃ μονομερῶς τὸν ἐπιφορισμένον μὲ τὴν περίθαλψίν των. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο, ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ ὡς μέσον ἐκφράσεως τὸ σῶμα, πρέπει καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία νὰ βοηθήσουν ἀμφοτέρω δια νὰ εὔρουν τὸν προορισμὸν των. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ περιγράψωμεν νοσήματα τῆς ψυχῆς ὑπὸ τὴν καθαρὰν ἔννοιαν τῆς λέξεως, ἢ ὅποια κατὰ κύριον λόγον συνίσταται εἰς τὸ ἀδιάβλητον αὐτῆς, ἢ ψυχιατρικὴ θὰ ἀπέμενε «sine materia».

Μόνον ἡ συνύφανσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ὑλικὸν ὄργανισμὸν μᾶς παρέχει τὴν «ἄκανθαν» τῶν ψυχικῶν νοσημάτων καὶ διὰ τοῦτο ὀρθότερα εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου «maladies mentales» καὶ ὄχι «maladies psychiques».

Ἡ ἀποφυγὴ τῆς μονομερείας ἐν προκειμένῳ ἔχει μεγάλην πρακτικὴν σπουδαιότητα, διότι καὶ ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ ἰατρὸς θὰ λάβουν ὑπ' ὄψει τὰς ἀνάγκας τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ θὰ ἀποφύγουν πλάνας καὶ ἀκρότητας, αἱ ὁποῖαι καὶ σήμερον ἀκόμη, ἀτυχῶς δὲ περισσότερον εἰς τὸν τόπον μας, εἶναι αἰσθηταί. Μία μικρὰ ἐπιμέλεια, πολλάκις, τοῦ σωματικοῦ ὄργανισμοῦ ἢ μία ἐνίσχυσις τοῦ ψυχικοῦ διὰ πνευματικῶν μέσων, θὰ ἤρκει

διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ ταχέως τὴν ἰσορροπίαν τῶν νευροψυχικῶν λειτουργιῶν. «Ἐφ' ὅσον κάθε ἀνάλυσις ὀφείλει νὰ ἀνοίγῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν σύνθεσιν, λέγει ὁ Bless, πᾶσα θεραπευτικὴ πρόπει νὰ τεῖνῃ εἰς τὴν θεραπείαν ὁλοκλήρου τῆς προσωπικότητος, εἰς τὴν φυσικοψυχικὴν τῆς ἐνότητα».

“ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΣ,, ΚΑΙ... ΦΡΕΝΟΒΛΑΒΕΙΑ

Ὁ περιφνημὸς «λογικὸς» τύπος τῆς ἐποχῆς μας, ὁ ὁποῖος, κατωχρωμένος μέσα εἰς τὸ κάστρον τῆς δῆθεν τετραγώνου λογικῆς του, βλέπει τὸν ψυχικῶς πάσχοντα μὲ οἶκτον καὶ μὲ εἰρωνικὸν μειδίαμα πολλάκις, θεωρεῖ τὰ πορίσματα τῆς ψυχοπαθολογίας ξένα πρὸς αὐτὸν καὶ συνεπῶς καὶ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποῖαν τοῦ παρέχει ἡ ψυχικὴ ὑγιεινὴ, ὡς ἐντελῶς ἄχρηστον. Καὶ ὅμως αἱ ἐλαφρότεροι ψυχικαὶ διαταραχαί, τὰς ὁποίας οὐδὲ κἂν ὑποψιάζονται οἱ περὶ τὸν πάσχοντα, εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν τὴν συνέχειάν των εἰς τὸν περίβολον τοῦ ψυχιατροῦ. Ὁ ψυχασθενικὸς, τὸν ὁποῖον διακρίνει ὁ φόβος καὶ ἡ ἀμφιβολία διὰ κάθε πρᾶγμα πρὸς τὸν περιβάλλει, εἰς ποῖαν δύναμιν θὰ στηριχθῆ διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ εὔρῃ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του, ἢ ὅποια πάσχει δεινῶς; Κανένα ψυχοθεραπευτικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ ἰδίαν κοσμοθεωρίαν μακρὰν τῆς θρησκείας, δὲν ἠμπόρυσεν ἕως τώρα νὰ σταθῆ. Μόνον ἡ θρησκεία, ἢ ὅποια γνωρίζει νὰ χρησιμοποιοῖ τὴν ψυχιατρικὴν πεῖραν, δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην καὶ τὸν ρυθμὸν εἰς τὸν ψυχικὸν ὄργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου. «Διὰ νὰ ἐνισχύσῃ καὶ νὰ καθησυχάσῃ τὸν ἄνθρωπον ὁ πνευματικὸς καθοδηγητής, γράφει ὁ Bless, θὰ προκαλέσῃ ἀνώτερα ἐνδιαφέροντα, θὰ σταματήσῃ τὰ πάθη καὶ θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσορροπίαν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων». «Ἡ ἀγάπη, τὸ μῖσος, ὁ φόβος, ἢ προσκόλλησις εἰς τὰ φθαρτὰ πράγματα ἠμποροῦν κάλλιστα νὰ προκαλέσουν τὴν ψυχοπάθειαν» λέγει ὁ St. Robert Bellarmin. Ἄλλ' εἰς ὅλα αὐτὰ μόνον ἡ θρησκευτικὴ δύναμις ἠμπορεῖ νὰ ἀντιταχθῆ, διότι τὰ θεραπεύει κατὰ τρόπον ριζικόν. Ἡ πίστις καὶ ἡ αὐ-

τοκυριαρχία αποτελοῦν στοιχεῖα ἰδιαιτέρως πολύτιμα διὰ τὰς καταστάσεις ἐκείνας πὸν προηγούνται ὀλίγον χρόνον τοῦ ψυχικοῦ νοσήματος. Ἡ θρησκεία γνωρίζει νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν ψυχικῶς πάσχοντα, νὰ τὸν σεβασθῇ καὶ νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὴν ἠθικὴν του ὑπόστασιν διὰ νὰ ὑπολογίσῃ κατόπιν καὶ εἰς τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών του, τὴν ὁποίαν τόσον πολὺ ἀρέσκειται νὰ ἀπομακρύνῃ ἢ βιολογικὴ ἠθικὴ διὰ νὰ κάμῃ τὸν ἄνθρωπον μίαν ἄβουλον μηχανὴν εἰς τὰς χεῖρας τῆς φυσικῆς βίας.

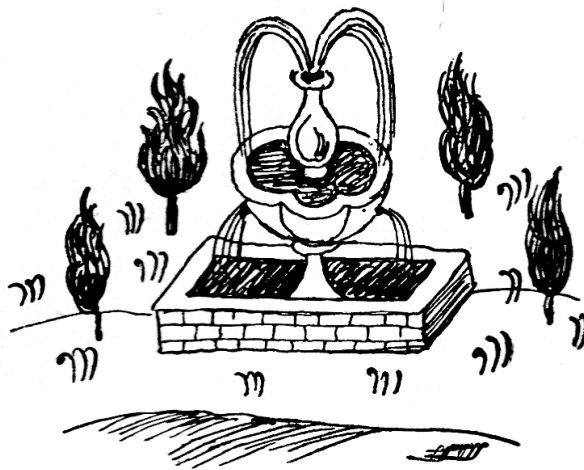
ΜΕΣΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου τοῦ Ὀλλανδοῦ ψυχιάτρου τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἑλαφρὰς ψυχικὰς διαταραχάς, τὰς ὁποίας συχνὰ συναντᾷ ὁ ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν χριστιανικὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν, ὡς καὶ εἰς τὸ σεξουαλικὸν πρόβλημα, εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα, πρὸ παντὸς διὰ τὸν μὴ εἰδικόν. Ὅτι βεβαίως ὑπάρχει πολλάκις θρησκευτικὸν περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον εἶναι διεστραμμένον, τοῦτο εἶναι γεγονός. Ἀλλ' αὐτὸ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, τοῦναντίον δὲ ἀποτελεῖ ἔναρξιν τῆς νόσου καὶ ὡς τοι-

αὕτη πρέπει νὰ κρίνεται, ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη νοσηρὰ ψυχικὴ ἐκδήλωσις. Ὡς πρὸς δὲ τὸ γενετήσιον ζήτημα, παρεμπιπτότως ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν τὴν γνώμην τοῦ καθηγητοῦ τῆς ψυχιατρικῆς Carr, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι «ἡ συμβουλή νὰ ἀφίνεται ἐλεύθερον τὸ σεξουαλικὸν ἔνστικτον, διὰ νὰ ἐμποδισθοῦν δῆθεν αἱ νευρωσιαὶ καὶ διαταραχαί, εἶναι ἀκατανόητος. Ἀντὶ νὰ θεραπεύῃ ἢ νὰ προλαμβάνῃ τὴν νευρωσιν, ἡ συμβουλή αὕτη θὰ τὴν προκαλέσῃ ἢ θὰ τὴν χειροτερεύσῃ».

Ἡ ψυχοθεραπευτικὴ τῆς θρησκείας δὲν εἶναι μονόπλευρος. Ἐρευνᾷ τὴν ζωὴν ἀπὸ ὅλας τῆς τὰς πλευρὰς καὶ προσφέρει ὅ,τι ὑγιὲς ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ἐπιστήμην εἰς τὸν ψυχικὸν ὄργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον φροντίζει νὰ καταστήσῃ ἱκανὸν διὰ τὸν προορισμὸν του. Ἴδον τί προσπαθεῖ νὰ μᾶς δείξῃ μὲ τὸ βιβλίον του «ποιμαντικὴ ψυχιατρικὴ» ὁ H. Bless. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου, ἀτυχῶς, ἡ ψυχιατρικὴ δὲν κατώρθωσεν ἀκόμη νὰ ὑπερβῇ τὸ κατώφλιον τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἕνα τέτοιο βιβλίον θὰ εἶχε νὰ προσφέρῃ πολλὰς ὑπηρεσίας.

ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ

“ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΩΝ “ΜΥΘΩΝ,”

“Ολοι θὰ ἔχωμεν ἀκόμη ζωηρὰν τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποῖαν μᾶς ἀφήκαν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον αἱ διηγήσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Νῶε, ὁ Κατακλυσμὸς, ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰωσήφ κ.ο.κ. μᾶς παρουσιάζοντο χωρὶς τὸ περιβάλλον εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον χώραν, τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας ἤκούσαμεν ὅτι ἐξετυλίχθησαν μᾶς ἦσαν ἐντελῶς ἄγνωστα, τοιουτοτρόπως δὲ ἐνομίζαμεν ὅτι προήρχοντο ἀπὸ ἓνα κόσμον ἐξωτικόν, ἀπρόσιτον εἰς ἡμᾶς. Ὅταν ἐπροχωρήσαμεν κάπως εἰς τὴν ἡλικίαν, ἔφθασαν εἰς τὰ αὐτιά μας αἱ πρῶται ἀμφιβολαὶ ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν διηγήσεων αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι συνδεδεμένη μεθεμελιώδη προβλήματα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἐσωτερικὴ μας ἐξέλιξις ἐπηρέαζε καὶ τὰς περὶ αὐτῆς ἰδέας μας. Τοιουτοτρόπως, διὰ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν μερίδα τῶν πιστῶν, αἱ ὠραῖαι διηγήσεις, αἱ ὁποῖαι μᾶς εἶχαν τέρψει εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, ἔγιναν ἀντικείμενον ἐγγυτέρας μελέτης, ἐντρύφημα καὶ βᾶθρον εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς πίστεως καὶ τῆς συνόλης ζωῆς. Ὑπάρχουν ὁμοῦ καὶ ἐκεῖνοι πού ἤνοιξαν τὴν ψυχὴν των εἰς τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὴν ἄρνησιν. Διὰ μερικοὺς μὲν ἀπὸ τοὺς τελευταίους τούτους αἱ διηγήσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατήντησαν νὰ μὴ ἔχουν πλέον κανένα ἐνδιαφέρον, νὰ εἶναι καθαροὶ «μῦθοι», δι’ ἄλλους νὰ μείνουν ἀπλᾶ «σύμβολα» ἐκφράσεως ἀνωτέρων ἐννοιῶν, δι’ ἄλλους δὲ τέλος παρήμεναν μὲν ἀκόμη ἱερὰ καὶ ὅσια, ὅχι ὁμοῦ διότι ἦσαν δι’ αὐτοὺς πραγματικά, ἀλλὰ διότι περιείχοντο εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, τῆς ὁποίας τὸ κῆρος ἐπροστάτευε καὶ τὰς ἐν λόγῳ διηγήσεις. Πάντως διὰ κανένα πλέον ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀμφιβολίας αἱ διηγήσεις αὐταὶ δὲν ἦσαν πραγματικότης.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ «ἐπιστήμη», δι’ ὅσους ἠσχολήθησαν μετ’ αὐτὴν, ἦλθε νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἀμφιβολίας. Ἡ λεγομένη ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ κριτικὴ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, γαλουχημένη μετὰς ὑλιστικὰς δοξασίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δόγματος ὅτι οὐδὲν τὸ ὑπερφυσικὸν εἶναι ἀληθές, μετὰ ὅπλα τὰς θεωρητικὰς τῆς προϋποθέσεις καὶ χωρὶς νὰ βασιζέται ἐπὶ δεδομένων, ἦλθε νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἱστορικότητα τῶν διηγήσεων τούτων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ νὰ τὰς χαρακτηρίσῃ ὡς «μυθικὰς». Εἰς βοήθειαν τῆς κριτικῆς ἦλθεν ἡ καλουμένη ἱστορία τῶν θρησκευμάτων, ἡ ὁποία, ὅταν ἀνεκάλυπεν ὅτι μερικαὶ ὅμοιαι διηγήσεις, ὅπως π.χ. ἡ ἱστορία τοῦ Κατακλυσμοῦ, ὑπῆρχον καὶ εἰς ἄλλας θρησκείας, συνεπέρανεν ὅτι οἱ Ἑβραῖοι εἰς χρόνους πολὺ μεταγενεστέρους τὰς ἐδανείσθησαν ἀπὸ αὐτὰς. Τὸ συμπέρασμα ἐπομένως περὶ τοῦ μυθώδους χαρακτῆρος τῶν διηγήσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐγίνετο, κατὰ τὴν γνώμην πάντοτε τῶν ὀρθολογιστῶν, ἀσφαλέστερον καὶ ἀπὸ τοῦ κύκλου τῶν εἰδικῶν διεδίδετο διαρκῶς καὶ μεταξὺ εὐρύτερων κύκλων, μέχρι καὶ τῶν θεατρικῶν συγγραφέων. Οὕτως ὁ Μπέρναρντ Σόου ἐφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀποκαλῆ τὴν Γραφήν «παλαιὰν συλλογὴν μύθων καὶ παραμυθιῶν». Κάποτε ὁμοῦ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡμποροῦν καὶ οἱ θεατρικοὶ συγγραφεῖς νὰ πέσουν ἔξω! Ἄς ἰδοῦμε ὁμοῦ καλύτερα ἓνα ἀπὸ τὰ «παραμύθια» αὐτά.

Η ΙΕΡΙΧΩ

“Ολοι ἀσφαλῶς ἐνθυμούμεθα τὴν ὠραίαν διήγησιν περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Ἰεριχοῦς ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλίτας καθὼς καὶ τὰς σχετικὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἐκρέμαντο μέσα εἰς τὴν αἴθου-

σαν τῆς παραδόσεως τοῦ δημοτικοῦ μας σχολείου. Δύο κατάσκοποι εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἱερικὴν καὶ ἐκρούβησαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ραχάβ, ἡ ὁποία ἀνέλαβε νὰ τοὺς κρύψει. Τὸ πρῶγμα ἐγένετο ἀντιληπτὸν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἱερικοῦς καὶ ἐγένετο ἀνάκρισις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκείνη ἀπήντησε: «εἰσεληλύθασι πρὸς με οἱ ἄνδρες, ὡς δὲ ἡ πύλη ἐκλείετο ἐν τῷ σκότει, καὶ οἱ ἄνδρες ἐξῆλθον, οὐκ ἐπίσταμαι ποῦ πεπόρευνται». Ἄλλ' ἐκείνη τοὺς εἶχε κρύψει ἐπάνω εἰς τὸ δῶμα καὶ ὅταν ἐπροχώρησεν ἡ νύκτα τοὺς ἐκατέβασε μὲ ἓνα σχοινὶ διὰ τῆς θυρίδος· διότι ἡ οἰκία τῆς ἦτο ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἄνδρες «κατεδίωξαν ὀπίσω αὐτῶν»... καὶ ἡ πύλη ἐκλείσθη, ἀλλὰ βεβαίως δὲν κατώρθωσαν νὰ τοὺς εὔρουν. Διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν ἰδιαίτερον σχέδιον. Οἱ Ἰσραηλῖται μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἱερεῖς, βαστάζοντες τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης καὶ σαλπίζοντες, θὰ περιήρχοντο τὴν πόλιν μίαν φορὰν κάθε ἡμέραν, ἐπὶ ἕξ ἡμέρας. Τὴν ἑβδόμην ἡμέραν θὰ περιήρχοντο τὴν πόλιν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἑπτὰ φορὰς, ὅταν δὲ τοὺς ἐδίδετο τὸ σύνθημα θὰ ἠλάλαζαν ὅλοι. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, διηγεῖται ἡ Π. Δ., πραγματικῶς καὶ ἐγένετο «κατέπεσε τὸ τεῖχος κύκλω ὑφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἀνέβη ὁ λαὸς εἰς τὴν πόλιν, ἕκαστος κατενώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν». Δηλαδή τὸ τεῖχος κατέπεσε ἐντελῶς μέχρι τῶν βάσεων, ὥστε ἕκαστος Ἰσραηλίτης ἦτο δυνατόν νὰ ὀρμήσῃ κατὰ τῆς πόλεως κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν στιγμὴν ἐκείνην εὗρισκετο. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ «ἐνεπρήσθη ἐν πυρὶ σμῶ σὺν πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῇ». Ἡ οἰκία ὅμως τῆς Ραχάβ φαίνεται ὅτι ἔμεινε ἀνέπαφος ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, διότι ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ διέταξε νὰ φέρουν τὴν Ραχάβ εἰς τὸ στρατόπεδον μαζὺ μὲ ὅλους τοὺς συγγενεῖς τῆς.

Καὶ αὐτὰ μὲν διηγεῖται ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ὅταν ὅμως ἡ ἐπιστημονικὴ (!) κριτικὴ, ὠπλισμένη μὲ ἀπιστίαν, ἔλθῃ νὰ ἐξετάσῃ λεπτομερῶς τὰ γεγονότα, εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδειχθοῦν ἀληθινά;

Ἐν πρώτοις ἐκείνη ἡ ἱστορία μὲ τὴν Ραχάβ. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη τὴν οἰκίαν τῆς ἐπάνω εἰς τὰ τεῖχη; Ἐδῶ εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπίτηδες λέγει ὅτι ἡ οἰκία τῆς Ραχάβ ἦτο ἐπὶ τοῦ τείχους, διὰ νὰ εἶναι δυνατόν κατόπιν νὰ μᾶς εἴπῃ ὅτι οἱ Ἰσραηλῖται κατάσκοποι ἐδραπέτευσαν, κρεμασθέντες διὰ σχοινοῦ ἀπὸ τὸ παράθυρον τῆς Ραχάβ. Ἄλλὰ οἰκίαι ἐπάνω εἰς τὰ τεῖχη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπῆρχον εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἔστω ὅμως, τὸ παραδεχόμεθα πρὸς στιγμὴν ὡς ἀληθές. Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ διήγησις μᾶς ἀναφέρει ὅτι τὰ τεῖχη κατέπεσαν, πῶς ἦτο δυνατόν ἡ οἰκία τῆς Ραχάβ νὰ μείνῃ, καὶ αὐτὴ μὲ τοὺς συγγενεῖς τῆς νὰ διασωθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰσραηλιτῶν; Ἐπειτα τὸ ζήτημα τῆς κατακαύσεως τῆς πόλεως. Διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἡ διαπίστωσις ἐκ μέρους τῶν ἐπιστημόνων ἤρχετο πλέον κατηγορηματικῶς, παρ' ὅλον ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τότε ἔχουν περᾶσει περὶ ἑκατὸν ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες ἔτη. Ἀπὸ τὸ γραφεῖόν των διεβεβαίωσαν ὅτι δὲν συνέβη τοιοῦτόν τι γεγονός. Τὸ πλέον ἀπίστευτον ὅμως ἀπὸ τὴν διήγησιν τῆς Π. Δ. ἦτο, κατὰ τοὺς ἐπιστήμονας αὐτοὺς πάντοτε, τὸ γεγονός τῆς πτώσεως τῶν τειχῶν. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ καταπέσῃ ὁλόκληρον τὸ τεῖχος μονοκόμματον, ὥστε οἱ Ἰσραηλῖται νὰ εἰσορμήσουν καθένας ὅπως εὗρισκετο εἰς τὴν θέσιν του, κύκλω τῆς πόλεως; Ἡ ἔκφρασις «καὶ κατέπεσε τὸ τεῖχος κύκλω ὑφ' ἑαυτοῦ» εἶναι, ἔλεγον, μᾶλλον ὑπερβολὴ σκοποῦσα νὰ παραστήσῃ πλήρη νίκην. Πιθανῶς δέ, μᾶς εἶπαν, οὐδεὶς θὰ ἐξεπλήσσετο περισσότερον ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν συγγραφέα τῆς διηγέσεως, εἰς ἐπληροφορεῖτο ὅτι τὰ λόγια του κατέστησαν ἀντικείμενον πίστεως ἐννοούμενα κατὰ γράμμα.

Ἐπειτα, εἶπαν, ἡ διήγησις τῆς Παλ. Διαθήκης προϋποθέτει μόνον μίαν πύλην. Εἶναι ὅμως δυνατόν αὐτό; Ἡκούσθη ποτὲ πόλις ὁλόκληρος μὲ μίαν μόνον πύλην; Καὶ ἐδῶ μῦθος λοιπόν! Συμπέρασμα: «Ἡ θρησκεία πρέπει νὰ ἐκκαθαρισθῇ ἀπὸ τοὺς μύθους καὶ νὰ γίνῃ κατὰλληλος διὰ νὰ τὴν ἀποδεχθῇ καὶ ἓνας μορφωμένος ἄνθρωπος».

ΟΙ ΛΙΘΟΙ ΚΕΚΡΑΞΟΝΤΑΙ.

Ἀπὸ τεσσαράκοντα περίπου ἔτων, εἰς τὰς χώρας ὅπου ἐκτυλίσσονται αἱ διηγήσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, δηλαδή τὴν Μεσοποταμίαν, Συρίαν, Παλαιστίνην, Ἀραβίαν καὶ Αἴγυπτον, ἤρχισαν ἐνεργούμεναι ἐπιστημονικαὶ ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ δεκαετίας περίπου διεξάγονται συντονώτερον, συστηματικώτερον καὶ εἶναι μᾶλλον ἐκτεταμέναι.

Ἀποτέλεσμα; Ἄν καὶ ἀκόμη δὲν ἔχουν μελετηθῆ πλήρως τὰ πολυτιμότερα ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι ἐξακολουθοῦν ἀκόμη καὶ αἱ ὁποῖαι διεξάγονται ὑπὸ ἐπιστημόνων παγκοσμίου κύρους, ἐν τούτοις ἔχουν μελετηθῆ ἄρκετά, ὥστε νὰ μᾶς ἀποκαλύπτουν τὸ πραγματικὸν περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον διεδραματίσθησαν τὰ ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περιγραφόμενα γεγονότα(*). Τὰ εὐρήματα ταῦτα μᾶς ἔδωσαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξακριβωθῆ εἰς πολλὰ σημεῖα, ἐνίοτε δὲ καὶ μέχρι κεραιᾶς, τὸ ἀληθὲς τῶν περιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὴν Π. Διαθήκην. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐκ τῶν λίθων καὶ τῶν μνημείων φωνὴ ἔρχεται νὰ διαφωνήσῃ πρὸς ὅλους ἐκείνους τοὺς «ἐπιστήμονας» οἱ ὁποῖοι εἶχον σπεύσει νὰ χαρακτηρίσουν ὡς μύθους γεγονότα τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀπολύτως πραγματικά.

Εἰδικώτερον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἱεριχῶ, αἱ διαψεύσεις τῶν ἀντιρρήσεων τῶν «ἐπιστημόνων» αἱ προερχόμεναι ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εἶναι πανηγυρικώτεραι. Ἡ ἀρχαία πόλις εἶχεν ἀνασκαφῆ καὶ πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἀπὸ τὸν γερμανὸν καθηγητὴν Sellin, ὅτε εἶχον ἔλθει εἰς φῶς σημαντικὰ εὐρήματα, τὰ σπουδαιότερα ὅμως ἀνεκαλύφθησαν ἀπὸ τὸν ἄγγλον καθηγητὴν Garstang κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1930-1933.

Ἄς ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὸ τεῖχος. Αἱ ἀνα-

(*) Ὅσοι θὰ ἤθελαν νὰ ἐγκύψουν ἐπὶ τοῦ θέματος περισσότερον παραπέμπονται εἰς τὴν ἐκτὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Sir Charles Marston, The Bible is True, το ὁποῖον ἐξεδόθη εἰς τὸ Λονδῖνον διὰ πρώτην φοράν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1934 καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Sir Leonard Wooley, Ur of the Chaldees.

σκαφαὶ ἀπεκάλυψαν ὅτι ἡ πόλις περιεβάλλετο ἀπὸ δύο τεῖχη, τὰ ὁποῖα εἶχαν κτισθῆ μὲ πλίνθους, τὰς ὁποίας εἶχαν ξηράνει εἰς τὸν ἥλιον. Τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος εἶχε πλάτος 1,80 περίπου μ. τὸ δὲ ἐσωτερικὸν περίπου τὸ διπλάσιον. Καὶ τὰ δύο εἶχαν ὕψος περίπου 9μ. μὲ 4,5μ. ἀπόστασιν μεταξύ των. Προσεκτικὴ ἐξέτασις των ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶχον κτισθῆ ἐπιμελῶς. Αἱ πλίνθοι δὲν περιεῖχον ἄχυρον καὶ δὲν εἶχον τὸ αὐτὸ μέγεθος, ὥστε εἰς τὸ τεῖχος ὑπῆρχον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ χάσματα, τὰ ὁποῖα εἶχαν γεμίσει μὲ πηλόν, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα τὸ τεῖχος ἔμενεν ἐλαττωματικόν. Τὰ θεμέλια ὡσαύτως δὲν εἶχον κτισθῆ καλά. Ὀγκόλιθοι ἄνισοι μεταξύ των εἶχον τεθῆ ἀτάκτως ὁ ἕνας ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καὶ εἶχαν θεμελιωθῆ ἐπὶ παλαιότερου τεῖχους ἐρειπωμένου. Μεταξὺ τῶν δύο τευχῶν εἶχον κατὰ διαστήματα κτισθῆ οἰκίαι, τρόπον τινὰ διὰ νὰ καταστήσουν τὸ τεῖχος στερεώτερον, διὰ νὰ τὰ «δέσουν» μεταξύ των. Αὐτὴ ἦτο ἡ κατάστασις τῶν τευχῶν πρὸ τῆς πτώσεώς των, καθὼς ἀποδεικνύουν τὰ ὑπολείμματα. Δι' αὐτὸ καὶ ἔπесαν μονοκόμματα. Πράγματι, ὅπως περιγράφει ἡ διήγησις τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ὀλόκληρα τὰ τεῖχη εἶχον καταπέσει πρὸς τὰ ἔξω ὡς ἐὰν κάποιος νὰ τὰ εἶχε σπρώξει εἰς ὄλην των τὴν ἔκτασιν ταυτοχρόνως. Κατ' ἀρχὰς ὁ καθηγητὴς Garstang ὑπέθεσεν ὅτι οἱ Ἰσραηλίται ὑπέσκαψαν τὸ ἔδαφος ὑπὸ τὰ τεῖχη καὶ τοιοῦτοτρόπως προεκάλεσαν τὴν πτώσιν των. Ἀλλὰ αἱ μεταγενέστεραι ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ὅτι τὸ ἔδαφος κάτωθεν τῶν τευχῶν ἦτο ἀνέπαφον. Μετὰ ταῦτα ὑπετέθη ὅτι οἱ Ἰσραηλίται ἐπυρόλησαν τὰ ξύλινα ὑποστηρίγματα τοῦ τεῖχους, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον πιθανῶς καθ' ὅλον τὸ μῆκός του, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἦρκει διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν πλήρη καταστροφὴν των. Τέλος, ὅταν αἱ ἀνασκαφαὶ ἐπροχώρησαν περισσότερον καὶ ἦτο δυνατόν νὰ γίνουν καὶ ἄλλαι παρατηρήσεις, ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἐξήγησιν τὴν ὁποίαν εἶχαν ἐκφέρει ἤδη οἱ γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πτώσις ὠφείλετο εἰς σεισμόν. Πράγματι δὲ ἡ ἐξήγησις αὕτη ἐπεβεβαιώθη πλήρως

κατὰ τὴν πορείαν τῶν ἀνασκαφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπεκάλυψαν ὅτι καὶ τὰ δύο τεῖχη ἔπασαν συγχρόνως διότι αἰφνηδίως κατεσείσθησαν σφοδρῶς, λόγω δὲ τῆς σφοδρότητος ταύτης ὡς καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἐν τεῖχος συνεδέετο (διὰ τῶν οἰκιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον κτισθῆ μεταξὺ των) μὲ τὸ ἄλλο, ἔπασαν καὶ τὰ δύο μαζί καὶ ὀλοκληρωτικῶς πρὸς τὰ ἔξω. Ἀκριβῶς δηλ. ὅπως ἡ Παλ. Διαθήκη διηγεῖται καὶ ὅπως οἱ περίφημοι «εἰδικοί» ἐθεώρουν ὡς ἀδύνατον!

Ἄλλὰ ἡ Ραχάβ; Τί ἀπέγινεν ἡ Ραχάβ; Ἐν πρώτοις, καθὼς εἶδομεν, ἡ λεπτομέρεια ὅτι ἡ οἰκία της εὕρισκετο ἐπὶ τοῦ τείχους δὲν εἶναι ἐφευρέσεις τοῦ συγγραφέως τῆς διηγήσεως διὰ νὰ «προπαρασκευάσῃ» τὸ δυνατόν τῆς φυγῆς τῶν κατασκόπων ἀπὸ τὴν πόλιν, ἀλλὰ γεγονὸς ἀναμφισβήτητον. Ἐπειτα ἡ διάσωσίς της φαίνεται ἐπίσης ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ὅτι κατέστη δυνατή, διότι μέρος τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῶν τειχῶν, ὅπου ἦτο, καθὼς συνάγεται ἐκ τῆς διηγήσεως, καὶ ἡ οἰκία τῆς Ραχάβ, δὲν ἔπασεν, ἴσως λόγω τῆς καλυτέρας ποιότητος τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς γειτνιασέως πρὸς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἰεριχοῦς, ἡ ὁποία ἦτο κτισμένη πολὺ στερεά.

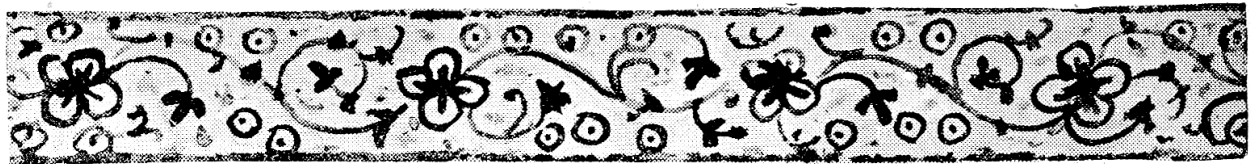
Καὶ τώρα δὲν μένει ἄλλο παρὰ τὸ ζήτημα τῆς πυρπολήσεως τῆς πόλεως. Εἴ-

δομεν ὅτι καὶ ἡ λεπτομέρεια αὕτη εἶχεν ἀμφισβητηθῆ. Αἱ ἀνασκαφαὶ ὅμως ἀπεκάλυψαν ὅτι ἡ πόλις εἶχε πυρποληθῆ συστηματικῶς, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου δὲν εἶχε λεηλατηθῆ προηγουμένως, διότι εἶχεν ἀποφασισθῆ ὅτι «ἡ πόλις αὕτη, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἔσται ἀνάθεμα Κυρίῳ Σαβαώθ». Μόνον «πᾶν ἀργύριον ἢ χρυσίον, ἢ χαλκὸς ἢ σίδηρος εἰς θησαυρὸν Κυρίου εἰσενεχθήσεται». Πράγματι δὲ (καὶ αὕτη ἡ λεπτομέρεια ἀποδεικνύεται ἀληθής!) αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν τὰς ἀποθήκας οἰκιῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων ὅτι εἶχον πυρποληθῆ, ἀλλ' ὅτι εἶχον μείνει ἀνέπαφοι ἀπὸ κάθε διαρπαγῆν. Πιθοὶ ὀλόκληροὶ μὲ δημητριακά, ἄλλοι δὲ προφανῶς χρησιμεύοντες διὰ τὰ ὑγρά προϊόντα, τοποθετημένοι κατὰ σειρὰν μὲ τὸ πῶμα ἀκόμη δεμένον εἰς τὸ χεῖλός των, εὐρέθησαν μὲ τὰ προϊόντα των ἀπηνθρακωμένα, ὡς βωβοὶ μάρτυρες τῆς ἀκριβείας τῆς διηγήσεως τῆς Ἀγ. Γραφῆς.

Καὶ ἄλλη μία μικρὰ λεπτομέρεια: Βεβαίως, κατὰ τοὺς «εἰδικούς» ὀρθολογιστάς, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἔχη ἡ Ἰεριχὼ μίαν μόνον πύλην, ὅπως λέγει ἡ Γραφή. Αἱ ἀνασκαφαὶ ὅμως ἀπεκάλυψαν ὅτι, καὶ ὅμως... μίαν μόνην πύλην εἶχε τὸ τεῖχος!

I. B.

Ο ΟΜΙΛΗΤΗΣ ΤΩΝ 7.30'

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Στην αίθουσα εκπομπών του ραδιοφωνικού σταθμού έσβυσαν οι νότες της τελευταίας συγχορδίας. Οι μουσικοί κατεβαίνουν τώρα από το άμφιθέατρο της ορχήστρας. Ο όμιλητής των 7 και 30' έρχεται έμπρός εις το μικρόφωνο....

Και ό πομπός σκορπίζει στο διάστημα την βαρεία φωνή του όμιλητού :

... Τίποτε, δέν είναι άσκοπον εις τόν κόσμον. Τίποτε δέν γίνεται τυχαίως. Δυνατόν ήμεις νά μη δυνάμεθα νά ανακαλύψωμεν την σκοπιμότητα. Έκεινος όμως πού έδημιούργησε τό Σύμπαν γνωρίζει νά χρησιμοποιή εις την ύπηρεσίαν του έργου της θείας 'Αγάπης και τά πλέον άσήμαντα δήθεν γεγονότα, διά νά μās ένισχύση και νά μās βοηθήση νά έπιστρέψωμεν εις την αίωνίαν μας Πατρίδα, όπου και μόνον θά εύρωμεν την άνάπαυσιν, την χαράν και την ζωήν. Μάλιστα! 'Η θεία 'Αγάπη γνωρίζει νά χρησιμοποιή διά τό καλόν μας και τά φαινομενικώς άσήμαντα και άσχετα γεγονότα. Φυσικά γεγονότα, μία βροχή ή μία λιακάδα, ό καλός ή κακός καιρός, ή άπότομος άλλαγή του καιρού, και αυτά άκόμη χρησιμοποιούνται από την Πάνσοφον και Παντοδύναμον 'Αγάπην....

Τά άόρατα μαγνητικά κύματα τρέχουν με την ταχύτητα της φαντασίας σέ πόλεις και χώρες. Στις ψηλές ταράτσες οι άντένες των ραδιοφώνων τά περιμέναν...

Α'.

— Ού.. τώρα... μās ύποχρέωσες. Ο Θεός λέει, χρησιμοποιεί την μεταβολή του καιρού και τρέχα γύρευε! Πάρε τίποτ' άλλο, Καίτη.

Τά μανικουρισμένα, λεπτά δάκτυλα στροίβουν τό κουμπι του ραδιοφώνου....

Βββουίτ... γγκκουού...τά-τα τατατά... Τζάζ!...

— 'Α! Βαρσοβία! ώραϊα!

Τό πλούσιο σαλόνι γέμισε από τούς έξωφρενικούς ήχους μιās θορυβώδους μουσικής. Και ή μουσική αυτή άνεμίχθη με τά παταγώδη γέλοια πού διεδέχθησαν ένα χονδρό άσειτό. Ένα καλοσιδερωμένο

φράκο τό ψιθύρισε στα μανικουρισμένα λεπτά δάκτυλα...

Β'.

Στην αίθουσα πού οδηγεί τό ήλεκτρικό καλώδιο μιās άλλης άντένας, ένας ψηλός νέος με γελαστό πρόσωπο άπευθύνεται στην άδελφή του πού κάθεται σκεπική άπέναντί του.

— Έγώ σοϋ λέω νά μη χάνης τό θάρρος σου 'Αννα. Έκείνη γερομένη λίγο προς τά έμπρός, καθώς κάθεται σέ μιá μεγάλη πέτσινη πολυθρόνα, τόν άκούει άκουμπώντας ελαφρά τό σαγόνι στα ένωμένα της δάκτυλα.

— Δέν μπορούμε Παϋλο νά κάνωμε τίποτα πιά έμείς. Τίς συμβουλές μας τίς λέει όπως άκουσες και σν «θρησκολόηπτες παρελθοντολογίες»... Κι' όσο σκέπτομαι πώς μέρα με την ήμέρα μπορεί νά πραγματοποιήση μιá τροελλή άπόφασι...

— Άκου 'Αννούλα: Μήν πέρονεις αυτό τό ύφος τό τόσο θλιβερό... της είπε πάντα με χαμόγελο ό άδελφός της. Ναι, ό Νίκος έχει πλανηθηή τρομερά και διατρέχει μεγάλο κίνδυνο με αυτή τή γυναίκα. Μά έχει καλή καρδιά. Μήν κυτιās πού μίλησε άγρια στον πατέρα... Δέν μιλοϋσε αυτός αλλά τό τυφλό πάθος του. Έγώ... έλπίζω άκόμη 'Αννα... Μά έλπίζω μόνο στον Θεό πιά!... Έλα τώρα! Χαμογέλασε πάλι.. Έτσι μπράβο! Πάρε τίποτα στο ραδιόφωνο και άφησε αυτή την κουβέντα.

Τό καλώδιο πού συνδέει την άντένα εκείνης της ταράτσας μετέφερε στην καλοφωτισμένη αίθουσα την όμιλία των 7.30'.

Από τό άνοιχτό παράθυρο πού δείχνει στην αυλή, τό ψυχρό άεράκι φέρνει τώρα στο δωμάτιο των άδελφών, έντονη τή μουρουνδιά της βροχής.

—Θά ἔχωμε βροχή, εἶπε ἡσυχά ὁ Παῦλος κι' ἔκλεισε τὸ παράθυρο...

Γ'.

Ὁ μικρὸς γυιὸς τῆς γυναίκας ποὺ ξεροδούλευε στὸ ἴδιο σπῆτι ἔχασε τὴ συνέχεια τῆς ραδιοφωνικῆς ὁμιλίας.

Περίμενε ἔξω ἀπὸ τὸ πλυσταριό, στὴν ἀλλή, νὰ τελειώσῃ ἡ μητέρα του τὴν μπου-

τὸ παιδί τῶν 14 χρόνων, μὲ ἀντοῖκια σταθερότητα, νὰ μὴν ξεχάσῃ ποτέ, μὰ ποτέ, τίς θυσίες τῆς γλυκειᾶς του μανούλας. Καὶ ἀνατριχιάζει τὸ καλὸ ἀγόρι στὴν ἰδέα πὼς πλησιάζει ἡ ἐποχὴ νὰ πολεμήσῃ κι' αὐτὸ γιὰ τὸ ψωμί τῶν δυνατῶν τους... Θὰ γυρίσει στὸ σπῆτι φορτωμένος ψώνια! Θὰ δουλεύει αὐτὸς καὶ ἡ μανούλα του θὰ ξεκουράζεται....

«...Ἐγὼ σοῦ λέω νὰ μὴ χάνῃς τὸ θάρρος σου, Ἄννα».

γάδα καὶ ἄκουσε μὲ προσοχὴ τὴν ραδιοφωνικὴ ὁμιλία.

Ἦλθε τώρα κοντὰ στὴν πόρτα τοῦ πλυσταριοῦ καὶ ἀκούμπησε σκεπτικὸς τὸ κεφάλι στὴν κάσσα τῆς πόρτας, κυττάζοντας τὴ μητέρα του. Πόσο τὴν ἀγαποῦσε!.. Καθὼς τὴν ἔβλεπε νὰ κοπιάζῃ ἐκεῖ τρίβοντας τὰ ροῦχα στὴν πλάκα τῆς σκάφης (ἤξερε καλά πὼς δούλευε γι' αὐτὸν) ἡ εἰκόνα τῆς ἔπερνε ἀνέκφραστη γι' αὐτὸν γλύκα. Καὶ ὠρκιζότανε, μέσα του, αὐτὸ

Ἄρχισε τώρα νὰ βρέχῃ. Ἡ βροχὴ πλατσουρίζει στὰ μάγουλα τῆς ἀλλῆς.

Ἡ μάγνα του σήκωσε τὰ μάτια, χαμογέλασε γλυκὰ στὸ «γυιοκαράκι τῆς» ὅπως τὸ ἔλεγε. Μὰ κάποιο σύννεφο φάνηκε στὸ πικραμένο πρόσωπό τῆς.

—Ἄχ Θε μου!. ψιθύρισε. Πάλι βροχὴ. Ποῦ νὰ στεγνώσουν τόσα ροῦχα. Θὰ μοῦ μουχλιάσουν ἐδῶ στὰ πανέρια... Καὶ θὰ φταίω πάλι ἐγώ...

Ἡ ἰδέα αὐτῆ, πὼς αὔριο θὰ βρέχῃ,

της φάνηκε τόσο βαρειά. Κουρασμένη από την ολόήμερη εργασία, την μελαγχολική εκείνη στιγμή του βροχερού βραδυνού, ένοιωσε πώς δεν θα άντεχε και σ' αυτή την μικρή πίκρα.

Το ποτήρι των θλίψεών της (ήταν δαμμένη από τη ζωή γυναίκα) θα ξεχείλιζε τώρα με μια μικρή πίκρα αφού το είχαν γεμίσει άλλες μεγάλες. Της φάνηκε πώς ήταν μακριά από κάθε προστασία, μόνη με τους καύμους της, ξεχασμένη κι' απ' αυτόν τον Θεό.

Μα διώχνει άγανακτισμένη την ιδέα αυτή που έπεσε στο θολωμένο μυαλό της. "Όχι! θα το υπέμενε κι' αυτό.

Και η ψυχή της αίσθάνθηκε την εύτυχία της ύποταξης στην παντοδυναμία του Θεού...

Η αγάπη μετέφερε στην καρδιά του «γυιόκα της» τον στεναγμό της ψυχής της. Βούρκωσαν τα μάτια του σαν την είδε έτσι ν' αναστενάζει το παιδί. "Αχ δεν μπορούσε αυτός να της κάνει τίποτα. Για μια στιγμή φτερούγισαν στο μυαλό του τα λόγια του ραδιοφώνου «...όλα τα γεγονότα... εύτυχη ή θλιβερά... να μās φέρουν... εκεί που βασιλεύει ο Θεός... χάρις στην αγάπη Του...» Και η άδολη καρδιά του λαχτάρησε σαν να βρισκε τον πατέρα του, που δεν τον είχε γνωρίσει...

Δ'.

Η δυνατή βροχή διέκοψε τη μικρή άπογευματινή τους έκδρομή. Ήναγκάστησαν να ζητήσουν καταφύγιο στο «Γιαπωνέζικο μπάρο». Και οι τοίχοί του, που προσπαθούσαν με διακόσμηση κακότεχνη να μεταφέρουν τους πελάτας στην υποβλητική ατμόσφαιρα της "Απω Ανατολής, άντήχησαν από τα γέλοια και τις φωνές τους καθώς έτίναζαν τα νερά από πάνω τους.

— "Α τί καλά! φώναξε μία από τις δεσποινίδες της συντροφιάς, βλέποντας το ραδιόφωνο του κέντρου, θα έχουμε και μουσική!. Θα χορέψουμε! Τρά-λα-λά... Και στριφογύρισε επάνω στα τακούνια της κάνοντας μία θεατρική χειρονομία. Το γκαρσόνι με την άμφίβολα άσπρη μπλουζα έσπευσε να σβύση στο ραδιόφω-

νο τον κλαψιάρικο άμανέ που το έτερεπε και άναζητά την κατάλληλη για την πελατεία μουσική.

Και όμως έπρεπε να είναι χαρούμενος, σκεπτόταν ο Νίκος κυττάζοντας τα νερά να κατακλυούν στα τζάμια του κέντρου.. "Η Πέπη ήταν σύμφωνη. Άύριο το βράδυ θα έδινε την λύση στο άδιέοδο που είχε φθάσει. Το είχε αποφασίσει: Θα ζητούσε έπίσημα το χέρι της από τη μητέρα της. "Ηλπίζε ότι δεν θα του ήρουντο.. Κι' ό,τι ήταν να γίνει με το σπίτι, ως γινόταν!. Λοιπόν ήταν εύτυχής... Ναί είμαι εύτυχής, αναλογίστηκε. Μα η σκέψη αυτή δεν άγγιξε την καρδιά του χαρμόσυνα. "Ήταν κι' αυτό το κέντρο, αυτή η συντροφιά που του έφεραν κάτι σαν βάρος στο στομάχι, μια κακοκεφιά. Βέβαια αν η Πέπη γινόταν γυναίκα του, δεν θα έρχόταν ποτέ σε τέτοιο κέντρο, ούτε με τέτοια συντροφιά. Και οι θαμώνες πίσω από τις μεγάλες γλάστρες με τα φυλλόδενδρα και τους φύκους... Αίσθάνθηκε μοναξιά. Οι άλλοι έπαιζαν και γελοούσαν. Αίσθανόντουσαν τόσο άνετα εδώ μέσα...

Εκείνη την ώρα τελείωσε το πρόγραμμα της μουσικής στο ραδιόφωνο. Το ρολόι του μπάρο χτύπησε ένα χτύπο. "Επίαμιση... Και μέσα στο «Γιαπωνέζικο μπάρο» άντήχησε καθαρή και τονισμένη η βαρειά φωνή του όμιλητού:

«... Όλα τα γεγονότα του βίου μας εις τον κόσμο αυτόν, εύτυχη ή θλιβερά, παρ' όλον ότι ή έλευθέρα ένεργεία μας πλέκεται με αυτά, ύπηρετούν ένα σκοπόν, τον πνευματικόν μας καταρτισμόν...»

Περίεργος αλήθεια συνειρμός! "Ο νοῦς του πέταξε στην έντιμη και γαληνιαία ατμόσφαιρα του πατρικού του σπιτιού... Σάν σε πορτραίτο βλέπει τους δικούς του. Το σοβαρό και αυστηρό πρόσωπο του πατέρα του, το λυπημένο γλυκό πρόσωπο της μητέρας του, τα γελαστά πρόσωπα της "Αννας και του Παύλου... Και ο άέρας εκεί τόσο έλαφρός, τόσο άνετη και ξεκούραστη ατμόσφαιρα!.. "Εσφιξε η καρδιά του. Σάν να τους χαιρετούσε για μακρονό ταξειδι..

—“Εε! παιδί! φώναξε κάποιος από τους πελάτες. Κλείσε εκεί το ραδιόφωνο.. μās ζάλισε αυτός με τή θεολογία του!

—“Ελα! Μόκο εσύ!.. είπε το γκαρσό-νι με τήν ἀμφίβολη μπλουζα στο ραδιό-φωνο, τάχα μιλώντας στον ὀμιλητή, και ἔσβυσε τήν ὀμιλία γελῶντας ὀνος του για τὸ ἀστεῖο.

Αὐτὸ τὸ ἀστεῖο εἶναι ἀσφαλῶς ἀνού-σιο, σκέφτηκε ὁ Νίκος. Καὶ αἰσθάνθηκε κάτι πὸν δὲν διέφερε ἀπὸ θυμό. Τοῦ φά-νηκε ἔτσι, σὰν νὰ εἶχαν βροῖσει ἕνα φίλο του!

Φώναξε τὸ γκαρσόνι για νὰ πληρώση. Οἱ ἄλλοι δυὸ νέοι τῆς συντροφιάς ἔφεραν τὸ χέρι στήν τσέπη με ἀγανάκτησι. Μὰ ἡ κίνησι ἦταν κανονισμένη, ὥστε ὅταν βγήκε τὸ πορτοφόλι ὁ Νίκος εἶχε πλη-ρώσει.

—Πληρώνει πάντα τὸ κορόϊδο πὸν ἔ-χει βροῖ ὁ ἀδελφός σου, ψιθύρισε ἡ φιλε-νάδα της στήν Πέππη. Μὰ τὸν βλέπω ἀφηρημένο... Τί ἔχει; μαλώσατε;

—“Οχι! Κουνήσου ἀπὸ τῆ θέσι σου! Εἶναι ἀπὸ τῆ συγκίνησι... Τῆς ψιθύρισε στ’ αὐτί: “Επανσα νὰ ἀροῦμαι τὸ γάμο μας... Αὔριο κι’ ὄλας θὰ με ζητήση.

—Δὲν μοῦ τὸ λὲς λοιπὸν τόση ὥρα, ἐν-θουσιάστηκε ἡ φίλη της και ἔπεδόθη στήν ἐπισκευὴ τῆς ὠραιότητός της μπρὸς στο καθρεφτάκι της γιατί ἔπρεπε νὰ φύγουν. “Η βροχή εἶχε κοπάσει.

—Αὔριο λοιπὸν, είπε ὁ Νίκος χαιρε-τῶντας τήν Πέππη ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι της. Οἱ προβολεῖς ἐνὸς αὐτοκινήτου φώτισαν τὸν δρόμο. Καὶ ἡ βροχὴ γυάλισε στο φῶς τους σὰν ἄπειρες τεντωμένες ἀσημένιες κλωστές.....

Ε’.

“Η διάσημος μουσικὸς ξεκλείδωσε νευ-ρικὰ τήν ἐξώθυρα τοῦ ἐξοχικοῦ της σπι-τιοῦ. Δὲν εἶναι ἡ βροχὴ πὸν πέφτει τώρα σὲ χοντρές σταγόνες, πὸν τήν κάνει βια-σικὴ. Τὸ πρόσωπό της, πὸν δείχνει δύ-ναμι και αὐτοπεποίθησι, εἶναι συνοφρου-ωμένο. Θέλει τὸ γρηγορότερο νὰ μείνη μόνη. Μόνη με τὸν ἑαυτό της.

Μπήκε στο σπουδαστήριό της, πέταξε

τήν τσάντα και τὸ καπέλλο της στον κανα-πέ και ἐκάθησε ἡ μᾶλλον ἔπεσε στήν πλη-σιέστερη πολυθρόνα... “Ο γιατρός τῆς τὸ είπε πια σήμερα καθαρά: τὸ γυαλι εἶχε ραῖσει. Βέβαια δὲν διέτρεχε ἄμεσο κίνδυ-νο, μὰ δὲν μπορούσε και νὰ τῆς κούψη πὸς ἡ κατάστασίς της ἦταν σοβαρά. Καὶ ἡ δυνατὴ αὐτὴ γυναῖκα πὸν ἔως τότε δὲν εἶχε καμφθῆ ἀπὸ τίποτα, ἔσκυψε τώρα τὸ κεφάλι στήν ἰδέα τοῦ θανάτου. Στὸ νοῦ της πέρασαν βιασικὰ, ἡ πρόδοός της, ἡ ἐπιτυχία της, ἡ δύναμι τοῦ χαρακτήρός της πὸν τήν ξεχώριζε ἀπὸ τοὺς ἄλλους μουσικούς. “Εννοιωθε πὸς ἦταν προικι-σμένη με σπάνια προσόντα. Μὰ δὲν ἤξε-ρε ἀπὸ ποῦ προήρχοντο. Γόνος καλῆς γενεᾶς, εἶχε κληρονομήσει τίς ἀρετὲς τῶν προγόνων της πὸν τήν παρακολουθοῦσαν σὰν ἀγνωστὴ κληρονομιά. Καὶ ἡ συναί-σθησις αὐτῆς τῆς ὑπεροχῆς εἶχε δώσει κά-τι τὸ ἀγέρωχο στον χαρακτήρα της.

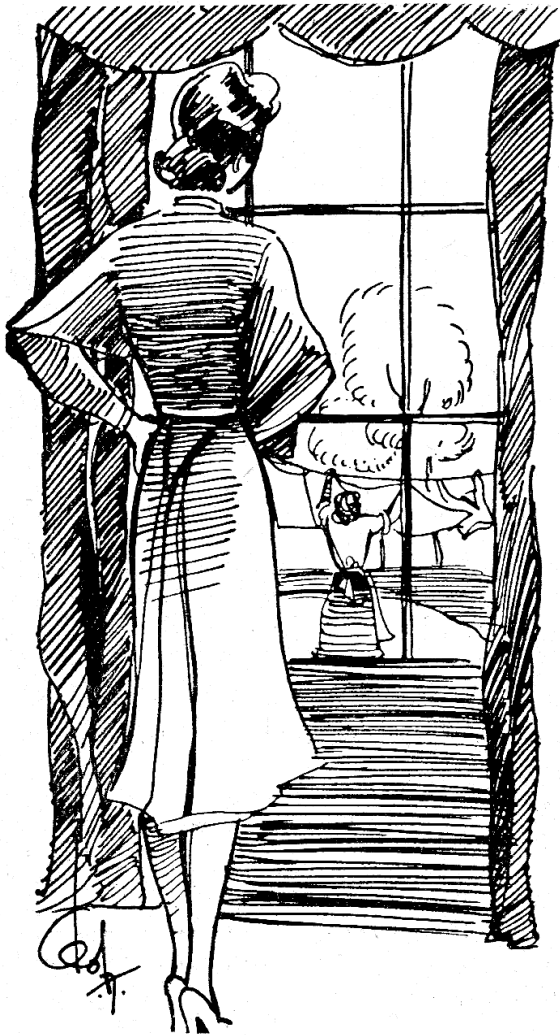
“Εννοιωσε πὸς κούωνε. Πᾶνε ὄλα, σκέ-φθηκε. “Η ζωὴ της ἦταν λοιπὸν μετρομη-νη. Τὰ ἄλλα... παρηγοριὲς ψεύτικες. Κι’ ὕστερα... ὁ θάνατος. Δὲν θέλησε ποτὲ νὰ τὸν σκεφθῆ... “Οχι! δὲν ἠθελε νὰ πεθά-νη! Θυμήθηκε πὸς χτυποῦσε τὰ πόδια της στο πάτωμα ὅταν ἦταν κοριτσάκι και πεισματικὰ ἀρνιῶτανε κάτι. Μὰ τότε τῆς περνοῦσε....

Νὰ ὑπῆρχε ἄραγε τίποτα ὕστερα ἀπ’ τὸν θάνατο; “Υπάρχουν ἄνθρωποι, εἶχε ἀκούσει, πὸν πιστεύουν κάτι τέτοιο... “Η μαθήτριά της ἡ “Αννα, λόγου χάριν. Καὶ τόσοι ἄλλοι. “Ολοι οἱ μεγάλοι μουσικοὶ πρῶτα-πρῶτα...

Μιὰ ἀστραπὴ φώτισε με τὸ δυνατὸ μπλὲ φῶς της τὸ σπουδαστήριο. Σὲ λίγο ἀκού-στηκε ὁ κεραυνός. “Εροῖξε γύρω της φο-βισμένο τὸ βλέμμα της. Εἶναι μόνη! “Η ἰδέα αὐτὴ για πρώτη φορὰ τήν τρομάζει. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πὸν αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη τῆς συντροφιάς. Δὲν ἦταν πια ἡ δυνατὴ γυναῖκα. “Ηταν ἕνα ἀδύνατο πλᾶ-σμα πὸν ζητοῦσε προστασία... Τὸ βλέμμα της τότε πῆγε αὐτόματα στο ὀνο της φί-λο. Τὸ ἀγαπημένο της βιολί!... “Αγγιξε ἡρεμα τὸ δοξάρι ἀπάνω στὶς χορδές... Κι’ ἐκεῖνες ἔβγαλαν μιὰ γλυκειὰ παραπονει-κὴ μελωδία... Πιστὸ στον προορισμό του,

έξωτερικευε πάλι την ψυχή της... Κι' εκεί στο μισοσκόταδο, ενώ ή βροχή χτυπούσε στα τζάμια, ψηλάφησε ή νοσταλγός ψυχή της, με την αφή της τέχνης για να βρωή την αιώνια πατρίδα των ψυχών, όπου βασιλεύει ή ανάπαυσις και ή χαρά.

Ήρέμησε. Σηκώθηκε και έκλεισε τὰ

Πώς άλλαξε ο καιρός!

έξωφυλλα του παραθύρου." Αναψε τὸ φῶς. "Ήθελε να έλθη τώρα σ' επαφή με κόσμο, με τον κόσμο που ζή, που υποφέρει σαν κι αυτή. Για πρώτη φορά αισθάνθηκε κάτι σαν αλληλεγγύη με τους άλλους ανθρώπους... Θέλησε να διώξη τις ενοχλητικές σκέψεις της και κάθησε εμπρός στο ραδιόφωνο. Γυρίζει τώρα άργά-άργά τον δείκτη στο φωτεινό ημικύκλιο με τὰ ὀνόματα των σταθμών.... Δέν θέλει ν' ακούσει μουσική. Της θυμίζει την εποχή της

ἀκμής της. Την εποχή που ὠδηγοῦσε αὐτή τὸ ὄχημα τῆς ζωῆς της. Κι' αὐτή ή εποχή είχε πέσει σέ ἐρείπια.... Ζητᾶ κάτι που να κυλᾶ στην καρδιά της παρηγορητικά και σταματᾶ στον ὀμιλητῆ των 7 καὶ 30'.

«...ή επιστροφή των ψυχών μας εἰς τὴν πνευματικὴν... πατρίδα που βασιλεύει ὁ Θεός και κυριαρχοῦν οἱ νόμοι Του...»

"Ακουσε κατάπληκτη στην ἀρχή. Για πρώτη φορά ή υπερήφανη αὐτή γυναίκα δέν ἀνιᾶ ἀκούγοντας να μιλοῦν για τὴ δύναμι του Θεοῦ. Και ἀκούει.... νομίζει πὼς ὁ ὀμιλητῆς τὴν ξέρει και μιλάει γι' αὐτήν... "Ένας κεραυνός ἔπεσε ἐκεῖ κοντά. Πρέπει να κλείση τὸ ραδιόφωνο γιατί ἤλθε τώρα ή καταιγίς. Και θέλει να ζήσει τώρα. Να ζήσει για να μάθη.... Σηκώθηκε ἀπὸ τὴν πολυθρόνα της. Κάποια ἐλπίδα ἀνατέλλει στην καρδιά της.

ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΜΕΡΑ

"Απὸ τὰ ξημερώματα ή βροχή ἔπαυε ἐντελῶς· ὁ οὐρανός ἔχει καθαρίσει τελείως ἀπὸ τὰ χθεσινὰ σύννεφα. Λαμπρός ἥλιος στέλνει τις ποθητὲς ἀκτίνες του στους τόπους που γνωρίσαμε χθὲς με τὴ βροχή. "Όλες οἱ ἀπαισιόδοξες προβλέψεις των ἀστεροσκοπειῶν και των «γεροντοτέρων», ὅτι ἐξάπαντος θὰ ἔχωμε συνέχεια κακὸ καιρό, διεψεύσθησαν πανηγυρικῶτα ἀπὸ τὴν τόσο ἀπροσδόκητη ἀλλαγὴ του καιροῦ, που λὲς και τὴν είχε προβλέψει χθὲς ὁ ὀμιλητῆς των 7. 30'. Κι' αὐτὸ τὸ «ἀσημαντο» γεγονός ἔρχεται τώρα να κάμη τὸ μέρος του :

Α

"Η "Αννα στάθηκε μπρὸς στο ἀνοικτὸ παράθυρο που βλέπει στην αὐλή. Στον κῆπο, σὲ κάθε φυλλαράκι λαμπυρίζει και μιὰ σταγόνα ἀπὸ τὴ χθεσινὴ βροχή. Στην αὐλή, στὰ τεντωμένα ἀπὸ τὴν ὑγρασία σκοινιά, μέσα στον πλούσιο ἥλιο, ή πλύστρα ἀπλώνει τὰ ροῦχα τῆς μπουγάδας. Χαίρει. "Η ἀπροσδόκητη αὐτή καλοκαιρία εἶχε γεμίσει τὴν πονεμένη καρδιά της με χαρά. "Η χαρά της αὐτή δέν ἄφησε να ξεχειλίση τὸ ποτῆρι τῆς πίκρας. Και ὁ γυιός

της, πὸν τὸ βλέμμα του ἀκουμπᾶ ἀπάνω της, λάμπει ἀπὸ χαρὰ. Ἡ μητερούλα του ἢ γλυκειά του μαννούλα εἶναι εὐχαριστημένη καὶ ἡσυχῆ. Θυμήθηκε τὴ χθεσινὴ μέρα καὶ στὴν τρυφερὴ καρδιά του ρίζωσε ὁ σπόρος πὸν χθὲς τὸ ραδιόφωνο εἶχε σπείρει σ' αὐτήν, ὁ σπόρος τῆς ἐλπίδας στὸν πατέρα τῶν ὀρφανῶν.

B'

—Κύττα Παῦλο. Πῶς ἄλλαξε ὁ καιρός! φώναξε χαρωπὰ ἡ Ἄννα ἀπὸ τὸ παράθυρο. Ἔχω μιὰ ἰδέα! Σήμερα πὸν εἶσαι ἐλεύθερος ἀπὸ ἀσχολίες νὰ μὲ συνοδεύσης νὰ πᾶμε στὴ δασκάλα μου τοῦ βιολιοῦ. Ἔμαθα πὼς εἶναι ἄρρωστη. Θὰ κάνουμε ἕναν ὠραῖο περίπατο στὴν ἐξοχὴ καὶ συγχρόνως θὰ τῆς κάνουμε τόσο καλὸ. Ὅπως φαίνεται εἶναι σοβαρὴ ἢ ἀσθένειά της. Πῶς θὰ τῆς ἔλθῃ ὅταν τὸ μάθῃ...

—Πολὺ εὐχαρίστως τῆς εἶπε ὁ Παῦλος. Φαίνεται ἐνδιαφέρον ἀνθρώπος ἢ δασκάλα σου ἀπ' αὐτὰ πὸν μοῦ λὲς κάθε φορὰ γι' αὐτήν. Μὰ νομίζω πὼς ἡ ἀνάπαυσις στὰ προσόντα της καὶ ἡ ἐπιτυχία της δὲν τὴν ἄφησαν ἀκόμη νὰ γνωρίσῃ τὴν πραγματικὴ Παρηγοριά στὴ ζωὴ.

—Ναὶ Παῦλο, εἶπε ἡ ἀδελφή του. Γι' αὐτὸ φοβοῦμαι πὼς τὸ χτύπημα πὸν τῆς ἔτυχε θὰ τὴν ἀπελπίσῃ.

—Πᾶμε λοιπόν, ἴσως εἶναι ἡ κατάλληλη ὥρα γιὰ ν' ἀκούσῃ μιὰ φορὰ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα πὸν τῆς κινούσαν τὸ χαμόγελο...

Γ'

Ἐκλείσε τὴν πόρτα τοῦ τηλεφωνικοῦ θαλάμου. Ἐροῖξε τὸ κέρμα καὶ ξεκρέμασε τὸ ἀκουστικό. Καὶ ὁ δείκτης της, μὲ τὸ κατακόκκινο σὰν αἷμα μυτερὸ νύχι, διέγραψε στὸν δίσκο τοῦ αὐτομάτου τηλεφώνου τὰ πέντε τόξα τῶν ψηφίων τοῦ ἀριθμοῦ πὸν ζητοῦσε.

—Σᾶς παρακαλῶ, τὸν κ. Νίκο Στώλη... Ἄλλο.. Ἐσὺ εἶσαι Νίκο; Ναί, ἢ Πέπη. Τί γίνεσαι ἀπὸ χθὲς; Εὐχαριστῶ, πολὺ καλά... Εἶδες τί καιρός; ἔξοχος... Ἔχω βγῆ ἔξω γιὰ δουλειά. Μαγεία εἶναι νὰ περιπατᾶς μὲ τὴν λιακάδα. Καὶ ξέρεις, τώρα καθὼς περπατοῦσα μοῦ ἦλθε μιὰ ἰδέα.

Πᾶμε κάπου τὸ πρωτὸ στὴν ἐξοχὴ; Τροῶμε ἔξω καὶ τὸ ἀπόγευμα... στὸ σπῆτι... ἔ... σύμφωνοι; Νὰ πᾶμε μὲ αὐτοκίνητο;... καὶ νὰ ὀδηγῆς ἐσὺ; Ναί. Ἐξοχα!

Κάτι τὸν ρώτησε ἐκείνη τὴ στιγμή. Ἦταν καὶ λίγο ἀφηρημένος καὶ δὲν πρόσεξε ἀμέσως.

Τὸ ἄλλο αὐτοκίνητο, ἕνα φορητὸ, παρουνσιάσθηκε ἔξαφνα μὲ ταχύτητα στὴν στροφή. Πέρασε ἕνα κλάσμα δευτερολέπτου ἀμηχανίας καὶ νευρικά, ἀπότομα, γύρισε τὸ τιμόνι δεξιά γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴ σύγκρουσι. Ἐπεσε στὸ χαντάκι πὸν ἦταν πλάι στὸν δρόμο. Τὸ αὐτοκίνητο ἔπεσε μὲ τὸ πλάι—οἱ τροχοὶ σκάλωσαν στὸ χαντάκι καὶ ὁ Νίκος μὲ τὴ συνοδὸ του, ἄσπροι σὰν τὸ πανὶ ἀπὸ τὴν τρομάρα τους, πετάχτηκαν στὸ χωράφι. Εὐτυχῶς τὸ χῶμα—μαλακὸ ἀπὸ τὴ χθεσινὴ βροχὴ—τοὺς προφύλαξε ἀπὸ δυνατὸ χτύπημα... Μὰ ἡ Πέπη ἔχει γδάρει λιγάκι μέτωπο καὶ μύτη. Ὁ Νίκος τὰ ἔχει χαμένα. Ἐκείνη ἔχει γίνεῖ ἔξω φρενῶν «Βλάκα, χαζέ! Πῆγες νὰ μὲ σκοτώσης» τοῦ φώναξε μόλις εἶδε τὰ χάλια της στὸν καθρέφτη πὸν εἶχε κι' αὐτὸς τὰ δικά του. Ἐκεῖνος, στὴν κατάστασι πὸν βρισκόταν, αἰσθάνθηκε σὰν καμουτσιὰ στὸ πρόσωπο τίς βροσιές της. Τὴν κύτταξε ἀμίλητος. Ἐβλεπε μπροστά του ἕναν ἄλλον ἄνθρωπο: Τὴν πραγματικὴ ψυχὴ της. Καὶ παρ' ὅλη τὴ δυσάρεστη κατάστασι πὸν βρισκόταν, αἰσθάνθηκε κάτι σὰν ξαλάφρωμα μέσα του..

Ἡ πρότασις δὲν ἔγινε ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Οὔτε τὸ ἄλλο. Δὲν ἔγινε καθόλου ἔπειτα. Καὶ ὁ Νίκος δὲν δυσανεχτήθηκε καὶ τόσο πὸν ἀναγκάσθηκε ἐκεῖνο τὸ βράδυ νὰ πέσῃ πολὺ νωρὶς στὸ κρεβάτι ἐξ αἰτίας «κάποιας ἀδιαθεσίας». Μὰ δὲν μπόρεσε νὰ κρυφτῆ καὶ ἀπὸ τ' ἀδέλφια του πὸν εἶδαν τίς μελανιές σ' ὄλο του τὸ σῶμα καθὼς τὸν ἔτριβαν μὲ οἰνόπνευμα. Τοὺς τὰ εἶπε ὅλα μὲ συντριβή.

Κι' ἐκεῖνα... νόμιζαν πὼς ἄκουγαν ἀκόμη τὸν ὀμιλητὴ τῶν 7. 30'....

“ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΗΘΙΚΗ,,

Μέχρι πρό τινος ήτο γενικῶς παραδεδωγμένον, ἀκόμη καὶ ἐκ μέρους τῶν ἀπίστων, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πίστις, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν εἶναι ἢ δὲν εἶναι ὀρθή, ἀποτελεῖ πάντως τὸν μόνον φραγμὸν κατὰ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, τὴν μόνην δύναμιν, ἢ ὅποια εἶναι ἰκανὴ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος. Τὸ συμπέρασμα δὲ ήτο, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι πράγματι ἀναγκαῖα διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἠθικῆς τάξεως εἰς τὸν κόσμον.

Οἱ νεώτεροι ὁμως ἀρνηταὶ ἠμφεσβήτησαν καὶ αὐτό. Μᾶς ὑποδεικνύουν δὲ ἀντὶ τῆς θρησκείας ἄλλας βάσεις ἐπάνω εἰς τὰς ὁποίας διακηρύσσουν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ βασισθῇ ἡ ἠθικὴ ἐξ Ἰσοῦ ἀσφαλῶς καὶ μὲ τὴν ἰδίαν ἀποτελεσματικότητα. Δὲν θὰ εἶναι λοιπὸν καθόλου ἄσκοπον νὰ ἐξετάσωμεν κάπως τὰς ἐπαγγελίας των περὶ τῆς «νέας» αὐτῆς ἠθικῆς.

Ἐχομεν ὑπ’ ὄψιν μας ἕνα τελευταίως ἐκδοθὲν βιβλίον τοῦ Condamin, «A la recherche d’ une morale laïque» εἰς τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς μᾶς παρουσιάζει ἕνα ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἐκπροσώπους τῆς κινήσεως αὐτῆς διὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἀνευ θρησκείας ἠθικῆς, τὸν Albert Bayet.

Ἀντικαθιστῶν ἐπιμελέστατα κάθε εἶδος μεταφυσικῆς ὁ Albert Bayet ἐπιζητεῖ νὰ βασίσῃ τὰς σκέψεις του μόνον εἰς τὴν λογικὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς βάσεως οἰκοδομῶν ὁ Bayet ἀναλαμβάνει εἰς τὸ βιβλίον του «Αἱ ἠθικαὶ τοῦ Εὐαγγελίου» νὰ καταδείξῃ τὴν πλήρη χρεωκοπίαν τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ἄς ἴδωμεν πῶς διεξάγει τὴν ἐρευνάν του ὁ Γάλλος ὀρθολογιστῆς ἠθικολόγος.

Κατὰ τὸν Bayet πρέπει νὰ ἀποκηρυχθῇ ὡς «ἐπιστημονικὴ πλάνη» αὐτὴ ἡ πίστις ὅτι ὑπῆρξε ποτε ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον ὁ Ἄρχηγός τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Ὡστε ἡ ὀρθολογιστικὴ ἠθικὴ τοῦ Bayet ἀναχωρεῖ ἤδη ἀπὸ μίαν προϋπόθεσιν, διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ὁποίας εἶναι ἀναρμόδιος ὁ ἠθικολόγος.

Ἀκολουθεῖ ἡ κριτικὴ τῆς ἠθικῆς τῶν Εὐαγγελίων. Ὁ Bayet ἀνακαλύπτει ὅτι εἰς τὰ Εὐαγγέλια ὑπάρχει ὄχι μία ἐνιαῖα ἠθικὴ, ἀλλὰ πολλαὶ ἠθικαὶ, αἱ ὁποῖαι ἀντιφάσκουν ἢ μίαν πρὸς τὴν ἄλλην. Π. χ. ὁ

Bayet εὐρίσκει ἀντιφατικὴν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν τοῦ γάμου. «Ὁ γάμος ἀδιάλυτος; Μὰ ὄχι» γράφει εἰς τὸ μνημονευθὲν βιβλίον του. «Πρῶτα πρῶτα ὁ γάμος διαλύεται κατ’ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων!» (Σελ. 103). Ἐπομένως... ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ ἀντιφάσκει. Τρομερὰ ἀντίφασις!!

Πρέπει, λοιπὸν, νὰ ἐξεοβελισθῇ ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ. Μὲ τί ὁμως θὰ τὴν ἀντικαταστήσωμεν; Μὰ μὲ τὴν ἐλευθέραν ἠθικὴν. Τί θὰ πῆ ὁμως ἐλευθέρα ἠθικὴ; Ὁταν λέγωμεν Χριστιανικὴ ἠθικὴ ἔχομεν ὑπ’ ὄψιν μας μίαν ὠρισμένην διδασκαλίαν ποὺ μᾶς πληροφορεῖ ἐπὶ μερικῶν σπουδαιότητων διὰ τὸν ἀνθρώπον ζητημάτων, ποὺ μᾶς ἐπιβάλλει συγκεκριμένα καθήκοντα καὶ ὑποχρεώσεις, τέλος πάντων κάτι τι τὸ ἀποκρυσταλλωμένον, ἕνα θεμέλιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ οἰκοδομήσωμεν. Ἐνῶ ἡ ἐλευθέρα ἠθικὴ; Ἐχει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τίποτε τὸ θετικόν, τὸ σαφῶς καθωρισμένον; Ὁ Bayet ἀποκαλεῖ τὴν ἠθικὴν αὐτὴν ἢ «ἠθικὴ μας» εἰς τὸ ὁμώνυμον σύγγραμμά του. «Ἡ ἠθικὴ εἰς τὴν ὁποίαν θέλω νὰ σᾶς εἰσαγάγω» γράφει ἐν τῷ προλόγῳ του «δὲν εἶνε ἠθικὴ φιλοσοφικὴ. Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ἡ ἐπιθυμία μου εἶνε νὰ κρατηθῶ εἰς τὰ πρακτικὰ ζητήματα. Λόγου χάριν ὀλίγον μὲ ἐνδιαφέρει ἂν εἴσθε πιστὸς ἢ ὀρθολογιστῆς, ὁπαδὸς τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Καντίου θετικιστῆς ἢ φίλος τῆς μεταφυσικῆς. Θὰ ἀρκεσθῶ εἰς τὸ νὰ ἐξετάσω μαζί σας μερικὰ συγκεκριμένα προβλήματα..... θὰ ἀρκεσθῶ εἰς κάτι τι τὸ ὁποῖον ἴσως δυνηθῇ κάποτε νὰ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους».

ΥΠΑΡΧΕΙ Η ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ;

Πολὺ ὠραῖα ὅλα αὐτά, θὰ πῆτε, ἀλλὰ... αὐτὸ τὸ κάτι τι ποὺ θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐνωτικὸν στοιχεῖον ὅλων τῶν ἀνθρώπων ποῖον εἶνε; Ἐξ ἄλλου αἱ λέξεις «ἴσως μπορέσῃ κάποτε» ἀποτελοῦν ἤδη μίαν ὁμολογίαν ὅτι αὐτὸ τὸ κάτι δὲν ὑπάρχει τοῦλάχιστον σήμερον, ὡς ἠθικὸς κανὼν, δυνάμενος νὰ ἐναρμονίσῃ σὴ μ ε ρ ο ν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ὡς κοινωνίας. Ἀλλὰ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑφίσταται ἢ δὲν ὑφίσταται σὴ μ ε ρ ο ν ἡ ἐλευθέρα ἠθικὴ;

Εἶνε κάτι τι τὸ προσδοκώμενον ἢ κάτι τὸ ὑπάρχον;

Δυσκολεύεται κανεὶς νὰ τὸ ἐξακριβώσῃ μέσα εἰς τὰ διάφορα συγγράμματά του (τὰ τὸσον πολυάριθμα ἄλλωστε) ποῖαν ἀπάντησιν δίδει εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα, ὁ Bayet. «Οἱ ἐχθροὶ τῆς ἐλευθέρως ἠθικῆς» γράφει εἰς τὸ σύγγραμμά του «Ἡ ἐλευθέρως ἠθικὴ καὶ οἱ ἀντίπαλοί της» δὲν μᾶς πληροφοροῦν καθόλου μὲ τί θὰ ἀντικαταστήσουν τὴν ἐλευθέρως ἠθικὴν ἀνκατάρθωναν νὰ τὴν ἐξαφανίσουν» καὶ θεωρεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν ἐλευθέρως ἠθικὴν ὄχι μόνον ὡς ὑφισταμένην ἀλλὰ καὶ ὡς μόνην ὑπάρχουσαν. Ἄφ' ἑτέρου ὅμως ἐκθέτων τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης βασιζομένην ἠθικὴν του γράφει: «Ὅταν ἡ ἠθολογία (δηλαδὴ ἡ νέα ἐπιστήμη ἡ ὁποία δημιουργουμένη, θὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις διὰ τὴν ἐλευθέρως ἠθικὴν) θὰ ὑπάρξῃ, τότε αἱ πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ θὰ προκύψουν ἀσφαλῶς μόναι των. Τὸ οὐσιῶδες εἶνε νὰ ὑπάρξῃ ἡ «ἠθολογία». Ἐπειδὴ ὅμως, σήμερον τοῦλάχιστον, ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ δὲν ὑπάρχει, ἢ ἔστω, ὑπάρχει ἐν τῷ γίνεσθαι, ἔπεται ὅτι ἡ ἐλευθέρως ἠθικὴ εἶνε κάτι τὸ προσδοκώμενον ἐφ' ὅσον ἀναμένει ἀκόμη νὰ κατασκευασθῇ τὸ βᾶθρον ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον θὰ στηριχθῇ.

Ἐπὶ αὐτῆς εἶνε λοιπὸν ἐλευθέρως ἠθικὴ ἢ δὲν ὑπάρχει; Ἄν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ γραφόμενα τοῦ Bayet, καὶ ὑπάρχει καὶ δὲν ὑπάρχει. Τὸ συμπέρασμα εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγομεν μὲ ὁδηγὸν τὸν Bayet εἶνε, ὅτι, καὶ ἂν δεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει εἶνε τὸση ἡ ρευστότης καὶ αἱ συνεχεῖς μεταβολαὶ τῆς, ὥστε δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν δεχθῇ ὡς ὁδηγὸν τῆς ζωῆς μας. Μίαν ἰδέαν τῆς συνεχοῦς αὐτῆς ἐξελίξεως καὶ ἀσταθείας μᾶς παρέχει ἡ στάσις τὴν ὁποῖαν ἐτήρησε τὸ Γαλλικὸν κράτος ἀπέναντι τοῦ ζητήματος τῆς διδασκαλίας τῆς ἠθικῆς, ὅπως ἐξέθεσε τὴν στάσιν αὐτὴν εἰς μίαν του ἀγόρευσιν εἰς τὴν Γαλλικὴν Βουλὴν ὁ Γάλλος βουλευτὴς Barres. Ἐπρόκειτο νὰ καθοδηγηθῶν οἱ καθηγηταὶ περὶ τοῦ τί θὰ ἔπρεπε νὰ διδάσκουν εἰς τὰ σχολεῖα ὡς τὴν «ἐλευθέρως ἠθικὴν», ἢ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Χριστιανικὴν ἠθικὴν. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπετράπη εἰς τοὺς καθηγητάς νὰ μὴν ἐξοστρακίσουν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τὴν θρησκευτικὴν βᾶσιν. Ἀλλὰ κατόπιν φαίνεται ὅτι αἱ σημαντικαὶ πρόοδοι, ποὺ ἐν τῷ μεταξύ ἔκαμε ἡ «ἐπιστήμη», ἔπεισαν τὴν ἐλευθέρως σκέψιν, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνεται ἀνεκτὴ εἰς τὴν σύγχρονον ἐκπαίδευσιν μία τέτοια παραφωνία. «Ἐὰν ἔχῃς ἀνάγκην ἀπὸ στήριγμα διὰ τὴν διδασκαλίαν σου» διατάσσουν τὸν καθηγητὴν «ἐπικαλέσου τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν».

Ἡ ἀνθρωπίνη ἀξία λοιπόν! Ἐπάνω εἰς

αὐτὴν θὰ στηριχθῇ ἡ ἠθικὴ ἀναγέννησις τῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ..... σὲ λίγο ἢ νότα ἀλλάζει. Ἀντὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας ἐρχεται ἡ ἰδέα τοῦ χρέους μας ἀπέναντι τῆς κοινωνίας ἢ ὁποῖα, πρὶν ἀκόμη γεννηθῶμεν, παρεσκεύασε τὰ ὑλικά καὶ ἠθικά ἀγαθά μας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν βᾶσιν τὴν ἀντικαθιστᾷ σὲ λίγο τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι «ἠθικαὶ πράξεις εἶνε ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι εἶνε ὠφέλιμοι»!

Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ δὲν σταματοῦν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐλευθέρως σκέψεως. Καὶ ἔτσι καταλήγουν εἰς τὸ χαρακτηριστικώτατον διὰ τὴν ἐλευθέρως ἠθικὴν συμπέρασμα ὅτι «δὲν ὑπάρχουν προστάγματα ἐπιβαλλόμενα εἰς τὴν συνειδήσιν μας ἀλλὰ μόνον ἦθη μεταβλητὰ εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει κανεὶς νὰ προσαρμόζεται». Ἐτσι πάει περίπατο καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀξία καὶ τὸ πρὸς τὴν κοινωνίαν χρέος καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, διὰ νὰ μείνῃ ὁ ἄνθρωπος οὐσιαστικῶς ἐλεύθερος νὰ κρίνῃ ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθέρως ἠθικῆς ὅ,τι κάνει ὅλος ὁ κόσμος. Καὶ ξέρομεν ὅλοι τί θὰ πῇ αὐτὸ πρακτικῶς.

ΤΟ ΠΑΝ ΥΠΟ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΙΝ

Λόγω τῆς τὸσον μεγάλης ποικιλίας γνωμῶν ποὺ ἐπικρατεῖ μεταξύ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐλευθέρως σκέψεως, εἶνε πολὺ δύσκολον, ἐρωτώμενος κανεὶς περὶ τοῦ τί ἀκριβῶς πρεσβεύει ἡ ἐλευθέρως ἠθικὴ, νὰ δώσῃ συγκεκριμένην ἀπάντησιν. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐλευθέρως ἠθικῆς πρεσβεύουν πράγματα διαφορετικὰ ἂν μὴ ἀντίθετα ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ὁ ἓνας πέρνει ὡς βᾶσιν τοῦ συστήματός του τὸν ἀπόλυτον ὀρθολογισμόν, ἄλλος τὸ αἶσθημα, ἄλλος τὸ ἀτομικὸν συμφέρον, ἄλλος τὸ ὁμαδικὸν συμφέρον ἄλλος τὴν τιμὴν, ἄλλος τὸ καθήκον κ.ο.κ. Ἐφ' ὅσον δὲ διαφέρει ἡ ἀφετηρικὴ ἀπὸ τῆς ὁποίας ἕκαστος ὀρμάται ἀλλάζουν πλέον καὶ τὰ ἐπιβεβλημένα καθήκοντα καὶ τὰ μέσα ἐπιδιώξεως τῶν ἠθικῶν σκοπῶν. «Τὸ πᾶν», γράφει ὁ Albert Fouillée (Critiques des systèmes de morale contemporains, πρόλογος), «ἔχει πεθῆ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν. Καμμία ἀρχὴ δὲν φαίνεται σταθερά, οὔτε ἡ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, οὔτε ὁ ἀλτρουϊσμός τῶν θετικιστῶν, οὔτε ἡ λύπη καὶ τὸ νέον νιρθάνα τῶν ἀπαισιοδόξων, οὔτε τὸ ὑψιστον ἀγαθὸν τῶν πνευματιστῶν. Ἡ ἠθικὴ ἢ ἐπιβάλλουσα ὑποχρεώσεις φαίνεται ἑτοιμὴ νὰ ἐξαφανισθῇ διὰ νὰ ἀφίση τόπον εἰς τὴν «φυσικὴν ἠθικὴν» εἴτε τὴν ἀτομικὴν εἴτε τὴν κοινωνικὴν». Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Bayet μέσα εἰς τὴν τὸσην ποικιλίαν τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς διὰ τῆς ἐλευθέρως σκέψεως ἠθικῆς ἀναγεννήσεως ὁμολογεῖ ὅτι «δὲν ὑπάρχει κανεὶς ὁ ὁποῖος νὰ φθάσῃ εἰς τὴν λογικῶς πλήρη κατοχύρωσιν τοῦ συστήματός του».

Ἄλλὰ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ποῖος ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐλευθέραν ἠθικὴν; Ποῖον ἂν πρὸ ὅλων τοὺς ζηλωτὰς συναδέλφους τοῦ Bayet θὰ ἀποφασίσῃ νὰ πιστεύῃ καὶ τίνας τὰ διδάγματα θὰ ἐγκολλῶθῃ ὁ ἄνθρωπος πού θὰ ἐλάμβανε τὴν ἀπόφασιν νὰ μορφώσῃ τὴν ζωὴν του συμφώνως πρὸς τὰς κατευθύνσεις πού αὐτοὶ θέλουν νὰ ἐπιβάλλουν; Νομίζομεν ὅτι πολὺ φυσικὸν θὰ εἶνε νὰ σκεφθῇ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἠθικὴν ἐκείνην πού θὰ τοῦ φέρῃ τὰ ὀλιγώτερα ἐμπόδια εἰς τὰ «ὠφέλιμα» ἄρα δὲ καὶ «ἠθικά» κατὰ τὸν Bayet ἔργα του, ἀντὶ νὰ χάνεται μέσα εἰς τὰς ἑκατοντάδας τῶν συγγραμμάτων καὶ συστημάτων ἐλευθέρας ἠθικῆς, πρὸς ἀνεύρεσιν..... τῆς ἀληθείας!

Τὸ περίεργον εἶνε ὅτι καὶ ὁ Bayet φαίνεται νὰ ἀναγνωρίζῃ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἀκατάλληλος διὰ νὰ δώσῃ ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου θετικὰ ἀποτελέσματα, νὰ δώσῃ τὴν ἠθικὴν ἐπιταγὴν καὶ νὰ τῆς παράσῃ τὸ κύρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ τὴν κάμῃ πραγματικὸν κανόνα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Διὰ νὰ μετατρέψῃ κανεὶς μίαν διαπίστωσιν εἰς μίαν προσταγὴν μᾶς λέγει εἰς τὸ σύγγραμμά La Morale et la Science (σελ. 30, 34) «θὰ ἐχρειάζετο ἓνα θαῦμα καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν κάνει θαύματα. Μᾶς διδάσκει τί εἶναι αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι τῶν ἀνθρωπίνων ὀμάδων καὶ πῶς ἐξειλίσσονται αὐταί. Δὲν δύναται νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τοῦ ποῖαι θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσαν αἱ ἠθικαὶ αὐταὶ ἰδέαι. Ἐπομένως ἂς μὴν τῆς ζητοῦμεν πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς δώσῃ».

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ :

Ὅσον δῆποτε ἀξία ἐξάρσεως ἐν προκειμένῳ καὶ ἂν εἶνε ἡ εἰλικρίνεια μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ Bayet προβαίνει εἰς ὁμολογίαν ὅπως ἡ ἀνωτέρω, δὲν δύναται τις παρά νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸν Condamin παρατηροῦντα, ὅτι ἡ ἐλευθέρα ἠθικὴ ὄχι μόνον τώρα δὲν ὑπάρχει ἀλλὰ καὶ οὔτε θὰ ὑπάρξῃ ποτέ. Διότι, ἀλήθεια, τί τὸ σπουδαιότερον δι' ἓνα ἠθικὸν σύστημα ἀπὸ μίαν σαφῶς καθωρισμένην προσταγὴν μὲ σαφεῖς καὶ ἀναμφισβητήτως καθωρισμένας διὰ τὸ ἄτομον ὑποχρεώσεις, χαρακτηριστικὰ, δηλαδή, τὰ ὁποῖα ἀκριβῶς ἀδυνατεῖ νὰ μᾶς δείξῃ εἰς τὸ σύστημά του ὁ Bayet; Ἐπομένως ἂν παραβλέψωμεν τὴν πρακτικὴν σημασίαν τῆς ἠθικῆς καὶ περιορισθῶμεν ἀπλῶς εἰς μίαν διαπίστωσιν γεγονότων, τότε αὐτὸ μπορεῖ ἴσως νὰ ὀνομασθῇ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἐπιστημονικὴ μελέτη, ἢ ὅ,τι δῆποτε ἄλλο, ἀλλὰ ὄχι πάντως ἠθικὸς κανὼν.

Καὶ ὅμως ἡ ἐλευθέρα ἠθικὴ σήμερον ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον μέρος

τῶν ἀνθρώπων. Ἐφαρμόζεται ἀσυνειδήτως ὑπὸ τὴν μορφήν ἢ ὁποῖα συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴ ὑπάρχῃ κανεὶς ἔλεγχος, κανεὶς φραγμὸς εἰς τὰς ἠθικὰς πράξεις τοῦ ἀτόμου. Ἐφαρμόζεται, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν ἀκριβέστερον, ὄχι ἡ ἐλευθέρα ἠθικὴ, ἀλλὰ ἡ ἐλευθέρα ἀνηθικότης.

Βεβαίως ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι δὲν θὰ ὀνειρεῦνται τοιαύτην ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματός των οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐλευθέρας σκέψεως, ἀλλὰ τί νὰ γίνῃ; Ἡ πραγματικότης διαψεύδει τὰ ὄνειρά των. Ἀποτελεῖ παραγνώρισιν τῆς πραγματικότητος νὰ πιστεύωμεν ὅτι τὰ χάρτινα θεμέλια πού βάζει ἡ ἐλευθέρα ἠθικὴ, εἶναι δυνατόν νὰ ἀνθέξουν εἰς τὸ βάρος τῶν ἠθικῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἀτόμου. Εἶνε κάπως ἀστεῖον τὸ νὰ ζητηθῇ ἀπὸ ἓνα ἔμπορον ναρκωτικῶν νὰ ἀρνηθῇ τὰ τόσον ἰκανοποιητικὰ κέρδη πού τοῦ ἐξασφαλίζει τὸ «ἐμπόριόν» του διὰ νὰ σώσῃ..... τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν του ἢ διὰ νὰ ἐργασθῇ διὰ τὸ..... μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος!

Δὲν εἶνε λοιπὸν καθόλου περίεργον τὸ ὅτι βλέπομεν τόσον συχνὰ ἀνθρώπους ἐντελῶς ἀνερματίστους ἠθικῶς, οἱ ὁποῖοι, χωρὶς κανένα ἀνώτερον σκοπὸν, κλυδωνίζονται μέσα εἰς τὴν τρικυμίαν τῶν παθῶν διὰ νὰ καταλήξουν τόσον συχνὰ καὶ εἰς τὴν αὐτοκτονίαν ἀκόμη. Τὸ ὅτι δὲν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πλήρη ἀποχαλίνωσιν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ θρησκευτικότης δὲν ἐξέλιπεν ἀκόμη, εἰς τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐνεργοῦν, ἔστω καὶ ἂν εἶνε ὀπαδοὶ τῆς ἐλευθέρας ἠθικῆς, ὑπὸ τὸ κράτος θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τὰς ὁποῖας κάποτε ἐδιδάχθησαν ἢ ἐγνώρισαν, ἔστω καὶ τυπικῶς, εἰς τὸ οἰκογενειακὸν ἢ συγγενικὸν περιβάλλον των.

Ὡστε μόνον γκρέμισμα, μόνον καταστροφὴ ἐκ μέρους τῶν ὀρθολογιστῶν καὶ τίποτε ἄλλο. «Κανεὶς σοβαρὸς παρατηρητῆς δὲν δύναται νὰ ἀποκρύψῃ, γράφει ὁ Paul Bureau (Cahiers de la nouvelle Journée I σελ. 131), ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς ὅσον καὶ κοινωνικῆς ἡ ἐλευθέρα ἠθικὴ εὐρίσκεται εἰς πλήρη χρεωκοπίαν. Κατέστρεψε ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ δημιουργήσῃ».

Ὁ Bayet ἐν τούτοις διαφωνεῖ μὲ τὴν ἄποψιν αὐτὴν. Πιστεύει ὅτι ἡ ἐλευθέρα ἠθικὴ δύναται νὰ ἐπιδείξῃ πραγματικὰ πρότυπα πού ἐφήρμοσαν πλήρως τὰς ἀρχὰς τῆς. Καὶ παραθέτει σειράν ὀνομάτων εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ συγγράματός του «ἡ ἠθικὴ μας», τὸ ὁποῖον καὶ ἐπιγράφει «Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἰδίδουν τὸ παράδειγμα. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς σειρᾶς τῶν προτύπων αὐτῶν εὐρίσκεται καὶ πάλιν ὁ περίφημος Βολταῖρος «ὁ μέγας ἀνὴρ» ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Bayet εἰς τὸ βιβλίον του «Voltaire, le grand homme». Μὲ τὸ πῶς

ὁ Βολταίρος ἐφήρμοζε τὰς ἀρχὰς του ἡσυχολήθημεν ἀρκετὰ εἰς προηγούμενα φύλλα μας ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ ἐπανέλθωμεν. Ἀξίζει ὅμως νὰ προστεθῆ ὅτι ὁ Βολταίρος ἔλαβε ἕνα ποσὸν 5000 λιρῶν δι' ἀνθρώπινον φορτίον νέγων μεταφερομένων διὰ πλοίου τοῦ M. Michaud, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ ἔγραφε: «Γνωρίζω ὅτι οἱ νέγοι ἐντὸς τῶν πλοίων σας γίνονται ἀντικείμενα περιποιήσεων μετὰ τήσως γλυκύτητος καὶ ἀνθρωπισμοῦ, ὥστε ὑπὸ ταιαύτας συνθήκας χαίρω διότι ἔκαμα μίαν καλὴν ἐπιχείρησιν συγχρόνως δὲ καὶ μίαν καλὴν πράξιν» (César Cantu, Histoire Universelle Τόμ. XIII σελ. 155). «Ὡστε πρὸ τῶν 5000 λιρῶν ἡ ἐλευθέρᾳ ἠθικῇ δὲν ἠμπόδισε καθόλου ἕνα μεγάλο μυαλὸ τῆς μόρφωσης, τῆς λογοτεχνικῆς παραγωγικότητος καὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ Βολταίρου, νὰ κἀνῃ μίαν τῶσον κερδοφόρον τῶ ὄντι ἐπιχείρησιν δουλεμπορίας ὅπως ὁμολογῆ καὶ ὁ ἴδιος. Ἦμπορεῖ τώρα νὰ φαντασθῆ κανεὶς τί ἐπίδρασιν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχη ἡ ἐλευθέρᾳ ἠθικῇ εἰς τοὺς κοινούς θνητούς καὶ πῶς θὰ ἠμπορῆ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τοὺς παραστρατημένους!

ΕΚ ΠΕΙΡΑΣ

Δὲν θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ τῶν ἄλλων προτύπων τῆς ἐλευθέρᾳ ἠθικῆς. Ὁ κορυφαῖός των χαρακτηρίζει ἴσως ὀλόκληρον τὴν σειράν. Ἐκεῖνο ποῦ θὰ προσθέσωμεν εἶνε δύο γινῶμαι τῶν Lotte καὶ Terry, οἱ ὁποῖοι, διατελέσαντες καὶ αὐτοὶ ὀπαδοὶ τῆς περιφήμου ἐλευθέρᾳ ἠθικῆς, εἶνε εἰς θέσιν νὰ γνωρίζουν καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τί ἀποτελέσματα δίδει ἡ ἠθικὴ αὐτὴ εἰς τὴν πρακτικὴν τῆς ἐφαρμογῆν.

Ὁ πρῶτος ὁ J. Lotte γράφει τὰ ἐξῆς (ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Condamin) «Ἐνα πρᾶγμα ποῦ πρέπει νὰ κατανοηθῆ εἶνε ἡ ματαιότης, τὸ ἄχρηστον καὶ ἀνεφάρμοστον κάθε ἠθικῆς στερουμένης τῆς θρησκευτικότητος. Δὲν ὑπάρχει εἰμὴ μόνον θρησκευτικὴ ἠθικὴ. Ἔχω ἀποκτήσει πείραν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτό. Ἐδίδαξα πράγματι τὴν ἐλευθέρᾳ ἠθικῇ εἰς τὴν Βρέστην..... Ἰδὲν εἶνε δυνατόν νὰ φαντασθῆ κανεὶς μίαν πλέον καταστρεπτικὴν φάρσιν» (Bulletin des professeurs catholiques 15 Φεβρουαρίου 1913 σελ. 123).

Ὁ δὲ G. Terry «Ἡ στιγμή ἔφθασε. Ὁ καθηγητὴς πρέπει νὰ ἀποφασίσῃ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπλὴν καὶ φοβερὰν ἐρώτησιν. «.....Πρέπει νὰ κἀνῃ κανεὶς αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο. Διὰ τί π ρ έ π ρ ε ι; Εἰς αὐτὴν τὴν πραγματικῶς συγκινητικὴν ὥραν ὁ καθηγητὴς αἰσθάνεται ὅλην τὴν κενότητα τοῦ ἔργου του. Κατέστρεψε ἀλλὰ εἶνε ἀ-

νίκανος νὰ ἀναδημιουργῆσῃ. Τί θὰ θέσῃ εἰς ἀντικατάστασιν τῆς πίστεως; Τύπους, λόγια..... τίποτε. Ὁ Allard ἔχει δίκαιον ὅταν λέγῃ μὲ τήσως εἰλικρίνειαν: «Τοῦ Θεοῦ ἐξαφανισθέντος δὲν ὑπάρχει πλέον ἠθικὴ προσταγὴ, δὲν ὑπάρχει πλέον ἠθικὴ». Καὶ παρακάτω. «Οἱ περισσότεροὶ τῶν ἐγκληματιῶν εἶνε ἀνθρώποι σκεπτόμενοι λογικῶς, ἀτρόμητοι ὀρθολογισταί..... διακρίνονται εἰς τὸ νὰ δικαιολογοῦν μὲ τὰ σοφιστικὰ ἐπιχειρήματά των τὰς κλοπὰς καὶ τοὺς φόνους των». Ἀναφέρει δὲ τέλος ὁ Terry τοὺς λόγους ἐνὸς νεαροῦ ἐγκληματιοῦ ὁ ὁποῖος λέγει: «Νομίζοντες ὅτι θὰ μᾶς ἀπαλλάξετε ἀπὸ τὰς δεισιδαιμονίας δὲν ἐργασθήκατε μέχρι τῆς ἰστιγμῆς παρὰ εἰς ἕνα ἔργον καταστρεπτικόν. Μαζὶ μὲ τὴν κατήχησιν μᾶς ἀφηρέσατε ἕνα φρένο τὸ ὁποῖον τίποτε δὲν ἀντικατέστησε».

Καὶ προσθέτει ὁ Condamin: «Εἰς ἀνθρώπους τῶσον ἐπιρρεπεῖς εἰς τὸ κακὸν νὰ διδάσκῃ κανεὶς μίαν ἠθικὴν χωρὶς κύρος, παρουσιάζων τὴν κλοπὴν, τὸν φόνον, τὴν μοιχείαν ὡς «ἠθικὰ γεγονότα» χωρὶς νὰ τὰ ἐπαινῆ ἢ νὰ τὰ κατακρίνῃ, δὲν εἶνε σὰν νὰ λέγῃ στὸν καθένα: Κάμε ἀναλόγως τῶν πόθων καὶ τῆς φαντασίας σου;

ΠΑΡΑΤΟΜΠΗ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Ἀπεκάλεσαν τὴν ἐλευθέρᾳ ἠθικὴν «σχολεῖον τοῦ ἐγκλήματος». Ὁ Bayet ἐξανίσταται ὀλόκληρος ἐναντίον μιᾶς τέτοιας κατηγορίας. Θεωρεῖ τὴν ἠθικὴν του ἀνίκανον νὰ βλάψῃ. «Ἄς παραδεχθούμε» γράφει «ὅτι ἡ ἐλευθέρᾳ ἠθικὴ εἶνε πρᾶγματι χωρὶς καμμίαν ἀποτελεσματικότητα. Δὲν θὰ κἀνῃ καλὸν ἀλλὰ δὲν θὰ κἀνῃ καὶ κακόν. Χωρὶς τὴν δύναμιν νὰ ἀνυψώσῃ ἠθικῶς τὸν ἀνθρώπον δὲν θὰ ἔχη τὴν δύναμιν νὰ τὸν καταρρίψῃ». Ὁ συλλογισμὸς αὐτὸς ἐφαρμοζόμενος καὶ εἰς ἄλλα ἐπίπεδα θὰ ἠμποροῦσε νὰ δώσῃ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα. Λόγου χάριν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐφαρμοσθῆ ὡς θαυμάσιον μέσον διατροφῆς..... τὸ κινίνο. Μπορεῖ νὰ μὴν χορταίνῃ ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν βλάπτει. Τουναντίον μάλιστα θεραπεύει καὶ τὰ κρουολογήματα! Λησμονεῖ καὶ πάλιν ὁ Bayet, ὅτι ἡ ἠθικὴ εἶνε διὰ τὴν ψυχικὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων ὅτι καὶ τὸ ψωμὶ διὰ τὴν σωματικὴν ζωὴν των. Καὶ δὲν πρέπει αὐτός, ποῦ τόσο μεγάλην σημασίαν δίδει εἰς τὴν ἱστορικὴν κατοχύρωσιν τῶν θεωριῶν του, νὰ παραβλέπῃ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅπου ἤρχισεν ἡ ἠθικὴ χαλάρωσις ἐκεῖ ἠνοίχθη ὁ δρόμος πρὸς τὴν ὀλοκληρωτικὴν κατὰπτωσιν καὶ ἀποσύνθεσιν.

Ἡ σημερινὴ ἠθικὴ κατάστασις τῶσον τῆς ἐλευθέρᾳ ἠθικῆς ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως ὅσον καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων της

ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ ἐπιπέδου ἀπογοητεύει, ἐνίοτε καὶ τὸν ἴδιον τὸν Bayet. Ἀναγνωρίζει «τὸ ἀθέβαιον, τὴν πτωχείαν, τὴν στενότητα, τὴν ὁποῖαν παρουσιάζει σήμερον εἰς περισσότερα τοῦ ἑνὸς σημεία ἢ ἔλευθέρα ἠθικὴ» (*La Morale laïque et ses adversaires* σελ. 12). Ὁμολογεῖ ἐπίσης ὅτι «πρέπει νὰ ἔχη κανεὶς τὸ θάρρος νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῶν συμπερασμάτων δὲν γνωρίζομεν σχεδὸν τίποτε. Ἡ ἠθικὴ μας, μᾶς εἶνε πρὸς τὸ παρὸν ὀλοκληρωτικῶς ἄγνωστος (*Le Suicide et la Morale* σελ. 15, 19). Ἄλλου δὲ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι «ἡ ἐπιστήμη ἔχει καὶ αὐτὴ τὴν κόλασιν καὶ τὸν παράδεισόν της. Ἡ κόλασις; Ἄλλοίμονον! Ὑφίσταται καὶ πῶς νὰ μὴ τὴν παραδεχθῆ κανεὶς; Εἶνε ἡ ἀδικία πού ρυπαίνει τὴν ζωὴν ἐδῶ κάτω. Εἶνε ὁ πόλεμος πού καταστρέφει τὸν πολιτισμόν. Εἶνε ὁ πλούσιος πού πιέζει τὸν πτωχόν, εἶνε αἱ τρῶγλαι πού μειώνουν τὸν πληθυσμόν τῆς γῆς. Εἶνε ὁ ἐγωϊσμός, ἡ ἀθλιότης, ἡ ἀσθένεια, ὁ θάνατος» (*La Morale laïque et ses adversaires* σελ. 129).

Ἐν τούτοις ὁ Bayet δὲν χάνει ἐντελῶς τὸ θάρρος του ἀπὸ ὅλα αὐτά. Καὶ τοῦτο διότι ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἔλευθέρα ἠθικὴ καὶ μάλιστα ἡ ἰδικὴ του ἐπιστημονικὴ ἠθικὴ, εὐρισκομένη ἀκόμη εἰς τὸ σπάδιον τῆς γενέσεώς της, εἶνε ἀκόμη μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ ἀποδώσῃ τοὺς καρπούς της. Εἶνε ἡ ἠθικὴ τοῦ μέλλοντος. «Εἰς τὴν παρούσαν ὥραν αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστήμαι μόλις γεννῶνται» γράφει εἰς τὸ ἔργον τοῦ *La Morale scientifique* (σελ. 178), ἢ δὲ Ὁρθολογιστικὴ ἔνωσις, τῆς ὁποίας ὁ Bayet εἶνε ὁ γενικὸς γραμματεὺς, θέλει νὰ μᾶς δείξῃ «τὸ ἠθικὸν ἰδεῶδες τὸ ὁποῖον γεννᾶται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὀρθολογισμοῦ» Συμπέρασμα λοιπὸν εἶνε, ὅτι πρέπει νὰ περιμένωμεν ἕως ὅτου ἡ ἐπιστήμη τῶν ἠθῶν ὠριμάσῃ, ὥστε νὰ εἶνε ἱκανὴ νὰ διδῇ θετικὰ ἀποτελέσματα. Ὁ Bayet τουλάχιστον εἶνε βέβαιος ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ, ἐπὶ τῆς ἠθολογίας βασιζομένη ἠθικὴ του, θὰ ἀναμορφώσῃ εἰς τὸ μέλλον ἠθικῶς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὅτι ἐκ παραλλήλου ἡ ἐπιστήμη θὰ ἐξαλείψῃ τόσα ἄλλα δεινὰ πού σήμερον μαστίζουν τὴν ἀνθρωπότητα ὅπως ἄ.χ. τὴν ἀσθένειαν, ὥστε ἀσφαλῶς θὰ ἔλθῃ μία ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ κόλασις τὴν ὁποῖαν τὸν εἶδαμεν νὰ περιγράψῃ θὰ ἐξαφανισθῇ ἐντελῶς διὰ νὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν ἐπιγεῖον παράδεισον τῆς ἔλευθέρας ἠθικῆς.

Ἄν καὶ νομίζομεν ὅτι ἡ ὑπόσχεσις αὐτὴ τῆς μελλοντικῆς εὐτυχίας τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶνε καὶ τὸσον ἀνακουφιστικὴ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἢ ὁποῖα ὑφίσταται σήμερον τὰς συνεπείας τῆς ἀπαρνήσεως τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς ἐν τούτοις θὰ παρακολουθήσωμεν τὸν Bayet εἰς τὴν προ-

πάθειαν τοῦ νὰ ἐδραιώσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἠθῶν ἐπάνω εἰς τὴν ὁποῖαν, ὅπως ἀνεφέραμεν, θὰ στηριχθῇ ἡ ἠθικὴ ἀναγέννησις τῆς ἀνθρωπότητος. Παρ' ὅλον δὲ ὅτι, ὅπως εἶδομεν, ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτὴ ἠθικὴ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ διατυπώσῃ καθωρισμένα καθήκοντα, ἄρα δὲ δὲν θὰ εἶνε παρά μία ἀπλὴ ἐπισκόπησις καὶ ἐξέτασις γεγονότων ἄλλου πάλιν μᾶς λέγει ὅτι «ὅταν ἡ ἐπιστήμη τῶν ἠθῶν θὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κατακτήσεις της, θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ τῶν ἠθικῶν διδασκαλιῶν ἐκείνας αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν παρά σκιὰν μόνον ζωῆς ἀπὸ ἐκείνας πού εἶνε πλήρεις μέλλοντος. Ἔτσι ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν παρούσαν σύγχυσιν» (*La Morale laïque et ses adversaires*, σελ. 146, 141). Ἐπίσης πιστεύει ὁ Bayet ὅτι «ὅταν ἡ ἠθολογία προοδεύσῃ, ἀσφαλῶς αἱ πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ θὰ προκύψουν αὐτομάτως».

ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΛΑΓΟΣ

Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἐργασθοῦν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἔλευθέρας ἠθικῆς διὰ νὰ ἀναπτύξουν τὴν νέαν ἐπιστήμην ἐπὶ τῆς ὁποίας βασιζέται ὁ Bayet τόσας ἐλπίδας. Τὸ ἐκθέτει ὁ ἴδιος ὁ Bayet εἰς τὸ ἔργον τοῦ *La Science des Faits moraux*.

«Ἄς πάρωμεν» γράφει «ἓνα συγκεκριμένον παράδειγμα: Ἐνας ἠθολόγος ἀποφασίζει νὰ μελετήσῃ τὴν ἠθικὴν ἐν σχέσει πρὸς τὸν φόνον καὶ τὴν κλοπὴν εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸν 12' αἰῶνα. Θὰ μελετήσῃ ἀσφαλῶς τοὺς Pascal, Bounet Fernelon, Malebransche. Δὲν εἶνε ὅμως ἀπίθανον αἱ γόνιμοι καὶ ἰσχυραὶ αὐταὶ διάνοιαι νὰ ἔχουν παραμορφώσῃ κατὰ τὴν κρίσιν των τὴν ἠθικὴν τοῦ αἰῶνος. Ἄς μελετήσῃ τότε ὁ ἠθολόγος τοὺς Valzac, Arnaud, La Mothe κλπ.. Εὐρίσκει καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς συγγραφεῖς πρωτοτυπίαν περισσότεραν ἀπὸ ἐκείνην πού θὰ ἐπερίμενε; Ἄς διαβάσῃ τοὺς d' Aubiguac, Castiglione Cestriers κλπ.». Συνεχίζει ὁ Bayet περαιτέρω τὴν ἀπαρίθμησιν καὶ πλείστων ἄλλων φιλοσόφων καὶ συγγραφέων διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «μένουν τὰ συγγράμματα τὰ ὁποῖα στεροῦνται πάσης πρωτοτυπίας. Αὐτὰ εἶνε τὰ ἐγχειρίδια. Θὰ εἶνε αἱ κατηχήσεις καὶ τὰ λοιπὰ συγγράμματα. Εἶνε ὅμως ἐπικίνδυνον διὰ τῆς ἀναγνώσεως μόνον αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων νὰ διαμορφωθῇ μία ἠθικὴ μὲ γενικοὺς καὶ ἀοριστοὺς κανόνες. Εὐτυχῶς (ἄλλοίμονον δὲ διὰ τὸν ἠθολόγον) ὑπάρχουν οἱ Casuistes αὐτοὶ πού ἀσχολοῦνται μὲ συγκεκριμένας περιπτώσεις ὅπως οἱ Bancel, Baron κλπ., αἱ θεολογικαὶ

ήθικαί, τέλος δὲ μένουσιν οἱ ἱστορικοί, οἱ συγγραφεῖς ρομάντζων, οἱ ἱεροκήρυκες, οἱ ποιηταί, οἱ διηγούμενοι ἀνέκδοτα, οἱ συγγραφεῖς ἀπομνημονευμάτων.....». Διὰ τί ὄχι καὶ οἱ συγγραφεῖς ἀστυνομικῶν μυθιστορημάτων, αἱ ἡμερηίδες κλπ. κλπ.;

Ὁ Bayet συναισθάνεται ὅτι ὁ ἠθολόγος του, ὅσονδήποτε ἐξησκημένος καὶ ἂν εἶνε εἰς τὸ νὰ διαβάσῃ γρήγορα, ἔχει ἀρχίσει ἤδη νὰ χάνεται κάτω ἀπὸ τὸν σωρὸν τῶν βιβλίων. Προσπαθεῖ νὰ τὸν ἀνακουφίσῃ κάπως. Ὁμολογεῖ ὅτι «τὰ ντοκουμέντα γίνονται σχεδὸν ἀναρίθμητα» καὶ θέλει νὰ περιορίσῃ κάπως τὸ πεδίου τῆς ἐρεύνης μὲ μίαν σχετικὴν ἐπιλογὴν. Τὸ πρόβλημα λύεται ἀπὸ τὸν ἔνθερον θιασώτην τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων ὡς ἑξῆς: Ἡ ἐπιλογὴ «θὰ γίνῃ διὰ τῆς πείρας τῆς ἐφευριστικότητος καὶ τῆς... φαντασίας τοῦ μελετητοῦ». Τώρα πῶς ὁ Bayet, ὁ ὁποῖος ἀναπηδᾷ εἰς τὸ ἄκουσμα λέξεως ἢ ὁποῖα σημαίνει κάθε τι τὸ μὴ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς αὐστηρᾶς λογικῆς, πῶς αὐτὸς πού θέλει νὰ μελετήσῃ μόνον καὶ μόνον «γεγονότα» ἴδεσθαι ὡς ἐπιστημονικὴν μέθόδον τὴν μέθόδον διὰ τῆς..... φαντασίας, εἶνε ἓνα ἐρώτημα εἰς τὸ ὁποῖον μόνον ὁ ἴδιος εἶνε ἀρμόδιος νὰ ἀπαντήσῃ.

Ἀλλὰ ἂς μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι ἐτελειώσῃ τὸ ἔργον τοῦ ἠθολόγου. «Ἀφοῦ περατωθῇ εὐσυνειδήτως ἡ μνημονευθεῖσα ἐργασία», ὁ Bayet παραδέχεται ὅτι πολὺ λίγα καὶ πτωχὰ θὰ εἶνε τὰ συμπεράσματα. Δηλαδή ὠδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν. Δι' αὐτὸ ἀναθέτει εἰς τὸν ἠθολόγον καὶ τὴν μελέτην τῶν γλωσσῶν καὶ τῆς ἐξελιξεῶς των, (φαίνεται ὅτι καὶ αὐταὶ ἐπηρεάζουν τὴν ἠθικὴν) τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, τοῦ ποινικοῦ δικαίου, τῶν πολιτικῶν νόμων, τῶν στρατιωτικῶν κανονισμῶν, τοῦ κανονικοῦ δικαίου, τῶν ἐπαγγελματικῶν κανονισμῶν καὶ τέλος τοῦ ἀναθέτει καὶ τὴν μελέτην τῆς λογοτεχνίας. Φαντασθῆτε τί πέλαιος ἔχει νὰ διαπλεύσῃ ὁ ἠθολόγος! Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ἀπὸ αὐτὰς τὰς μελέτας θὰ πρέπη νὰ προκύψουν ὄχι ἀδιάφορα διὰ τὸ πολὺ κοινὸν ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα ἀλλὰ ὁ τρόπος ζωῆς τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ὁ Bayet καταλήγει ὡς ἑξῆς: «Νομίζω, λέγει, ὅτι ἀπὸ τὰ πρῶτά του βήματα ὁ ἠθολόγος θὰ ἀντιληφθῆ ὅτι μίᾳ τὸσον μεγάλῃ προσπάθειᾳ ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις ἑνὸς ἀνθρώπου..... Θὰ σταματήσῃ ἀπογοητευμένος.....».

Δὲν ἔχομεν τίποτε νὰ προσθέσωμεν! Εὐτυχῶς ἔχομεν παράδειγμα τοιαύτης ἐργασίας. Ὁ Bayet ἀνέλαθε πρῶτος τὸ ἔργον τοῦ ἠθολόγου ὅπως μᾶς τὸ περιγράφει. Ἐπραγματεύθη τὴν ἠθικὴν τῆς αὐτοκτονίας εἰς τὸ βιβλίον *Le Suicide et la Morale*, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁμολογεῖ ὅτι τὰ

ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἐξήγαγε «εἶνε πολὺ ἰσχνά, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅτι δὲν διαφωτίζουσιν παρά μίαν γωνίαν τῆς ἠθικῆς» (*Le Suicide et la Morale* σελ. 5). Ἀναφέρει τρομακτικοὺς ἀριθμοὺς συγγραφέων τοὺς ὁποῖους ἠναγκάσθη νὰ μελετήσῃ διὰ νὰ ἀναφωνήσῃ εἰς τὸ τέλος: «Τί χρειάζεται μίᾳ μέθοδος ἢ ὁποῖα ἀπαιτεῖ ἓνα αἰῶνα μελετῶν διὰ νὰ λύσῃ ἓνα πρόβλημα ἀρκετὰ περιορισμένης σημασίας;» (σελ. 17 *Le Suicide et la Morale*). Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐρωτῶμεν καὶ ἡμεῖς. Σκεφθῆτε πόσοι ἠθολόγοι, δηλαδή πόσοι ἥρωες καὶ πόσοι αἰῶνες μελετῶν θὰ πρέπη νὰ καταναλωθῶν διὰ νὰ εἶνε δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν ἐπιτρέπεται ἢ ὄχι ἡ αὐτοκτονία. Ἄν, τοῦλάχιστον, οἱ προτιθέμενοι σήμερον νὰ αὐτοκτονήσουν, ἐπέιθοντο νὰ περιμένουν ἕως ὅτου τελειώσῃ ἡ σχετικὴ ἐργασία!

Ἄς δεχθῶμεν ὅμως καὶ μίαν ἀσυνέπειαν. Ἄς δεχθῶμεν ὅτι ἓνα «ἐλεύθερον πνεῦμα» θὰ ἀρκεσθῆ νὰ ποδηγηθῆ ἀπὸ τὸν Bayet. Ἡ μνημονευθεῖσα ἐργασία τοῦ Bayet συνωψίσθη εἰς δύο ὀγκώδεις τόμους. Φαντασθῆτε τώρα προκειμένου κανεὶς νὰ αὐτοκτονήσῃ, νὰ ἔχη τὴν ὑπομονὴν νὰ μελετήσῃ τοὺς δύο τόμους τοῦ Bayet. Ὅταν δὲ τοῦ ζητηθῆ νὰ προβῆ εἰς πράξιν αὐταπαρνήσεως, νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι περιμένει πρῶτα νὰ..... συγγραφῆ ἡ (δεκάτομος τοῦλάχιστον, κατ' ἀναλογίαν) σχετικὴ μελέτη τοῦ Bayet νὰ τὴν μελετήσῃ καὶ τότε θὰ σκεφθῆ ἂν θὰ πράξῃ τὸ καθήκον του!

Ἐν τῷ μεταξύ δέ; Ἔως ὅτου ἡ ἠθολογία ἀποδώσῃ τοὺς καρπούς της; Ἀπλούστατα κατὰ τοὺς ὁπαδούς της ἐλευθέρας ἠθικῆς οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐργάζονται διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐπιγείου παραδείσου. Καὶ θὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὰς θυσίας πού ἀπαιτεῖ τὸ καθήκον χάριν τοῦ μέλλοντος..... τῆς ἀνθρωπότητος.

Νομίζομεν ὅτι κρίσεις δὲν χρειάζονται. Ἐν τούτοις θὰ δώσωμεν τὸν λόγον εἰς τὸν F. Buisson τὸν ὁποῖον ὁ Bayet συγκαταλέγει μεταξὺ τῶν «μεγάλων ἀνδρῶν» τῆς ἐλευθέρας ἠθικῆς. «Ἐάν», γράφει οὗτος, «ἀντὶ νὰ πιστεύω ὅτι συνεργάζομαι μὲ τὴν θεῖαν θέλησιν ἐπὶ σχεδίων, τῶν ὁποίων διαβλέπω τὴν σημασίαν, δὲν πρέπει νὰ θεωρῶ τὸν ἑαυτὸν μου εἰμὴ ἀποτελοῦντα μέρος ἐνὸς ἀχανοῦς σύμπαντος, εἰς τὸ ὁποῖον, διὰ τῆς δυναμείως τῆς φύσεως, θὰ προκύψουν ὠριζόμενα ἰσυνέπειαι μετὰ ἑκατομμύρια αἰῶνων... πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἠθικὴ προσταγὴ χάνει πολὺ ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειάν της..... Δὲν θὰ συμβῆ ὥστε συχνὰ ἡ λογικὴ μου.... νὰ εὐρίσκη μίαν τεραστίαν δυσαναλογίαν μεταξὺ τῆς θυσίας ἢ ὁποῖα μοῦ ἐπιβάλλεται καὶ τοῦ ὑποθετικοῦ ἀγαθοῦ τὸ ὁποῖον ὁ κόσμος θὰ ἀποκομίσῃ εἰς ἓνα μέλλον ἄ-

προσδιορίστως μακρυνόν;» (La Religion, la Morale, la Science σελ. 94—95).

ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ἄλλὰ καιρὸς εἶνε, νομίζομεν, νὰ προσγειωθῶμεν εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐντὶ τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς, προτείνονται ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τῆς ἀποτελεσματικώτατα τῷ ὄντι, μέτρα, πρὸ τῶν ὁποίων δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ νὰ μειδιάσῃ καὶ ὁ ἀφελέστερος τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἠθικὸν πρόβλημα σήμερον εἶνε μέγιστον. Ἡ ἠθικὴ κρίσις εἶνε ἡ αἰτία παντὸς κακοῦ, εἶνε ἡ ἀληθὴς πυορροοῦσα πληγὴ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν θεραπεία ριζικὴ, λύσις ἀμεσος τοῦ προβλήματος. Ἐντὶ τῆς ἀμέσου ταύτης λύσεως, οἱ ὄπαδοὶ τῆς ἐλευθέρας ἠθικῆς μᾶς ἐμφανίζουν (δεδομένου ὅτι εἰς τὸ παρόν, ὅπως καὶ οἱ ἴδιοι παραδέχονται, δὲν ἔχουν τίποτε κατορθώσει) τὸν μέλλοντα παράδεισον, τὸ ὄνειρόν των διὰ τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἐγγυᾶται, ὅτι δὲν θὰ

παραμείνῃ ὄνειρον. Μᾶς παρουσιάζουν μίαν ἠθικὴν στηριζομένην ἐπάνω εἰς μίαν τόσοσ σχετικῶς μεταβλητὴν ρευστὴν βάσιν καὶ ἐστερημένην κάθε ἀνωτέρου κύρους δυναμένου νὰ στηρίξῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος ἔστω καὶ μὲ θυσίας, ἔστω καὶ μὲ ζημίαν τῶν ἰδίων του συμφερόντων. Ἐντὶ τῆς ἀντιφατικῆς, ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Bayet, Χριστιανικῆς ἠθικῆς αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοὶ του ἐκδίδουν κατὰ ἑκατοντάδας τὰ ἀλληλοσυγκρουόμενα καὶ ἀλληλοαναιρούμενα συγγράματά των, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν κλονισμόν τῆς πίστεως ἐπὶ πᾶσαν ἠθικὴν ἀξίαν καὶ τὴν πλήρη ἠθικὴν ἀναρχίαν, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ὁ καθεὶς εἶνε οὐσιαστικῶς ἀπολύτως ἐλεύθερος νὰ ἀκολουθήσῃ, χωρὶς καμμίαν τύψιν, τὸν δρόμον εἰς τὸν ὁποῖον τὸν ὠθεῖ ὁ κατώτερος ἑαυτοῦ του.

Δ. ΠΥΡΓΙΩΤΗΣ

ΑΝΑΨΥΧΗ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ

Εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος τῶν «Ἀκτινῶν» δύο «ἐπίκαιρα» μετέδωσαν μερικὰς πληροφορίας διὰ τὴν ἐργασίαν πού γίνεται εἰς τὸ ἔξωτερικὸν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ δοθῇ εἰς τοὺς ἐργαζομένους εὐκαιρία ἀναπαύσεως καὶ ὑγιoῦς ἀναψυχῆς. Εἰς χώρας ὅπου κατεβλήθησαν ὠργανωμένοι προσπάθειαι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ καιρὸς τῆς ἀργίας τῶν ἐργαζομένων (Κυριακαί, ἑορταί, θεριναὶ διακοπαί) ἐθεωρήθη ὡς πραγματικὸν πρόβλημα, ὅσον καὶ ἂν ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ φαίνεται, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀπλή. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναπαύσεως εἶναι βεβαίως κάτι πού τὸ αἰσθάνεται κάθε ἐργαζόμενος ἄνθρωπος. Κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀποψιν μάλιστα, ὅπως ἡ ἐργασία εἶναι ὑποχρέωσις, κατὰ παρόμοιον τρόπον ἐπιβάλλεται ὡς καθήκον καὶ ἡ «κατάπαυσις» ἀπὸ τὴν ἐργασίαν: «Τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου», προστίθεται εὐθὺς ἀμέσως, εἰς τὴν ἰδίαν ἐντολὴν τῆς Π. Διαθήκης πού διστάσσει τὴν ἐργασίαν. Τὴν ἀνάγκην αὐτὴν τῆς ἀναπαύσεως ἤλθε νὰ τὴν κάμῃ ὅλως διόλου ἐπιτακτικὴν καὶ ἀπόλυτον ἢ νεωτέρα μορφή τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς γενικώτερον. Διότι εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ καταμερισμένη καὶ μηχανοποιημένη ἐργασία τῶν νεωτέρων χρόνων, κουράζει ψυχικῶς περισσότερο. Αὐτὸ συμβαίνει ὄχι διότι ἀπασχολεῖ περισσότερο δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ μηχανικοῦ χαρακτῆρος πού ἔχει πάρει ἡ ἐργασία τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὁ βιοτέχνης τοῦ παλαιοῦ καιροῦ ἐφιλοτέχνει ἀντικείμενα πού, παρὰ τὰς ὁμοιότητάς των, διατηροῦσαν κάποιαν ἀτομικότητα. Ἔτσι ἡ κατασκευὴ καθενὸς ἀπὸ αὐτά, παρουσίαζε ἐνδιαφέρον.

Ἐνῶ σήμερα, ἡ ἐργασία ἔχει χάσει πο-

λὺ ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς αὐτό. Ὁ σύγχρονος ἐργάτης παράγει ἀντικείμενα ἀπελπιστικῶς ὅμοια, τὰς περισσότερας μάλιστα φορὰς δὲν παράγει κἂν κάτι ἄρτιον, ἀλλ' ἓνα μέρος μικρὸν τοῦ ἄρτιου ἀντικειμένου, ἐνὸς αὐτοκινήτου, λόγου χάριν· μόνον μὲ τὴν φαντασίαν ἡμπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὸ πλῆρες προϊόν. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν τὸ ὅλον αὐτὸ τοῦ εἶναι ἀδιάφορον: Βλέπει πόσον μηδαμινὸς ἦτο ὁ ἰδικὸς του ρόλος. Λεῖπει λοιπὸν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἡ χαρὰ τοῦ δημιουργοῦ.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ σημερινὴ ἐργασία, ἂν καὶ εἶναι εὐκολωτέρα καὶ ἀνετωτέρα καὶ γίνεται ὑπὸ ἀσυγκρίτως καλυτέρους ὑγιεινοῦς ὁρους, καταπονεῖ ψυχικῶς περισσότερο. Αἱ ὥραι τῆς ἐργασίας δὲν φαίνεται ν' ἀποτελοῦν μέρος τῆς ζωῆς. Εἶναι σὰν ἓνα κομμάτι τῆς πού ἐκόπη διὰ τῆς βίας, διὰ νὰ δοθῇ κάπου ἄλλοῦ, εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συντηρήσεως. Δημιουργεῖται ἔτσι ἓνα αἶσθημα δουλείας καὶ καταθλίψεως, ἀπαισιοδοξία καὶ ἐντύπωσις ματαιότητος τῆς ζωῆς.

ΠΡΟΣ ΛΥΣΙΝ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Παρουσιάσθη, λοιπὸν, ἔντονος ἡ ἀνάγκη νὰ δοθῇ κάποια περισσότερα ἀναψυχῆ εἰς τὸν ἐργαζόμενον. Πράγματι, μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐπιτυγχάνεται κάποια προσωρινὴ ἔστω ἀλλὰ ἀποτελεσματικὴ διόρθωσις τοῦ κακοῦ. Τότε ὅμως ἀνέκυψε τὸ πρόβλημα πού ἐτέθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος: Πῶς θὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ χρόνος τῆς ἀναπαύσεως, ὥστε νὰ φέρῃ τὸ ἀποτέλεσμα πού ἐχρειάζετο. Πρῶτον, ἡ παροχὴ ἐλευθέρων ὥρῶν, μόνη της, ἐδείχθη ὅτι, κατὰ κανόνα τοῦλάχιστον, δὲν ἀπετέλει καθόλου φάρμακον διὰ τὸ δεινὸν πού ἐπρόκειτο νὰ καταπολεμηθῇ. Ἐδίδε, πολλὰς φορὰς, περισσότερο ἔδαφος εἰς τὴν πίεσιν πού ἔφερνε ἡ ἔλλειψις ἀτομικοῦ προορισμοῦ εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ ψυχι-

κῶς κουρασμένος ἄνθρωπος εἶχε τώρα ἀπλῶς περισσότερον καιρὸν διὰ νὰ συλλογίζεται τὴν κούρασί του καὶ νὰ σκέπτεται πόσον ἄχρησιον πρᾶγμα εἶναι ἡ ζωὴ. Ἔτσι τὸ κακὸν ἐμεγάλωνε ἀντὶ νὰ ὀλιγοστεύῃ. Ἐχρησιμοποιήθησαν λοιπὸν διάφοροι ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχαν ὡς σκοπὸν τὸν νὰ διασκεδάσουν τοὺς ἐργαζομένους, μὲ ἐρτάς, ταξείδια, παραστάσεις κτλ. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τὰ ἀποτελέσματα δὲν ὑπῆρξαν πολὺ καλύτερα: Δὲν ἦτο σπάνιον τὸ φαινόμενον νὰ ἀποφεύγουν τὰς συγκεντρώσεις αὐτὰς ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ὁποίους εἶχαν ὀργανωθῆ καὶ οἱ μετέχοντες νὰ εἶναι... περισσότερον κουρασμένοι ἀπὸ πρῖν.

Καὶ πράγματι. Ἡ πλήρωσις τοῦ κενοῦ αὐτοῦ, ποῦ εἶναι φυσικὸν νὰ αἰσθάνεται ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ μὲ μίαν ἢ δύο ἐρτάς, μίαν ἐκδρομὴν ἢ κάτι παρόμοιον. Χρειάζονται ψυχικῶς τεραὶ προϋποθέσεις, γνῶσις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὑποφέρει ἡ μεγάλη μάζα τῶν σημερινῶν ἐργαζομένων ἀνθρώπων, ἰδίως ἐκείνων ποὺ καταγίνονται μὲ ἐργασίας χειρωνακτικῆς, δὲν εἶναι τόσον ἡ σωματικὴ κούρασις. Πρόκειται κυρίως διὰ μίαν ἐρημίαν τῆς ψυχῆς.

Τὴν δυστυχίαν μάλιστα αὐτὴν τὴν καταλαβαίνουν βαθύτερα ἰδίως ἐργάται ποὺ δὲν ἔχουν τὸ ἀντίροπον τῆς χαρᾶς τῆς οἰκογενείας, τῶν παιδιῶν. Ὁ πατέρας ποὺ ὕστερα ἀπὸ τὴ δουλειά του πεζοπορεῖ ἕως τὴν ἄκρη τῆς πόλεως, ὅπου—εἰς κάποιον καλύβι ἔστω—τὸν περιμένουν τὰ παιδιὰ του, αἰσθάνεται κάποιον προορισμὸν εἰς τὴν ζωὴν του. Αὐτὸς τὸν συντηρεῖ ψυχικῶς ἄκμαϊον, ἔστω καὶ ἂν στερεῖται κάθε ἀνέσεως τῆς ζωῆς.

Ποιὸς θὰ ἐθεράπευε τὸ κακὸν αὐτό; Καὶ μὲ τί; Μήπως μὲ τὰ σύγχρονα μέσα τῶν διασκεδάσεων; Ἀλλὰ δὲν σώζει καθόλου τὴν κατάστασιν ἢ προσωρινῆ των μέθη—ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀδυνατοῦμε νὰ τὰ δώσωμε εἰς ὅσιν ποσότητα χρειάζεται.

...Ἀλλὰ πρέπει νὰ μὴ πάσχη ἀπὸ τὸ ἴδιο νόσημα ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ τὸ θεραπεύσῃ.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ὅπου τὴν κατεύθυνσιν διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐλευθέρων ὥρων τῶν ἐργαζομένων ἀνέλαβαν ὀργανωμένοι Χριστιανικαὶ Κινήσεις, ἡ ἐπιτυχία ἦτο πλήρης. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν ἡ σχετικὴ ὀργάνωσις ἔχει φθάσει εἰς σημεῖον θαυμαστὸν καὶ ἀνεγνωρισμένον παρὰ πάντων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην ἀρχίζει νὰ ἐξαπλοῦται ἡ σχετικὴ κίνησις. Τοιουτοτρόπως π.χ., εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὸ Βέλγιον τὰ διάφορα τμήματα τῆς Jeunesse Ounvière Catholique ἐξηπλώθησαν πρὸς τὰς ἐργατικὰς μάζας καὶ περιέλαβαν εἰς τοὺς κόλπους των πλήθη ἐργαζομένων, νέων ἰδίως.

Εἰς τὸ ἔργον των αἱ ὀργανώσεις αὐταὶ ἐχρησιμοποίησαν τὰς ὑπηρεσίας ἐμπνευσμένων καὶ ἐνθουσιωδῶν παλαιότερων μελῶν των, ποὺ ἠσθάνοντο ὡς καθήκον ἱεραποστολῆς τὸν ρόλον των, τῆς παροχῆς εὐκαιρίας ἀληθινῆς ἀναψυχῆς εἰς τοὺς συναδέλφους των.

Καὶ πρῶτα—πρῶτα, ἐφρόντισαν νὰ δημιουργήσουν ἕνα κέντρον μὲ ἀτμοσφαιραν ἀγάπης, πραγματικῆς φιλίας καὶ στοργῆς. Τὸ κέντρον αὐτό, πρόχειρον, μὲ περιβάλλον εὐχάριστον, μὲ θαλαπωρήν, ἀποτελεῖ τὸ ὀρηκτήριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ξεκινοῦν τὰ ἄλλα σημεῖα τοῦ προγράμματος. Ἐκεῖ ἐπιζητεῖται νὰ δοθῆ εἰς τὸν νέον ἡ εὐκαιρία νὰ αἰσθανθῆ ὅτι δὲν εἶναι μόνος μέσα εἰς τὴν ζωὴν, νὰ εὖρη φίλους εἰλικρινεῖς καὶ νὰ δοκιμάσῃ τὴν χαρὰν τῆς ἐνώσεως. Ἐκεῖ θὰ ἠμπορέσῃ ἐπίσης ὁ ἐργαζόμενος, εἰς μερικὰς ὥρας ἐλευθέρως καὶ ἡσύχως, μέσα εἰς περιβάλλον ἐπίσης ἡσυχον, νὰ αἰσθανθῆ διακοπτομένην ἐπὶ τέλους τὴν ἀλυσίδα τῶν ἀλληπαλλήλων μικροαπασχολήσεων καὶ ψευδοδιασκεδάσεων τῆς ζωῆς, ποὺ παραλαμβάνουν πολλοὺς ἀνθρώπους εὐθὺς μόλις μποῦν εἰς τὴν βιοπάλην διὰ νὰ μὴ τοὺς ἀφίσουν παρὰ ὅταν καὶ αὐτοὶ θὰ ἀφήσουν τὴν ζωὴν.

Διότι μόνον ὁ Χριστιανισμὸς κατανοεῖ καὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ θεραπεύσῃ τὴν βαθυτέραν αἰτίαν τοῦ κακοῦ. Τὸ πρόβλημα τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἐλευθέρων ὥ-

ρῶν δὲν λύεται μὲ τὴν ἀπεγνωσμένην προσπάθειαν νὰ γεμίσωμε ὅπως-ὅπως τὰς ὥρας αὐτάς, διότι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι πῶς θὰ «σκοτωθῇ ὁ καιρός». Ἄν θέλῃ κανεὶς πραγματικὴν θεραπείαν, πρέπει νὰ τολμήσῃ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ καὶ ὄχι νὰ ζητήσῃ νὰ «μπαλώσῃ» τὰ πράγματα μὲ ἐξωτερικὰ μέσα. Ἐλλειψίς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι τὸ νόσημα τοῦ αἰῶνος. Καὶ ἐδῶ εἶναι πὺ ἐδόθη ἄλλην μίαν φορὰν ἢ εὐκαιρία νὰ δειχθῇ ἢ θαυματουργικὴ ἀποτελεσματικότης τῆς Χριστιανικῆς πίστεως διὰ τὴν θεραπείαν ψυχῶν αἱ ὁποῖαι πάσχουν. Τὴν ζωὴν, πὺ δὲν ὑπῆρχε τίποτε διὰ νὰ τὴν ὠραιοποιήσῃ, ἦλθε νὰ τὴν στολίσῃ ὁ ἐνδοξότερος τῶν προορισμῶν, προορισμὸς μάλιστα τὸν ὁποῖον ἐξ Ἰσοῦ ἠμποροῦν νὰ ἐπιδιώκουν τόσον οἱ πλούσιοι ὅσον καὶ πτωχοί.

ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ

Διὰ νὰ ἐπέλθῃ κάποιον φρεσκάρισμα τῶν ἐντυπώσεων καὶ νὰ ὑπάρξῃ ἡ ποικιλία πὺ ξεκουράζει, χρησιμοποιοῦνται τὰ ταξείδια, αἱ ἐκδρομαί, αἱ ἐορταὶ καὶ παραστάσεις. Πάντοτε ὅμως ἀπετέλεσαν παρεπόμενον καὶ δὲν ἐμπῆκαν εἰς τὸ πρόγραμμα παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἐκινδύνευαν νὰ κλέψουν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τὸν χρόνον πὺ τῆς εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν περισυλλογὴν τῆς. Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐλειτούργησε, λόγου χάριν, εἰς τὸ Noisy le Grand, δώδεκα χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὸ Παρίσι, τὸ «Σπίτι τοῦ Νέου Ἐργάτου», ὅπου ὅσοι νέοι ἠθέλαν ἠμποροῦσαν νὰ περάσουν τὰ σαββατοκύριακα ἢ τὴν ἄδειάν των, μὲ ὅλα τὰ μέσα φυσικῆς ἀσκήσεως καὶ ψυχαγωγίας εἰς τὴν διάθεσίν των.

Τὰ ὑλικά αὐτὰ μέσα ψυχαγωγίας δὲν ἀποτελοῦν, βεβαίως, μονοπώλιον—κάθε ἄλλο, ἴσως—τῶν Χριστιανικῶν Ἐργατικῶν Ὄργανώσεων. Τὸ ἀναντικατάστατον στοιχεῖον τὸ ὁποῖον περικλείουν, εἶναι ἡ γονιμότης τῆς μεταφυσικῆς των, ἢ πίστις, ἢ διαφοροτικὴ ὄψις τῆς ζωῆς, ἢ αἰσιοδοξία, ἢ χαρὰ καὶ ἡ καρτερία εἰς τὰς ἐναντιότητάς. Ἐπίσης τὰς Ὄργανώσεις αὐτάς χαρακτηρίζει ἢ ἀπὸ κοντὰ καὶ μὲ στορ-

γὴν παρακολούθησις τῶν ἀναγκῶν τῶν προσώπων πὺ ἐξυπηρετοῦνται. Ἡ στοργὴ αὐτὴ ἔδειξε ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι χειρωνακτικῶς δὲν ἐνδιαφέρονται πολὺ δι' ἀπασχολήσεις πὺ χρειάζονται πολλὴν κίνησιν, δηλαδὴ ἐκδρομάς, ὄρειβασίας κτλ. καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπέτυχαν τόσον, προκειμένου περὶ προσώπων ἐργαζομένων εἰς γραφεῖα. Εἰς τοὺς ἐργάτας εἶναι ἀρκετὴ ἢ σωματικὴ ἀσκήσις πὺ ἔχουν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των. Ἐπίσης ἢ ἀπασχολήσις μὲ τὴν κουζίνα καὶ τὴν καθαριότητα εἰς μίαν κατασκήνωσιν, διασκεδαστικὴ ποικιλία διὰ τὸ παιδί μιᾶς ἀστικῆς οἰκογενείας, ἔχει μᾶλλον χαρακτῆρα ἀγγραφείας διὰ τὸ ἐργατόπαιδο πὺ τὴν δοκιμάζει καθημερινῶς εἰς τὸ σπίτι του, βοηθῶντας τὴν μητέρα του. Αἱ διάφοροι λοιπὸν εὐκαιρία ἀναψυχῆς πὺ παρέχονται, ἔχουν τὸ προσὸν ὅτι «κόβονται εἰς τὰ μέτρα» τῶν προσώπων πὺ πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσουν. Ὅλοι κινοῦνται ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένον σκοπὸν. Τίποτε δὲν γίνεται διὰ νὰ γεμίσῃ τὸ πρόγραμμα ἢ διὰ νὰ ὑπάρχῃ «δραῖσις». Καὶ αὐτὴ εἶνε ἢ αἰτία τῆς ἐπιτυχίας, μιᾶς ἐπιτυχίας τὴν ὁποῖαν καὶ «σκεπτικισταί» ὅπως ὁ γνωστός μας Ἀκαδημαϊκὸς Georges Duhamel δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν πανηγυρικῶς. Χιλιάδες ἐργατῶν ἱκανοποιοῦν τὴν ἐσωτέραν ἐκείνην ἀνάγκην τῆς ψυχῆς νὰ ζήσῃ, αἰσθάνονται τὴν ζωὴν των νὰ λαμπρύνεται ἀπὸ τὸν προορισμὸν πὺ ἀποκαλύπτει εἰς κάθε ψυχὴν ὁ Χριστιανισμός. Ἐτσι ἀποκαθίσταται ἐσωτερικὴ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπῆρχε παρὰ ἓνα αἰσθημα ἀθλιότητος. Ὑστερα, γύρω ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτό, τῆς ἐσωτερικῆς ἰσορροπίας, πλέκεται ἓνα πλῆθος ἄλλων, παρεπομένων, προσπαθειῶν, πὺ ἀφοροῦν τὴν διανοητικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀτόμου, τὴν σωματικὴν του ἀνάπτυξιν καὶ τὴν συντήρησιν τῆς υγείας του, τὴν ψυχαγωγίαν του μὲ μέσα διασκεδάσεως πὺ δὲν θὰ βλάψουν.

Ἐτσι καὶ εἰς ἓνα ἄλλο ἀκόμη κοινωνικὸν πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας, ὁ Χριστιανισμὸς μόνος ἔδωσε τὴν ἱκανοποιητικὴν λύσιν.

Z. N.

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Στὸ Νοσοκομεῖο μιᾶς φυλακῆς. Σιδερένια κάγκελλα πὸν σταυρώνονται πάνω στὰ παράθυρα, σκοπιές, ὄπλισμένοι φρουροὶ πὸν σουλατσάρουνε.

Ἐνας μονάχα ἄρρωστος, στὸ κρεβάτι πὸν εἶναι μπρὸς στὸ παράθυρο—μὲ κάγκελλα κι' αὐτό. Πίσω του ὁ θάλαμος σκοτεινιάζει ὀλοένα, τὰ τελευταῖα κρεββάτια θαμπώνουν στὸ βάθος—βραδυάζει. Κι' ὁ Μηνᾶς, ἀνακαθισμένος στὸ κρεβάτι του, δέχεται κατὰ πρόσωπο ὅσον φῶς ἔχει ἀκόμα ἡ μέρα.

Μεγάλη μέρα τούτη. Τόσον καιρὸ τώρα, παρ' ὅλα τὰ κινίνα, κάθε πρωτὶ κατὰ τὶς ἐννῆα ἔνοιωθε σ' ὄλο του τὸ κορμὶ ἕνα φούντωμα. Λὲς πὸς κυκλοφοροῦσε κάτω ἀπ' τὸ πετσί του ἄφθονο βραστὸ νερό. Στὴν ἀρχὴ τοῦσβυνε κάθε δύναμι, ὕστερα ἔνοιωθε κι' ἕνα φουρφοῦρισμα—ἐκόχλαζε λὲς τὸ νερό. Τότες ἀρχιζε τὸ ριγος. Ἄναμμένος ὀλόκληρος, φλεγόμενος, ἔτρεμε. Τὸν ἐπέθαινε στὴν κούρασι αὐτὴ ἢ τρεμούλα. Γι' αὐτὸ μᾶλλον σὰν ἀνακούφισι ἔνοιωθε ὕστερα τὸ κόρωμα τῆς θέρμης—ὅταν ἠσύχαζε πειὰ ἀπ' τὸ τράνταγμα. Σὰν νᾶμπαινε μέσα σ' ἕνα καυτὸ ἐργοστάσιο μὲ θολὴ ἀτμόσφαιρα.

Πέρασαν αὐτὰ καὶ τώρα ἀπ' τὸ μυαλό του. Εἶχε τὴν ἐντύπωσί τους σήμερα ἀπ' τὸ πρωτὶ. Ἄλλὰ μόνο τὴν ἐντύπωσι. Περιμένε πὸς καὶ σήμερα θὰ χτυπιότανε κάμποσο, ὡς ὅτου μπῆ, στὸ τέλος, στὴν καυτὴ θολούρα. Μὰ δὲν ἦρθε. Ἡ θέρμη τὸν ἄφησε—τοῦπε ὁ γιατρός. Εἶχε γίνει καλά.

Εἶναι λοιπὸν φίνα, στ' ἀλήθεια, πὸν ἔγινε καλὰ ὁ Μηνᾶς. Μὰ δὲν εἶναι μόνο αὐτό: Αὔριο, ὕστερ' ἀπ' τὸ μεσημέρι, μετὰ τὸ συσσίτιο, θὰ βγῆ ἔξω. Ἡ ποινὴ του εἶχε τελειώσει ἐδῶ καὶ τρεῖς ἡμέρες—τὸν ἐκράτησαν μόνο ἐπειδὴ ἦταν ἄρρωστος. Μὰ δὲν εἶχε καταλάβει τίποτα τότε. Μέσα στὸ θόλωμα τοῦ πυρετοῦ εἶ-

χε μπερδευτῆ ὡς κι' ἡ μέρα πὸν θάβγαίνε ἀπ' τὴ φυλακὴ.

Σήμερα ὅμως ἔνοιωθε χαρὰ γι' αὐτό. Χαρὰ πολλὴ πὸν δὲν τὴν εἶχε νοιώσει ποτέ του. Ἐμπαινε ἀπὸ τὸ παράθυρο, μαζὺ μὲ τὴ δροσιὰ καὶ τὸ μελιχρὸ φῶς τοῦ δειλινοῦ καὶ τοῦ φρεσκάριζε τὰ σωθικά, ἔτσι καθὼς τὸ ἀνάλαφρο ἀεράκι τοῦ χείδευε τὸ πρόσωπο.

Ἦτανε κάτι παράξενο τούτη ἢ χαρὰ. Ὁ Μηνᾶς εἶχε γίνει κι' ἄλλοτε καλὰ ἀπὸ ἀρρώστειες καὶ μάλιστα μεγαλύτερες. Καὶ τὴ φυλακὴ δά, τὴν εἶχε ξαναδοκιμάσει. Ἦξερε λοιπὸν καλὰ πὸς τὴ σιγουριὰ ἐτούτη πὸν τὸν ἐγλύκαινε, δὲν τὴν ἔφεραν αὐτά. Καὶ ἦτανε λιγάκι ἀστεῖο: Τὴν ἀφορμὴ τοῦ τὴν εἶχανε δώσει τρία φυλλαδιάκια πὸν τὰ βάσταγε ἀκόμα στὰ χέρια του! Τὴν πρώτη μέρα πὸν μπῆκε στὸ Νοσοκομεῖο—μιὰ Κυριακὴ—εἶχαν ἔρθει κάτι παιδιὰ στὴν ἡλικία του κι' ἔκαναν παρέα στοὺς ἀρρώστους. Αὐτὸς ψηνότανε τότε στὸν πυρετό, μόνο στὸ τέλος, φεύγοντας, μπόρεσαν νὰ τοῦ ποῖνε δυὸ λόγια. Ἄλλοιῶτικοι ἄνθρωποι, ὅλοι τους λὲς κομμένοι στὸ ἴδιο χνάρι. Κάτι μάτια δίχως πονηριὰ—καὶ σοῦκανε εὐχαρίστησι ὅταν σοῦ μιλάγανε. Ἐσφιξαν καὶ τοῦ Μηνᾶ τὸ χέρι ὅταν ἔφευγαν, τοῦ εὐχήθησαν περαστικά καὶ τοῦ ἄφησαν τὰ φυλλαδιάκια.

Τὸ ἕνα τὸ διάβασε χτὲς τὸ βράδυ, ὅταν τοῦπεσε ὁ πυρετός. Δὲν εἶχε βρῆ ἐφημερίδα κι' ἔτσι τοῦρριξε μιὰ ματιά. Ἀμέσως ἀπὸ τὰ πρῶτα λόγια ἦρθε στὸν νοῦ του ἡ εἰκόνα ἐκείνων τῶν παιδιῶν. Ἦτανε σὰν ἕνα γράμμα τὸ φυλλαδιάκι, ἕνα γράμμα ποῦλεγε χίλιες δυὸ σωστὲς κουβέντες. Ὁ Μηνᾶς θάρρεψε πὸς ἢ μακαρίτισσα ἢ μάνα του μιλοῦσε ἐκεῖ μέσα. Κι' ὅλη τὴ νύχτα, στὸ κρεβάτι του, ἔνοιωθε τὴ γλυκάδα μιᾶς χαρᾶς μέσα στὰ

σωθικά του. Ἐκεῖνα τὰ παιδιά εἶχαν ἕνα Σύλλογο, ἔλεγε τὸ βιβλιαράκι, καὶ τὸν ἐπροσκαλοῦσαν, ἂν ἀποφάσιζε ν' ἀλλάξη ζωὴ καὶ νὰ ζήσῃ τίμια καὶ φρόνιμα, νᾶρθῃ στὸ Γραφεῖο τοῦ Συλλόγου. Θὰ φρόντιζαν νὰ τοῦ βροῦνε δουλειὰ καὶ θὰ τὸν ὑποστήριζαν ὅσο μποροῦσαν.

Τί ἦταν κι' αὐτὸ ἀλήθεια! Πῶς τοὺς εἶχε ἔρθει αὐτὴ ἡ ἰδέα, νὰ βοηθᾶνε τοὺς φυλακισμένους! Ὁ Μηνᾶς κόντευε κάποτε νὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὴ θέρμη κι' ἀπὸ τὴν πεῖνα—κι' ὅλοι οἱ παληόφιλοι τῆς παρέας δὲν ἐστάθησαν ἱκανοὶ οὔτ' ἕνα ποτηρι νερὸ νὰ τοῦ δώσουν: Κοιμόταν στὸ ὑπαιθρο, μέσα σὲ κάτι φυλλωσιές, σὰν τ' ἀγρίμι, κι' ὅλη τὴν ἡμέρα σερόταν ἀπὸ πάγκο σὲ πάγκο, γιατί τὸν ἔδιωχναν οἱ φύλακες.

Μὰ πᾶνε πειὰ αὐτά, σκολάσανε. Ἀπὸ δῶ κι' ἐμπρὸς θὰ ζοῦσε δίχως χτυποκάρδια. Ὅχι ὀλοένα μὲ τὸ φόβο μὴ σὲ πιάσουν καὶ κάτσης χρόνια στοὺς τέσσερες τοίχους τῆς φυλακῆς. Ὅχι πειὰ δικαστήρια καὶ σίδερα.

Ἐνα ὄνειρο τριγύριζε ὅλη τὴ νύχτα στὸ μυαλὸ τοῦ Μηνᾶ: Νὰ πιάσῃ κάπου μιὰ κάμαρα. Ἐνα τόσο δὴ καμαράκι. Νὰ ξαναρχίσῃ τὴ δουλειὰ του—κι' ἦτανε καλὸς τσαγκάρης τὸν καιρὸ πού δούλευε—καὶ νὰ πληρώνη ταχτικὰ τὸ νοῖκι του. Ἄς τρώῃ ξερὸ ψωμί—σάμπως καὶ μὲ τὶς κλεψιῆς καλοπέρασε;—μὰ νὰ μὴν ξαναπάῃ στοῦ Μπαρδέρη, νὰ μὴν ξανακάνῃ παρέα μὲ τοὺς ἄλλους.

Τί χαρὰ πού τοῦφερναν αὐτὲς οἱ σκέψεις! Σὰν ὄνειρο ἦταν. Ἀλλὰ ὄνειρο πού δὲν ἔσβυνε γιὰ νὰ σ' ἀφήσῃ μὲ τὴν πίκρα.

Τὸ πρωῖ διαβάσε καὶ τ' ἄλλα δυὸ φυλλάδια. Ἐπλάσαν μέσα στὸ νοῦ του ἕναν ἄλλο κόσμο. Κι' ὀλοένα μέσα του δυνάμωνε ἡ χαρὰ. Ὅλα ἦταν ὦραϊα, χαρούμενα.

Ἦταν ὁμως καὶ κάτι κακό. Κάθε πού τὸ θυμότανε, τὸν ἔφερνε λὲς ἀπὸ τὰ σύννεφα στὴ γῆ: Κόντευε ἡ ὦρα τοῦ πυρετοῦ. Αὐτὴ ἡ θέρμη ἂν ἔλειπε, θᾶταν ὀλοτελα εὐτυχισμένος. Ἄν ἐσταμάταγε κι' αὐτὴ, ἀλήθεια... Σήμερα, μέσα στὴ γενικὴ ἀλλαγὴ πού αἰσθανότανε, δὲ θᾶπρεπε νὰ σταματήσῃ: Ἐ.. θᾶτανε τόσο ὦ-

ραῖο!.. Καὶ κάτι τοῦλεγε κείνη τὴ στιγμή πῶς τίποτα δὲν γίνεται στὴν τύχη.

Ὁ Μηνᾶς ἔπιανε τὸ σφυγμὸ του καὶ πρόσεχε τὸ ρυθμὸ. Στὴν ἀρχή, ἀπ' τὸ φόβο του γελοιοῦταν. Μὰ ὄχι, ἀκόμα τίποτα. Οἱ χτύποι ἦταν κανονικοὶ καὶ δυνατοί. Τὸ ξέφρενο χτύπημα τοῦ πυρετοῦ ἀργοῦσε.

Πέρασαν οἱ ὥρες. Ὅσο κι' ἂν δυσπιστοῦσε ὁ Μηνᾶς, ὅταν πειὰ πῆγε μεσημέρι, ἀναγκάσθηκε νὰ τὸ πιστέψῃ. Τοῦμεινε μόνο ἕνας μικρὸς φόβος, μήπως ὁ πυρετὸς ἔρθῃ τὸ ἀπόγευμα—καὶ μείνῃ ἔτσι μὲ τὴ χαρὰ. Μὰ τώρα πειὰ ὁ ἥλιος εἶχε πέσει κι' ὁ σφυγμὸς του ἔξακολουθοῦσε ὁμοια σταθερός.

Λοιπόν, αὔριο τ' ἀπόγευμα θᾶβγαινε. Θὰ πέραγε τὴ βραδυὰ του ὅπως-ὅπως καὶ τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῖ θὰ πῆγαινε νὰ βοῆ ἐκεῖνα τὰ παιδιά καὶ νὰ τοὺς πῆ τὴν ἀπόφασί του. Ἦτανε τώρα ἀκέρη ἡ εὐτυχία του. Νά, πλατειὰ καὶ φατερὴ σὰν τὸν οὐρανὸ πού βλέπει ἐκεῖ πέρα ν' ἀπλώνεται.

—Μηνᾶ, αὔριο θὰ τοῦ δίνης, ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ γιατροῦ ἀπὸ τὴν πόρτα, μόνο ν' ἀφήσῃς τὶς «ἐπιχειρήσεις» καὶ τὰ νυχτοπερπατήματα, γιατί ἅμα ξανακουραστῆς θὰ σὲ πιάσῃ πάλι ἡ ἐλονοσία.

—Ἄ, τώρα θὰ βάλω μυαλό, κύρ-γιατρέ. Τ' ἀποφάσισα.

—Χμ... Καλὰ εἶσαι! μουρμούρισε ὁ γιατρός.

—Μὰ ὄχι, ὄχι. Θὰ πάω νὰ βρῶ κάτι παιδιά πούχουν ἕνα Σύλλογο. Καὶ θὰ μὲ βοηθήσουνε νὰ βρῶ δουλειὰ.

—Ἐτσι; Καλὰ. Πῆγαινε. Θὰ σὲ βοηθήσουν. Ἐχουν βοηθήσει κι' ἄλλους.

—Εἶχαν ἔρθει ἐδῶ τὴν Κυριακὴ, μὰ εἶχα πυρετὸ καὶ δὲ μιλήσαμε. Μοῦ ἄφησαν ὁμως αὐτὰ τὰ φυλλαδιάκια.

—Γιὰ νὰ τὰ ἰδῶ... Χμ!.. Ἀπορῶ μ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Στὴν ἐποχὴ μας πῶς μποροῦν καὶ πιστεύουν τέτοια πράγματα! Ὁ Χριστός, λέει, ἡ Ἀνάστασι... Ἐνα σωρὸ τρέλλες. Βρίσκουνε τὸν ἀμόρφωτο κοσμάκη καὶ τοῦ τὰ πασσάρουν. Κύττα καλὰ μὴν καταντήσῃς θεοφοβούμενος!—κι' ἔβαλε τὰ γέλοια ὁ γιατρός.

Τί πάτε μωρὲ καὶ πιστεύετε κουταμάρες!
"Αντε, καληνύχτα.

"Εφυγε ὁ γιατρός. Κι' ὁ Μηνᾶς ἔμειν' ἐκεῖ μὲ τὴν ἀπαντοχὴ τῆς ἄλλης μέρας.

Τρικλίζανε λίγο τὰ πόδια του, τὰ ροῦχα του πού ξαναφόρεσε ὕστερ' ἀπὸ τόσον καιρὸ, ἰδίως ἐκεῖνη ἡ τραγιάσκα, τὸν παραξενεύανε, πολέμησε ὅμως νὰ σουλουπωθῆ ὅπως-ὅπως κι' ἀκολούθησε τὸν φύλακα, πού ἤρθε νὰ τὸν πάη στὸ γραφεῖο.

—"Αντε Μηνᾶ, μὲ ὑγεία τὸ πράτιγο.
"Αντε καὶ καλὸ μυαλό, τοῦπε ὁ ὑπάλληλος πού κρατοῦσε τὰ κλειδιά τῆς ἐσωτερικῆς πόρτας, καθὼς τοῦ ἄνοιγε.

Παράξενος πού τοῦ φαινόταν ὁ προθάλαμος. "Αλλη μιὰ φορὰ τὸν εἶχανε φέρει στὸ Διευθυντῆ—σ' ὅλο τὸ διάστημα πού βρισκόταν ἐδῶ φυλακισμένος. Τὸν ἐξανάβλεπε τώρα καὶ θυμότανε τὸν καιρὸ πού πρωτόρθε.

Πῆγε ἀπ' τὸνα γραφεῖο στ' ἄλλο, τέλειωσαν οἱ διατυπώσεις. Ὁ πορτιέρης τὸν ἐπερίμενε μὲ τὸ κλειδὶ στὸ χέρι.

—"Εν τάξει; ρώτησε τὸν συνοδὸ τοῦ Μηνᾶ.

—"Εν τάξει, τοῦ ἀπήντησε ἐκεῖνος.

Ὁ Μηνᾶς βγάζει τὴν τραγιάσκα, χαι-

ρετάει. Γελάει. Κάνει ἀστεῖα. Μὰ γιὰ νὰ κρύψη κάποια συγκίνησι πού νοιώθει.

"Ανοῖξε ἡ πόρτα. Τὰ σκαλάκια, τὸ δρομάκι, ἐκεῖ πέρα ὁ ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος. Αὐτοκίνητα, μιὰ γρηά, ἕνας πού σπρώχνει ἕνα καρροτσάκι. Νὰ ἡ ζωὴ, ὁ κόσμος. Κάνει μὲ τὸ χέρι ἕνα κίνημα χαιρετισμοῦ. Καὶ βγαίνει. Μὲ πολλὴ προσπάθεια ἐμποδίζει τὸν ἑαυτό του νὰ τὸ βάλῃ στὰ πόδια. Μὰ περπατάει γρήγορα, στρίβει στὶς γωνίες, πάει μαζὺ μὲ τὸν πολὺ κόσμο καὶ μπερδεύεται μαζύ του. Εἶναι στ' ἀλήθεια ἐλεύθερος.

Τριγύρισε κάμποσο, ὅλο τ' ἀπόγευμα, ὁ Μηνᾶς. Πῆγε στὸ πάρκο, σ' ὅλα τὰ γνώριμα μέρη. Ὅταν ἐβράδυασε, σκέφτηκε νὰ πάη κάτι νὰ φάῃ—ὅσο γι' ἀπόψε περνοῦσε. Μπῆκε λοιπὸν σ' ἕνα μαγειρεῖο τῆς ἐργατιᾶς, ὅπου σύχναζαν πατριῶτες του. Βρῆκε δυὸ γνωστούς του πού τρώγανε, τὸν ἐφώναξαν μάλιστα νὰ τὸν κεράσουν. Ἐκάθησε, ἔφαγε. Μὰ σὲ λιγάκι μπῆκε κάποιος ἀπὸ τὴν παληά του παρῆα. Ὁ Μηνᾶς ἔκανε πὼς κυττάζει ἄλλοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως τὸν εἶδε, ἤρθε κοντὰ καὶ δίνοντάς του ἕνα δυνατὸ χτύπημα στὴν πλάτη, τοῦ φώναξε:

—Ρὲ Μηνᾶ, ὄξω ρέ; Πότε σὲ βγάλανε;

Ὁ Μηνᾶς στενοχωρῆθηκε.

—Καλὰ ντέ, μὴ φωνάζης ἔτσι. Δὲν

εἶν' ἀνάγκη νὰ μᾶς πάρῃ χαμπάρι ὅλος ὁ κόσμος, τοῦτε μὲ τρόπο.

—Μπά, μπά, παρεξηγήθηκες; Ἄσε τὰ κόλπα κι' ἔλα νὰ σοῦ πῶ. Σὲ βρίσκω μέσ' τὴν ὥρα. Ἔχουμε στρωμένη δουλειὰ φίνα...

Ἄ «φίλος» ἦταν ἕτοιμος νὰ τὰ βγάλῃ ὅλα στὰ φόρα. Γιὰ νὰ τοῦ σταματήσῃ τὴ φλυαρία πὺν τὸν ἐρεξίλευε, ὁ Μηνᾶς ἀναγκάστηκε νὰ πληρώσῃ καὶ νὰ φύγῃ μαζύ του.

—Καλά, μωρὲ Μῆτσο, τοῦτε. Ἐσὺ ἔβαλες ντελάλη...

—Μωρὲ ἔλα δῶ. Ἡ δουλειὰ ἔχει ψωμί. Μόνον πὺν πρέπει νὰ γίνῃ ἀπόψε—καὶ φοβόμουνα πὺς δὲν θαῦρικα σύντροφο. Ἐλα καὶ θὰ μασήσουμε γενναῖα.

Καὶ τοῦ ἐξήγησε τὴν «ἐπιχείρησι»: Κάποια οἰκογένεια—νοικοκυραῖοι ἀνθρώποι, μὲ σπιτικό καὶ παράδες—λείπανε στὴν ἐξοχή. Μὰ κείνη τὴν ἡμέρα, κάποιος πὺν ἦρθε κι' ἀνοιξε, ξέχασε τὸ κλειδί στὴν πόρτα. Ὁ Μῆτσος τ'ἔχει ἰδεῖ καθὼς πέραγα, τὸ πῆρε—κλειδί ν' ἀφήσῃ;—κι' ὕστερα ἔμαθε τὰ καθέκαστα. Ἐπρεπε λοιπὸν ἀπόψε κι' ὅλα νὰ πᾶνε νὰ ξαφρῖσσουνε τὸ σπίτι, πρὶν λάβουνε τὰ μέτρα τους οἱ νοικοκυραῖοι. Κι' ἦταν πλούσιοι ἀνθρώποι, ὁ Μῆτσος εἶχε μάθει μὲ τρόπο ἀπὸ τοὺς γειτόνους πὺς ὁ γέρος βασιτότανε καλὰ—θᾶχε κάμποσα χιλιάρικα στὸ συρτάρι του. Χιλιάρικα μωρὲ Μηνᾶ! Ἄσε κουστούμια καὶ τὰ ρέστα. Θὰ μπαλωθοῦμε γενναῖα. Καὶ δίχως φασαρίες. Θ' ἀνοίξουμε μὲ τὸ κλειδί, σὰν καλοὶ νοικοκυραῖοι, θὰ φορτωθοῦμε ὅ,τι μποροῦμε καὶ θὰν τοῦ δίνουμε γρήγορα. Καὶ δὲ θὰ πᾶμε πολὺ ἄργα. Ἄμα εἶναι νωρίς, κανέναν δὲν θὰ μᾶς ὑποψιαστῇ. Λοιπὸν... πᾶω τώρα καὶ στὶς δέκα θὰ σὲ περιμένω στοῦ Λέλεκα.

Ὁ Μηνᾶς ἀνάσανε μόλις ἔφυγε ὁ ἄλλος. Οὔτε συζήτησι πὺς στὶς δέκα δὲν θὰ πῆγαινε. Πᾶνε πειὰ αὐτὰ, σκέφτηκε.

Ἦτανε πάλι μόνος, μέσα στὸν κόσμο πὺν πῆγαινε δῶθε-κεῖθε, βιαστικός γιὰ τὶς δουλειές του. Σὲ λιγάκι, δίχως νὰν τὸ θέλῃ, τοῦρθε στὸ νοῦ ἢ εἰκόνα τῆς κλεψιάς: Οὔτε σπασίματα, οὔτε ἀντικλεί-

δια. Μιὰ κι' ἔξω... Ἦτανε, στ' ἀλήθεια, εὐκαιρία.

Μὰ εἶπαμε, εἶχε ἀλλάξει. Θὰ πῆγαινε αὔριο στὰ παιδιὰ.

Θὰ ἦτανε περασμένες δέκα. Ὁ Μηνᾶς ἐγύριζε ἀκόμα στοὺς δρόμους κι' αἰσθανόταν ἰδρωμένος. Καὶ δὲν ἔκανε ζέστη...

Στάθηκε ἀπόξω ἀπὸ ἄνα καφενεῖο καὶ κύτταξε τὸ ρολοῖ. Δέκα καὶ μισή. Χάρηκε πὺν ἦτανε περασμένη ἢ ὥρα. Ὁ ἄλλος σίγουρα θὰ περιμένη, εἶπε. Μὰ ὅπου νᾶναι, θὰ φύγῃ.

Αἰσθανότανε χαρὰ μέσα του. Χαρὰ δυνατή. Τοῦ τὴν ἔκοβε μόνον κάποια ἀδυναμία, πὺν ὄρες-ὄρες ἔκανε τὴν καρδιά του νὰ φτερουγίξῃ στὴν ἰδέα τῆς κλεψιάς—ἦτανε στ' ἀλήθεια εὐκαιρία.

Στὸ μυαλό του τριγυρίζανε φράσεις ἀπ' τὰ βιβλιαράκια. Πὺς ὁ Θεὸς βρίσκεται παντοῦ. Πὺς εἶναι πάντα μπροστά μας καὶ μᾶς βλέπει. Αὐτὴ ἢ ἰδέα πειὸ πολὺ ἀπ' ὅλες ἔδιωχνε τὸ κακὸ ἀπ' τὸ νοῦ του. Ἐνας κόσμος ἐφώναζε μέσα του ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Κι' ἄρχισε τότες ὁ Μηνᾶς νὰ τρέχῃ γρήγορα πέρα, μακρὰ ἀπ' τοῦ Λέλεκα.

Μὰ ξαφνικὰ κόπηκε. Ἀπὸ κάπου ἀντήχησε τὸ γέλοιο τοῦ γιατροῦ: «Θεοφοβούμενος! Τί πᾶτε μωρὲ καὶ πιστεύετε κουταμάρες! Κύττα μὴν καταντήσῃ θεοφοβούμενος!» Ἐτσι δὲν εἶπε ὁ γιατρός; Κι' αὐτὸς ἦτανε μορφωμένος ἀνθρώπος. Ἐνῶ ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ φαινότουσαν τῆς δουλειᾶς, δίχως πολλὰ γράμματα. Ἄφοῦ λοιπὸν ἦταν ψέμματα... Ἡ ἐπιστήμη δὲν τὰ παραδέχεται. Νὰ χάσῃ τὴν εὐκαιρία; Γιὰ τὶς κουταμάρες:...

Εἶχε σταματήσει τὸ τρέξιμο. Στεκότανε τώρα στὸ σκοτάδι καὶ κύτταζε χάμω ἀφηρημένος. Σιγὰ-σιγὰ ἐγύρισε πρὸς τὰ πίσω. Καὶ προχώρησε—ὅλος σκοτάδι—κατὰ τοῦ Λέλεκα.

Ἐπῆγανε. Τὸ σπίτι ἦτανε ὀλοσκοτεινό. Ἄνοιξαν. Ἐμπῆκαν μέσα. Προχώρησαν πασπατευτὰ. Εὔρηκαν ἀπ' ὅλα. Καὶ κίνησαν νὰ φύγουν.

Μὰ ξαφνικὰ μέσα στὸ ἔρημο σπίτι πετάχτηκε κάποια σκιά. Ἐνα πιστόλι. Ὁ

νοικοκύρης κοιμότανε μέσα στὸ σπίτι. Ἔβαλε τὶς φωνές, ἄναψε τὸ φῶς. Γειτόνοι τρέξανε. Ὁ Μηνᾶς ἔκαμε νὰ φύγη— ἄς τὸν εὔρισκε ἡ σφαῖρα, καλύτερα. Ἐέφυγε, ἔστριψε στὸ στενό, στὸ σκοτάδι. Ἐφώναζαν πίσω του πολλοί. Ἦθελε νὰ πέταγε, μὰ ἡ ἀρρώστεια τὸν εἶχε τσακίσει. Ἐεφρονιασμένος, κακός, σὰν ἀγρίμι, τρέχει. Μὰ τὰ πόδια του κόπηκαν ὀλότρελα. Δὲν τὰ νοιώθει, καθὼς ἐναλλάσσονται στὴ γῆ. Δὲν θέλουν νὰ ξεκολλήσουν ἀπὸ χάμω. Ἡ σπλῆνα του τὸν πονεῖ δυνατά. Κι' ἀπὸ πίσω του ἀκούει φωνές. Ἐεχωρίζει τὸ τρέξιμο τοῦ πειὸ κοντινοῦ διώκτη του. Νάτος, πλησιάζει. Ὁ Μηνᾶς θᾶθελε νὰ τὸν ἐρούφαγε τὸ χάος, τὸ

σκοτάδι. Μὰ πέφτει χάμω, ἐνῶ στάζει ἀπὸ πάνω του κρούς ἰδρωτάς.

Σὲ δυὸ μέρες, τὸ πρωῖ κατὰ τὶς ἐννεά, ἡ πόρτα τῆς φυλακῆς ἀνοιξε πάλι. Γέλοια καὶ κοροϊδίες ὑποδεχτήκανε τὸν Μηνᾶ. Οὔτε σαραναιοχτῶ ὄρες δὲν εἶχε λείψει. Κι' ἄρχιζε κιόλα νὰ νοιώθῃ τὸ ρῖγος. Ὁ πυρετὸς ἐρχόταν. Τὸν ἐπήγανε πάλι στὸ Νοσοκομεῖο.

Κι' ἔτσι ὁ γιατρός μποροῦσε, ἀλήθεια, νὰ καμαρώσῃ τὸ κατόρθωμά του...

N. ΒΑΛΣΑΜΗΣ

ΣΟΝΝΕΤΟ

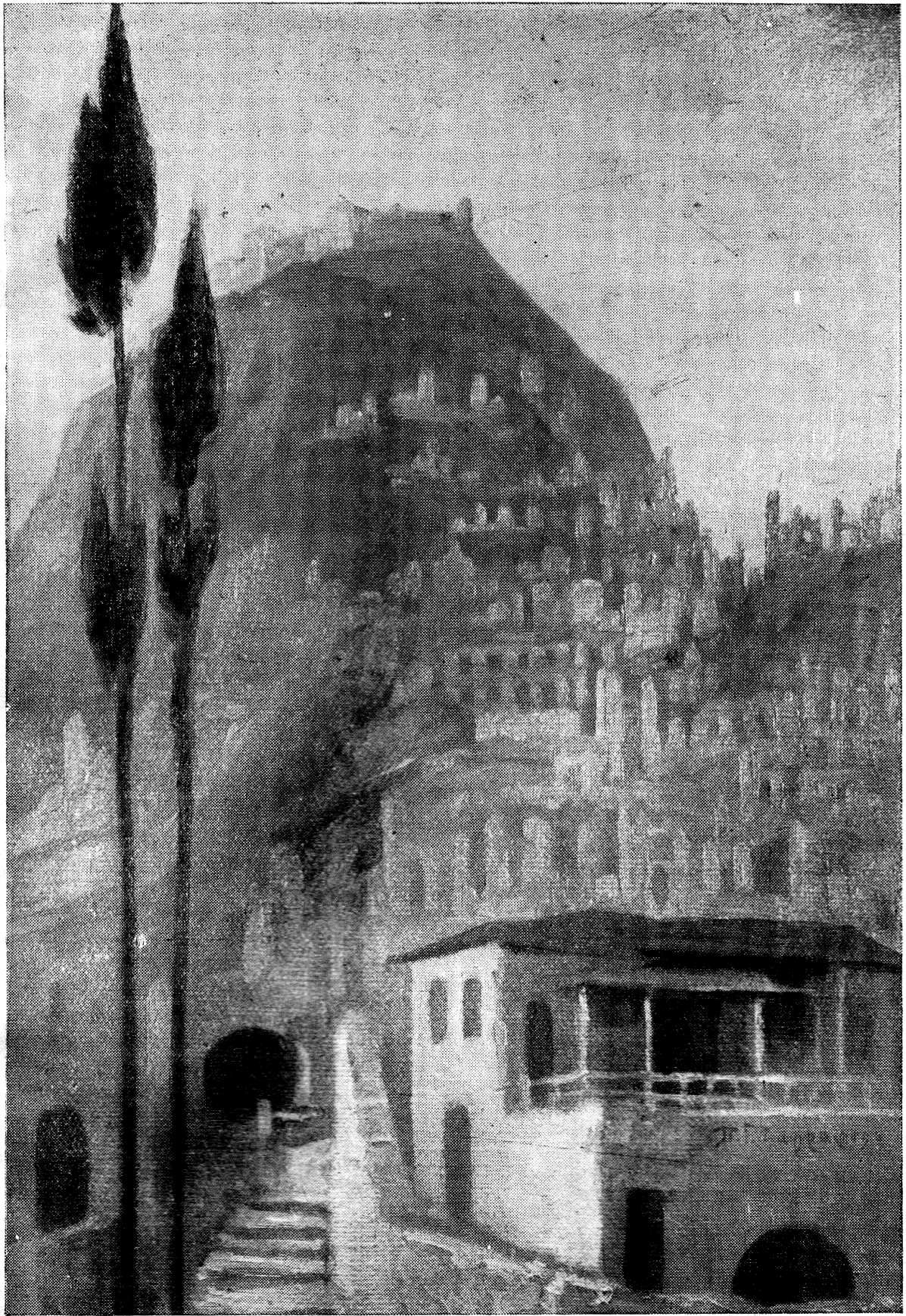
Καλότυχοι ποὺ βρίσκονται καὶ πᾶνε
στῆς ζωῆς τὸ στενὸ τὸ μονοπάτι,
ποὺ βγάζει στῆς ἀλήθειας τὸ παλάτι
κι' ὅπου τ' ἀγνό, τὸν ἴσκιο τ' ἀκλουθᾶνε.

Ἐέρουν τὸν πονεμένο ν' ἀγαπᾶνε
καὶ μὲ νάμα οὐράνιο γεμάτοι
—ὅσο κι' ἂν γύρω τους θανάτοι,—
τὸ νάμα τῆς ζωῆς παντοῦ σκορπᾶνε.

Καλότυχοι! Τοὺς βλέπω, νάτοι!
Ἀπάνω στὸ στενὸ τὸ μονοπάτι,
μ' ἀγέρωχο τὸ στήθος μπρὸς στὴν μπόρα,
τοῦ λυτρωμοῦ προσμένοντας τὴν ὥρα.
Γιὰ νάμπουν στῆς ἀλήθειας τὸ παλάτι
στῆς ὁμορφιάς σὰν φθάσουνε τὴ χώρα.

K. B.

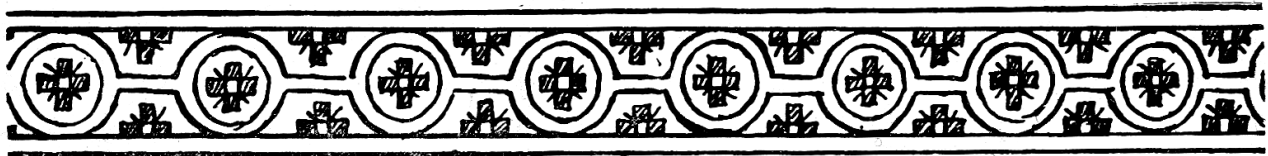

Π. ΖΩΓΡΑΦΟΥ

(Από την έκθεσιν εἰς
τὴν αἴθουσαν Στρατηγοπούλου)

ΜΙΣΤΡΑΣ

ΜΙΑ ΣΠΙΘΑ ...

Μέσα στην κρύα τήν παγωνιά,
μές τήν καλύβα ποῦναι χιονισμένη,
στο τζάκι, μιὰ φωτιά σβυστή,
σέ στάχτες καθώς εἶναι μαζεμένη,
κρύβει μιὰ σπίθα φωτεινή.

Μὰ ἡ καλύβα ἡ σκοτεινή,
ποῦ μέσ τὰ χιόνια εἶναι θαμμένη,
ποῦ νὰ τή νοιώση τήν ἀχτίδα αὐτή,
στήν ἄκρη τοῦ τζακιοῦ ποῦναι κρυμμένη.

Ἔτσι, μέσα στὰ σπλάχνα μας βαθείά,
μιὰ ἐλπίδα στέκει φωλιασμένη,
ἀνέγγιχτη κι' ἀγνώριστη ἀπό μᾶς
—μὰ κι' ἄφθαρτη— καί μᾶς κρατᾶ
στή ζήση μας τήν τόσο πικραμένη....

Ἀπόψεις

ΜΑΤΑΙΟΣ ΚΟΠΟΣ

Κάτι ἄρθρα καὶ βιβλιοκρισίες πού ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα τῶν «Ἀκτίνων», σχετικὰ μὲ τὴν πίστι στὸν Θεὸ καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, μοῦ ἐθύμισαν τὸν Μάξ Νορντάου, πού ἐθεωρήθη ἀπὸ πολλοὺς αὐθεντία σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα. Ἴσως οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας μου παραξενευθοῦν καὶ ἐρωτήσουν, τί μοῦ ἤλθε νὰ ξεσκαλίσω τώρα, ἐν ἔτει 1938 φθίνοντι, τὸ ὄνομα αὐτό. Δὲν θὰ ἔχουν ἐντελῶς δίκηρο, ὅμως, νὰ παραξενευθοῦν. Ὁ ἑβραῖος αὐτὸς ἐκλαϊκευτῆς τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἔπαιξε σπουδαιότατο ρόλο στὴν διαμόρφωσι τῆς ὀρθολογιστικῆς νοοτροπίας τῆς περασμένης γενεᾶς καί, κατὰ συνέπειαν, ἐμμέσως καὶ τῆς νεωτέρας.

Πράγματι, τὸ βιβλίον του «Τὰ κατὰ συνθήκην ψεύδη τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος» (Die conventionellen Lügen der Kulturmenschheit) ἐδημοσιεύθη τὸ καλοκαίρι τοῦ 1883 καὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ ἴδιου ἔτους εἶδε τὸ φῶς ἢ τρίτη ἔκδοσις του. Ὁλος ὁ κόσμος ἐπρόσεξε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸ βιβλίον αὐτό, πού ἐδιαβάστηκε ἐξαιρετικὰ στὴν Γερμανία καὶ γλήγορα οἱ μεταφράσεις ἤλθαν ἢ μίᾳ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλλη. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, φυσικὰ, τὸ βιβλίον δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ γνωστὸ καὶ στὸ τέλος δὲν ἔμεινε κανεὶς πού νὰ μὴν ξέρῃ κάτι γι' αὐτό. «Τὰ κατὰ συνθήκην ψεύδη» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πέντε-ἕξι κυριώτερα βιβλία πού ἐπέδρασαν στὴν διαμόρφωσι τῆς ὀρθολογιστικῆς προπολεμικῆς γενεᾶς στὸν τόπο μας. Ὁ τίτλος του ἐχρησίμευσαν σύνθημα, σὰν δικαιολογητικὸ γιὰ τὴν ἀπόρριψιν κάθε παραδεδομένης ἀξίας.

Ἐννοεῖται, πῶς ἡ θρησκευτικὴ πίστις ἦταν ἡ πρώτη ἀπὸ τῆς ἀξίας αὐ-

τές. Καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ «κατὰ συνθήκην ψεύδη» ἐκεῖνο πού ἐκίνησε περισσότερο τὴν προσοχή, ἦταν τὸ «θρησκευτικὸν ψεῦδος». Δὲν εἶναι μεγάλο τὸ σχετικὸ κεφάλαιον τοῦ βιβλίου. Καμμιά τριανταπενταριά σελίδες, ὅλες-ὅλες. Ἀλλὰ στίς τριανταπέντε σελίδες αὐτὲς ὁ ὀπαδὸς τοῦ ὀρθολογισμοῦ εὗρεκε ὅ,τιμποροῦσε καὶ δὲνμποροῦσε νὰ λεχθῆ κατὰ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. Ἔτσι τὸ κεφάλαιον αὐτὸ εἶχε γίνῃ μίᾳ πραγματικῆ ὀρθολογιστικῆ κατήχησις. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ἀρπάχθησαν οἱ διάφοροι ὑλισταὶ μας. Καί, εἰδικώτερα, ἂν ἡ πλειονότης τῶν γραμματισμένων, ἐδῶ στὸν τόπον μας, ἔχει ἀκόμα πλανεμένη ἀντίληψιν πᾶνω στὰ ζητήματα τῆς πίστεως στὸν Θεὸ καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, αὐτὸ ὀφείλεται, κατὰ μέγα μέρος, στίς τριανταπέντε αὐτὲς σελίδες.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς στὴν ἀρχὴ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ δὲν εἶναι καὶ πολὺ εὐχάριστο γιὰ τὸν ὀρθολογιστὴ ἀναγνώστη. Παράπονα καὶ πένθος γιὰ καὶ σήμερα ἀκόμη ἡ θρησκεία εἶναι παντοῦ ἐξαπλωμένη. Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ ἐκτοξεύεται κατὰ τῆς πίστεως ἢ κατηγορία, ὅτι φέρνει κοντὰ καὶ παράπλευρα τὸν Ἄγγλον λόρδο καὶ τὸν πιὸ ἀπολίτιστον ἄνθρωπον. Καὶ αὐτὸ τὸ λέει, ὡς κατηγορία, ἄνθρωπος ὄχι τῆς αὐλῆς τῶν Λουδοβίκων, ἀλλὰ ὀπαδὸς τῶν «νέων ἀνθρωπιστικῶν» ἰδεῶν περὶ ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων κλπ.!

Μὲ αὐτὴν τὴν τρομερὴν κατηγορίαν ἀρχίζει τὸ «θρησκευτικὸν ψεῦδος», γιὰ νὰ κλείσῃ μὲ τὴν ἄλλη κατηγορίαν, ὅτι τὴν θρησκευτικὴν πίστιν τὴν ἐμπνέει ἡ δειλία, τὴν ἔχουν οἱ δειλοὶ ἄνθρωποι, ἐνῶ γενναῖοι εἶναι οἱ ἀπίστοι! Ἐκεῖνοι πού ἔχυσαν τὸ αἷμα τους γιὰ τὰ ἰδεώδη των καὶ ἠρωϊκὰ καὶ ἀφοβα ἐστάθηκαν καὶ ἐπάτησαν πόδι σὲ κατακτητὰς καὶ κοσμοκράτορας, ἐκεῖνες οἱ φοῦχτες ἀνθρώπων πού ἀντιμετώπιζαν στίφη ἀναρίθμητα, ἦσαν δειλοὶ, βέβαια, ἀφοῦ εἶναι

γνωστόν πώς εἶχαν θρησκευτική πίστι, ὅπως γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἦσαν δειλοὶ καὶ οἱ ἰδικοὶ μας ἀγωνισταὶ τοῦ 1821! Δὲν ξέρω ἂν ἤμπορεῖ νὰ λεχθῆ αὐτό, ἔστω καὶ στ' ἀστεῖα. Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι οὔτε στ' ἀστεῖα θὰ διεκδικήσῃ ποτε ὁ ὀρθολογισμὸς τὸν τίτλο τοῦ δημιουργοῦ ἡρώων! Τούλαχιστον μερικοὶ ὁμόφρονες καὶ ὁμόφυλοι τοῦ Max Nordau κάτι θὰ ἔχουν νὰ μᾶς ποῦν ἐπάνω στὸν τρόπο πὺ ἐπέρασαν διάφορες εὐκαιρίες νὰ δείξουν τὴν γενναιότητά τους!

Ἄλλ' ἄς ἀφήσουμε τὰ ἀστεῖα! Ἄς ἔλθουμε στὸ ἐπιστημονικώτερο μέρος τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς πίστεως. Καὶ πρῶτα-πρῶτα: Πῶς ἦλθε στὸν ἄνθρωπο ἡ ἰδέα περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ; Ὁ Max Nordau βρίσκει τὴν λύσι στὸν αἰτιώδη συνειρμό, στὴν αἰτιότητα: Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ τὴν αἰτιότητα, τὴν σχέσιν αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, παρὰ μόνο ἀφοῦ τῆς δώσῃ μιὰ συγκεκριμένη μορφή. Γι' αὐτὸ ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος, βλέποντας τὰ διάφορα φαινόμενα, πὺ παρουσιάζονται στὸν κόσμον, ἀνίκανος νὰ καταλάβῃ ἀφηρημένα τὴν αἰτιότητα πὺ ἐκδηλώνεται σ' αὐτά, τὴν προσωποποιεῖ αὐτὴν τὴν αἰτιότητα, δίδοντάς της, μάλιστα, ἀνθρώπινη μορφή καὶ ἔτσι δημιουργεῖ μέσα του τὴν ἰδέα τοῦ Θεοῦ, πὺ εἶναι ἡ προσωποποιήσις τῆς αἰτιότητας. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ βási-ξεκινᾷ ὁ Max Nordau. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ βασικὴ σύγχυσι μεταξὺ αἰτιότητας καὶ αἰτίας.

Πράγματι, δὲν θέλει πολλὴ προσοχή γιὰ νὰ τὴν ἀντιληφθῆ κανεὶς τὴν σύγχυσι αὐτὴ. Τὴν αἰτιότητα (Kausalität), τὴν σχέσι πὺ συνδέει αἶτιον καὶ ἀποτέλεσμα, κανεὶς πρωτόγονος ἄνθρωπος δὲν τὴν ἐπροσωποποίησε, οὔτε ἐχρειάσθηκε νὰ τὴν προσωποποιήσῃ. Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἀντιμετώπισε, ἀπλούστατα, τὸ ζήτημα τοῦ αἰτίου, τοῦ ποιητικοῦ, δημιουργικοῦ αἰτίου. Πῶς ἔγινε ὁ κόσμος αὐτός; Ποιὸς ἔκαμε τὸν κόσμον ὅλον πὺ βλέπω γύρω μου; Ἐρώτημα

πὺ τίθεται καὶ στὸν βάρβαρο καὶ στὸν σοφόν. Καὶ γιὰ νὰ δοθῆ ἀπάντησις στὸ ἐρώτημα αὐτό, ὁ ἄνθρωπος θὰ ὑποδείξῃ ὄχι τὴν ἀφηρημένη ἔννοια τῆς αἰτιότητας, ἀλλὰ ἓνα συγκεκριμένο αἶτιον. Γιατί ἐδῶ τὸ αἶτιον, τὸ κάτι πὺ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον αὐτὸν πὺ ἔχομε μπροστά μας, εἶναι κατ' ἀνάγκην συγκεκριμένο καὶ οὔτε ἰσχυρίσθη ποτὲ κανεὶς τὸ ἀντίθετο(*). Ἡ ἀφηρημένη ἔννοια τῆς αἰτιότητας ἔρχεται ὕστερα, ἀφοῦ πρῶτα εὔρεθῆ τὸ συγκεκριμένο αἶτιον. Ὡστε ἡ ἀνικανότης τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου νὰ σχηματίζῃ στὸ νοῦ του ἀφηρημένες ἔννοιες, ὅπως ἡ ἔννοια τῆς αἰτιότητας, δὲν ἔχει καμμία σχέσι μὲ τὸ ζήτημά μας! Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος καταπιασθῆ μὲ τὸ ζήτημα ποιὸς ἔκαμε τὸν κόσμον, θὰ ὑποδείξῃ ἓνα συγκεκριμένο, ἀντικειμενικῶς ὑπαρκτό, αἶτιον, εἴτε πρωτόγονος εἶναι ὁ ἄνθρωπος εἴτε ἐξειλιγμένος ὕλιστής. Γιατί καὶ ὁ ὕλιστής, μὲ τὴ θεωρία του, συγκεκριμένο καὶ χειροπιαστό μάλιστα αἶτιον, δημιουργὸ τοῦ κόσμου, μᾶς προβάλλει, τὴν ὕλη. Ἄν τῶρα δὲν εἶναι ὅλοι ὕλισται καὶ ὡς αἶτιον (ὄχι ὡς αἰτιότητα!) δέχονται ἓνα ὄν ἀνώτερον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, τὸν Θεόν, καὶ ἂν ἀκόμη στὸ ὄν αὐτὸ δίδει ὁ ἄνθρωπος, ἐνίοτε, ἀνθρώπινη μορφή, αὐτὸ δὲν ἔχει καμμιά, μὰ καμμιά σχέσι μὲ τὴν ἰκανότητα ἢ ἀνικανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ σχηματίσῃ ἀφηρημένες ἔννοιες, τὴν ἔννοια τῆς αἰτιότητας ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλη.

Φυσικὰ ἡ σύγχυσις δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ καὶ ἔτσι τὸ ἐπιχείρημα δὲν τὸ παίρνουν στὰ σοβαρὰ οὔτε οἱ ὕλισται καὶ γενικώτερα οἱ ὀρθολογισταὶ. Μὰ καὶ ὁ Max Nordau ἤξερε νὰ περιποιηθῆ τούτους ἄλλους, ἐκείνους πὺ ἐπεσκίαζαν τὴν δόξα του, ἰδιαίτερος τὸν «φιλόσοφο τῆς μόδας» ὅπως τὸν λέει, τὸν Schopenh-

(*) Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Max Nordau καταφεύγει στὴν αἰτιότητα, πὺ εἶναι ἀφηρημένη, καὶ ὄχι στὸ αἶτιον.

hauer. Το φιλοσοφικό σύστημα του Schopenhauer είναι, μᾶς λέει ὁ Νορντάου στὸ κεφάλαιο ποὺ ἀναφέραμε, «ὁ καταπληκτικώτερος ἀτταβισμὸς ποὺ μπορεῖ νὰ δείξη ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, ὅσον καὶ ἂν ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι στὴν πραγματικότητα ἡ ἱστορία τῶν μεταπτώσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος σὲ ὄνειροπολήματα καὶ ἠλιθιότητες, ποὺ ἐθεωροῦντο πὼς εἶχαν πιά ὑπερνικηθῆ». Ἐν τῷ μεταξύ οἱ δικοὶ μας ὀρθολογιστὰ ἔχουν στὴν καρδιά τους καὶ στὴν γλῶσσα τους πλάϊ-πλάϊ σὰν μονοιασμένα ἀδελφάκια τὸν Σόπενχάουερ καὶ τὸν Μάξ Νορντάου. Sancta simplicitas!

Καὶ τώρα εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Πὼς ἐγεν ἡθῆ ἡ ἰδέα αὐτὴ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς εἰς τὸν ἄνθρωπο; Ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξαφανίσεως, μᾶς λένε τὰ «κατὰ συνθήκην ψεύδη». Ἡ ἔννοια τῆς ἐξαφανίσεως εἶναι ἀσύλληπτη γιὰ τὸ ἀνθρώπινο μυαλό, γι' αὐτὸ κι' ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀνάγκην πιστεύει στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Τώρα σ' αὐτὸ θὰ ἀπαντοῦσε κανεὶς πρῶτα πρῶτα, πὼς αὐτὴ ἡ ἐξήγησις εἶναι πολὺ κακὴ ὡς ἀπόδειξις τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Γιατί ἂν ἡ ἀνικανότης τοῦ μυαλοῦ μας στὸ νὰ συλλάβῃ κἂν τὴν ἔννοιαν τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἐξαφανίσεως ἀποδεικνύῃ κάτι, τότε αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι ὅτι οὔτε στὴν πραγματικότητα συμβαίνει ἡ ἐξαφάνισις αὐτῆ. Ἐπειτα, γιατί μόνο τὴν ἐξαφάνισι τοῦ ἀνθρώπου τὸ μυαλό μας δὲν μπορεῖ νὰ τὴν συλλάβῃ, καὶ ὅμως κάλλιστα ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος καταλαβαίνει τὴν ἐξαφάνισι τῆς ζωῆς ἐνὸς ζώου, ἢ ἐνὸς φυ-

τοῦ; Ἡ ἔννοια λοιπὸν τῆς ἐξαφανίσεως δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀσύλληπτη οὔτε γιὰ τὸν ἀπολίτιστο ἄνθρωπο. Ἐπομένως, εἰς τὸ ἐρώτημά μας περιμένουμε ἀκόμη τὴν ἀπάντησι!

Ἄλλὰ προπαντός: Ἄν εἶναι ἀληθινὴ ἡ θεωρία τοῦ Max Nordau, τότε ἡ πίστις στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο ψυχολογικὴ ἀναγκαιότητα. Τότε ὅμως ποῦ πᾶν αἱ διαβεβαιώσεις (εἰς ὄλους τοὺς τόνους τῆς διαπασῶν) τῶν ἄλλων ὀρθολογιστῶν, πὼς ἡ πίστις στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι ξένη στὸν ἄνθρωπο, πὼς δὲν τὴν ἤξερε οὔτε κἂν ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία, ἀλλὰ εἶναι πολὺ μεταγενέστερη ἐφεύρεσις τῶν ἐκμεταλλευτῶν τοῦ λαοῦ κλπ. κλπ.; Καὶ πὼς τὰ καταφέρνουμε νὰ τὰ συμβιβάσουμε ὅλα αὐτά, πὼς θὰ συμφιλιώσουμε τὸν Max Nordau μὲ τὸν Büchner, τὸν Χαϊκελ καὶ τὸν Βολταίρο καὶ τὸν Huxley;

Ὁ ὀρθολογιστὴς ὅμως, καὶ μάλιστα ὁ Νεοέλληνας ὀρθολογιστὴς, δὲν στενοχωρεῖται ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀντιφάσεις. Μιὰ φορὰ ὅλοι αὐτοὶ χτυπᾶνε τὴν Πίστι. Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο ποῦ τὸν ἐνδιαφέρει. Καὶ γι' αὐτὸ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπικαλεῖται τὸν Max Nordau, μάλιστα, ἐν ἔτει 1938 φθίνοντι...

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ κ. Καλλιὰφας, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι ἐπιστήμονες στὸν τόπο μας καὶ ἄλλοι, πασχίζουν νὰ μᾶς κατατοπίσουν στὸ περί ψυχῆς πρόβλημα καὶ νὰ πείσουν τὸν ὀρθολογισμὸ νὰ ἀκούσῃ τὴν φωνὴ τῆς λογικῆς. Κόπος μάταιος. Μάταιος, γιατί ἂν ὑπάρχῃ ἓνα κατὰ συνθήκην ψεύδος, αὐτὸ εἶναι πὼς ὁ ὀρθολογισμὸς ἔχει γιὰ γνώμονά του τὴν λογικὴ!

Π. Δαλιμ.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

Με ιδιαίτεράν χαράν πρέπει νά χαιρετισθῆ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ν. Δ. Σπηλιώτου περὶ τῆς «θεωρίας τῆς καταγωγῆς», ὅπως ὁ σ. ὀνομάζει τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως. (Διατί, ἀλήθεια, αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ καθιερωμένου ὄρου εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ἐξωφύλλου;) Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔρχεται ἀκριβῶς νά βοηθήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν διαφώτισιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου περὶ τῆς θέσεως τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως εἰς τὴν σημερινὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ κ. Σπηλιώτου. Μέσα εἰς ἓνα μικρὸν ἔργον ἀπὸ 120 σελίδας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προσφάτων ἐργασιῶν τῶν ειδικῶν, νά δειξῆ ὅτι σήμερον ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως δὲν εἶναι δυνατὸν νά λαμβάνεται σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ὡς βάσις πρὸς ἐπίλυσιν μεταφυσικῶν ζητημάτων, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὸ ἀποτελῆ τὸ «Εὐαγγέλιον» τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως ἐφαντάζοντο οἱ δαρβινισταὶ καὶ ὅπως, δυστυχῶς, φαντάζονται καὶ σήμερον εἰς τὴν χώραν μας μερικοὶ καθυστερημένοι ἐπιστήμονες. Καὶ ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς παρατάσσονται αἱ γνῶμαι διαπρεπῶν εὐρωπαίων ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι βεβαιῶνουν ὅτι «πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ ἀποδείξεις, ἃς ἐπεκαλέσθησαν ὑπὲρ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως ἀπεδείχθησαν ἀνεπαρκεῖς» (σελ. 102), ἀφ' ἑτέρου ἀναφέρονται καὶ γνῶμαι ἰδικῶν μας ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι διδάσκουν ὅτι... «ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως εἶναι ἡ μόνη, ἣτις συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὰ γεγονότα» καὶ ὅτι «τὸ ἀξίωμα τῆς ἐξελίξεως... ἀποτελεῖ καὶ θὰ ἀποτελῆ μονίμως τὸ θεμέλιον στήριγμα τῆς βιολογικῆς ἐρεῦνης» (σελ. 114). Βλέπετε, μερικοὶ ἰδιοὶ μας, ἀψηχολημένοι μετὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως καὶ μὴ παρακολουθοῦντες τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἀπολύτως βέβαιοι ὅχι μόνον διὰ τὸ παρὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον! Κατὰ τοῦτο δὲ ὁ κ. Σπηλιώτης εἶναι ἄξιος εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους τῶν νέων ἐπιστημόνων, ὅτι μετὰ τὸ σύντομον καὶ μεθοδικὸν ἔργον του ἔρχεται νά τοὺς κατατοπίσῃ εἰς τὴν συντελεσθεῖσαν ἐπιστημονικὴν πρόοδον ἐπὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν καὶ νά ταράξῃ ὀλίγον τὴν μακαρίαν ἑλληνικὴν «ἐπιστημονικὴν»...βεβαιότητα. Τὸ βιβλίον αὐτὸ πρέπει νά διαβασθῆ καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι θὰ διαβασθῆ ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν κοινόν.

I.

Τὰ θέματα τῶν διηγημάτων ποὺ ἐξέδωσε ὁ κ. Θ. Μακρόπουλος μετὰ τὸν τίτλον «Μεσολογγίτικες ἱστορίαι» εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸ Μεσολόγι τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως. Θυμίζουσι ἓνα κόσμον ποὺ τὸν συγκινοῦσαν πράγματα ἀπλοῦστερα καὶ, ἐπομένως, ἀληθινώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θαυμάζει ἡ ὑλιστικὴ ἐποχὴ μας. Ἔτσι οἱ τύποι ποὺ μᾶς παρουσιάζονται ἔχουν κάποιον ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ ἀφήγησις ἔχει ἓνα ἀλλοιώτικο θέλητρο.

*

Στὸν σύντομον πρόλογον τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Τ. Ζάππα «Στὸ Ἴόνιο μετὰ βάρκα» σημειώνεται ὅτι σκοπὸς του δὲν εἶναι «νά κάνη φιλολογία» ἀλλὰ νά μεταδώσῃ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν θάλασσαν. Καὶ πραγματικῶς, τὸ βιβλίον αὐτὸ τὸ στολίζει κυρίως ἡ ἀπλὴ εἰλικρίνεια, καὶ στίς ἰδέας καὶ τὴν ἔκφρασί των, ποὺ τὸ κάνει ἀξιόλογο λογοτέχνημα. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ περιεχομένου εἶναι ἓνα ἀξιόλογο βιβλίον, γιατί μεταδίδει τὴν ἀνωτερότητα ποὺ ὑποβάλλει στὸν ἄνθρωπον τὸ ὑπαιθρον ἔστω κι' ἂν, δυστυχῶς, ἀντιπροσωπεύεται στίς σελίδες του καὶ ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δὲν αἰσθάνεται καθόλου τὴν ἐξαγνιστικὴν αὐτὴ ἐπίδρασιν.

*

Με πολλὴν ἀγάπην—ἴσως περισσοτέραν ἀπὸ ὅση χρειάζεται διὰ μίαν ἱστορικὴν φύσεως ἐργασίαν—ἔχει γραφῆ ἢ μονογραφία τοῦ κ. Θάνου Βαγενᾶ διὰ τὸν Κυνοουριάτην Ἀγωνιστὴν τοῦ 1821 Ἰωάννην Ἀναγνώστην Κοντάκη. Εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ βιβλιαράκι ἔχει συγκεντρωθῆ ὅ,τι σχετικὸν μετὰ τὴν δρασίν του ἀγνώστου αὐτοῦ Ἀγωνιστοῦ, διατυπώνεται δὲ καὶ εὐχὴ διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἀπουνημονευμάτων τὰ ὁποῖα εἶχε γράψῃ ὁ Κοντάκης. Ἡ γνωριμία μιᾶς ἀκόμῃ ἀπὸ τὰς προσωπικότητας ποὺ ἔδρασαν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν δὲν εἶναι ἄνευ ὠφελείας διὰ τὸν ἀναγνώστην, χάρις εἰς τὴν αὐτοθυσίαν ποὺ τὰς ἐστόλιζε καὶ ἡ ὁποία δὲν πλεονάζει, βεβαίως, εἰς τὴν ἐποχὴν μας.

*

Ὅσοι παρακολουθοῦν μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν σημερινὴν συζήτησιν περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, θὰ πληροφορηθοῦν μετὰ ἀνακούφισιν τὴν εἰς αὐτὴν πρόσφατον παρέμβασιν τοῦ γνωστοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Theodor Litt, καθηγητοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λιψίας, διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Der Deutsche Geist und das Christentum», (Leipzig 1938, σελ. 64) μελέτης του. Ἀφορμὴν

διὰ τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὴν συζήτησιν ἔλαβεν ὁ Litt ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι κατὰ τὴν συζήτησιν ταύτην παρεβλέφθησαν μερικαὶ οὐσιώδεις ἐπόψεις ἀφ' ἑνὸς καὶ ὅτι ὡς ὑπερασπισταὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐνεφανίσθησαν μέχρι τοῦδε κατὰ τὴν ἐν λόγῳ συζήτησιν μόνον θεολόγοι, ἀφ' ἑτέρου. Ἐν τῇ περιεκτικωτάτῃ ταύτῃ μελέτῃ ὁ συγγραφεὺς, δι' ἐπιχειρημάτων συνδυαζόντων πυκνότητα καὶ ἀδρότητα, μετὰ σαφηνείας καταδεικνύει τὸ παιτελῶς ἀσύστατον καὶ παράλογον τῆς ὑλόφρονος φυλετιστικῆς βιολογικῆς θεωρίας, διατυπώνει λεπτοτάτας φιλοσοφικὰς παρατηρήσεις περὶ τῶν ἱστορικῶν συναντήσεων τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν καὶ ἀποδεικνύει τὴν ἐπίδρυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τὸν γερμανικὸν λαὸν καὶ αὐτὴν τὴν συνύφανσιν χριστιανικοῦ καὶ γερμανικοῦ πνεύματος.

Τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ παρουσιάζει γνῶσιν βαθεῖαν, ὅποιαν δὲν συναντῶμεν συχνὰ εἰς τὰ ἔργα τῶν φιλοσόφων. Τῆς γνώσεως δε ταύτης ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ βαθεῖα ἐκτίμησις πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, τοῦ ὁποίου τὴν εὐγενικὴν ὅσον καὶ βαθυστόχαστον ὑπεράσπισιν ἀνέλαβεν ὁ σοφὸς καθηγητής. Μεταχειριζόμενος τὴν ἐπιστημονικὴν ὁρολογίαν τοῦ Rud. Otto, ὑπὸ τὴν ἐπίδρυσιν τοῦ ὁποίου διατελεῖ ἐνταῦθα, ἐξαιρεῖ τὴν μοναδικότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς θρησκείας, καὶ διαβεβαιώνει, ὅτι ἐν τῇ θρησκείᾳ ταύτῃ, εἴ περ πού ἄλλαχού, εἶναι κραταιὰ καὶ μεγαλειώδης ἡ ἀποκάλυψις τοῦ «ἐντελῶς ἄλλου» (ganz Anderes), δηλ. τοῦ Θεοῦ. Τῆς θρησκείας ταύτης τὴν σφραγίδα φέρουν κατὰ τὸν Litt ὄχι μόνον τὰ ἐξοχώτατα τῶν μεγαλοεργημάτων τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον εἶναι ἀναντιρρήτως καὶ προδήλως χριστιανικόν, ἀλλὰ (λανθανόντως) ἀκόμη καὶ πολλὰ ἔργα ἀνδρῶν ἀσυμπαθῶς ἢ καὶ ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Χριστιανισμόν διακειμένων, κατὰ τὴν συγκλονιστικὴν ὁμολογίαν τοῦ Nietzsche, οὐδὲ ὑπάρχει διέξοδος πρὸ τοῦ ἐξῆς φοβεροῦ διλήμματος: «Ἡ ῥῆξις πλήρης πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλὰ τότε καὶ ἀπαραίτητος ἀπῆρσιν τῆς πάσης φανεράς ἢ κρυφίας χριστιανικῆς κληρονομίας, ἢ ἔμμονῃ εἰς τὴν κληρονομίαν τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς, ἄλλὰ τότε, ἂν μὴ τι ἄλλο, τοῦλάχιστον σεβασμὸς πρὸς τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἢ ἐναντίον τῆς ὁποίας καταφορὰ ἐλογίζετο ὑπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς ὑψίστη βλασφημία». Πρὸς τοὺς παραγνωρίζοντας τὰς ἀληθείας ταύτας καὶ κηρύσσοντας τὴν χειραφέτησιν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ ἀπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπενθυμίζει ἐν τέλει ὁ συγγραφεὺς τὴν ἐπομένῃν ῥήτραν, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ Nietzsche κατεκεραυνοβόλησε τὴν λεγομένην «χριστιανικὴν ἱστορίαν» (kritische Historie). «Ἄνθρωποι ἢ ἐποχαί», λέγει ὁ Nietzsche, «οἱτινες ἐξυπηρετοῦν τὴν ζωὴν διὰ τῆς καταδίκης καὶ ἐξουδενώσεως τοῦ παρελθόντος, εἶναι πάντοτε ἐπικίνδυνοι καὶ ἐπισφαλεῖς ἄνθρωποι καὶ ἐποχαί».

Ποίας ὑποδοχῆς ἔτυχε τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον τοῦ Διψιανοῦ φιλοσόφου ἐν Γερμανίᾳ, ἀποδεικνύει ἡ ἐντὸς διμήνου τρίτη ἐκδοσις αὐτοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἐν προκειμένῳ καὶ τὴν πλεόν εὐγλωττον σύστασιν του.

M.

*

«The Reorganization of Social Economy». (Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας) εἶναι μετάφρασις τοῦ B. W. Dempsey ἀπὸ τὸ γερμανικὸν βιβλίον τοῦ D. von Nell-Breuning, τὸ ὁποῖον σχολιάζει τὴν περίφημον ἐγκύκλιον τοῦ Πάπα Πίου τοῦ ΙΑ' «Quadragesimo Anno». Ὡς γνωστὸν ἡ ἐγκύκλιος αὕτη ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Ὁ καθηγητὴς Breuning κατ' ἀρχὰς τονίζει ὅτι ἡ χριστιανικὴ δημοσία οἰκονομία δὲν βασιζέται, ὅπως ἡ πολιτικὴ οἰκονομία, ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῆς ἀνθρωπίνης πλεονεξίας καὶ φιλοδοξίας, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, ἐκδηλουμένου διὰ τοῦ ἐναρτέτου κανονισμοῦ τῶν ἐν λόγῳ παθῶν. Μετὰ ταῦτα καθορίζει εἰς τί δὲν ἀποσκοπεῖ ἡ ἐγκύκλιος καὶ τὰ σχόλιά της, κατόπιν δὲ δίδει τὸ κείμενον καὶ τὰ σχόλια εἰς δεκαεξὶ παραγράφους, εἰς τὰς ὁποίας ἀντιπαρβάλλει τὰς ὑγιεῖς πρὸς τὰς ψευδεῖς θεωρίας καὶ ἀναπτύσσει τὴν παπικὴν ἐγκύκλιον διὰ τὰ δείξῃ ὅλας τὰς ὀψεις της καὶ τὰς συνεπείας της. Τὸ βιβλίον συνοδεύεται ἀπὸ πλουσίαν βιβλιογραφίαν, τέλος δὲ ἔχει θαναμασίους πίνακας ὀνομάτων καὶ προαγμάτων, ὥστε γίνεται εὐχρηστον καὶ εἰς τὸν δυσκολώτερον ἀναγνώστην.

*

Μετὰ τὰ οικονομικὰ προβλήματα ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως ἀσχολεῖται καὶ τὸ ἔργον τοῦ ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μιλάνου Amintore Fanfani, Catholicism, Protestantism and Capitalism, τὸ ὁποῖον ἐκκυκλοφόρησε τελευταίως εἰς τὸ Λονδίνον. Εἰς τὸ ἔργον του ὁ ἰταλὸς καθηγητὴς φανερῶνει τὰς διαφορὰς αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν μεταξὺ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ὕλιστικῆς καπιταλισμοῦ. Ὁ μὲν Χριστιανισμὸς ἐπιτρέπει τὸ προσωπικὸν κέρδος, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἔχει σκοπὸν τὴν θεορατεύσῃ τὰς οἰκονομικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀτόμου, ἐνῶ ὁ καπιταλισμὸς (μετὰ τὴν ὕλιστικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως) θέτει τὸν πλουτισμὸν ὡς σκοπὸν τοῦ βίου. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο καταφαίνεται καὶ εἰς τὴν υἱοθέτησιν τῶν μέσων πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ κέρδους. Ὁ μὲν Χριστιανισμὸς δηλαδὴ ἐπιβάλλει τὰ «τηροῦνται οἱ νόμοι Θεοῦ καὶ τὰ παραμένον ἀνέπαφα τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων» ἐνῶ ὁ καπιταλισμὸς ἐπιτρέπει κάθε μέσον, φθάνει τὰ εἶναι ἐπικεροδές. Ἡ ἴδια διαφορὰ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου· ὁ μὲν προσπαθεῖ τὴν καθορίσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἐργάτου, ὁ δὲ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναγκῶν τῆς παραγωγῆς.

Γενικῶς τὸ βιβλίον προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὰς διαφορὰς τῶν δύο συστημάτων καὶ ἐν τέλει καὶ τὸν ρόλον τοῦ Προτεσταντισμοῦ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμφωνήσωμεν ἐπὶ ὅλων τῶν σημείων πρὸς τὸν συγγραφέα, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὅτι πάντοτε οἱ πάπαι καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἀντετάχθησαν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ καπιταλισμοῦ, νομίζομεν ὅτι τὸ ἔργον εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρον.

*

Ὁ ἀντίξιος διάδοχος τοῦ μεγάλου Willamo-witz, μέχρι πρότινος καθηγητὴς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, W. Jaeger μᾶς ἀποκαλύπτει εἰς τὸ βιβλίον του πὺν μόλις ἐξεδόθη «Demosthenes, the Origin and Growth of his Policy», τὴν ἀρχαῖον μέγαν οῤήτορα ὅπως μᾶς παρουσιάζεται μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὰς ἱστορικὰς προκλιτήρεις τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰς παλαιὰς τάσεις, τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα διαβάζοντες τὸ νέον ἔργον τοῦ W. Jaeger εἶναι ἀπολύτως ἀνακουφιστικὴ καὶ ἡ ἐπάνοδος μίς ἀπὸ τὰς θεωρίας τοῦ περασμένου αἰῶνος εἰς τὰ πραγματικὰ γεγονότα δίδει αἰσθημα ἀσφαλείας καὶ ἱκανοποίησιν.

*

Ἡ ἐπιστήμη μᾶς ἔχει συνηθίσει μὲ τὰς παρεδόξους θεωρίας της, ἀλλὰ ὀλίγα θὰ εἶναι ἐκεῖνα αἱ θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι θὰ φθάνουν τὴν... πρωτοτυπίαν τῆς θεωρίας τοῦ κ. A. J. Mc Inerny τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζει εἰς τὸ βιβλίον του Through the great arid Filter (μέσφ τοῦ μεγάλου ξηροῦ διῦλιστηρίου). Οὔτε λίγο οὔτε πολλὸ ἰσχυρίζεται ὅτι αἱ ξηραὶ ἔρημοι μὲ τὸ ζωηρὸν φῶς καὶ τὸν εὐρὸν δοῖζοντα ὑπῆρξαν αἱ κοιτίδες τῶν μεγάλων πολιτισμῶν! Καὶ ἐπεταὶ συνέχεια....

*

Ὑλη καὶ φῶς (Matière et Lumière) εἶναι ὁ τίτλος ἐνὸς ἐνδιαφέροντος βιβλίου τὸ ὁποῖον μᾶς ἔδωκεν ὁ διάσημος φυσικός, καὶ γνωστὸς πλέον εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων» καθηγητὴς Louis de Broglie. Αἱ 340 σελίδες τοῦ δημοσιεύματος αὐτοῦ περιλαμβάνουν μίαν σειρὰν μελετῶν, πὺν ἀναφέρονται εἰς τὰ γενικὰ κεφάλαια τῆς νεωτέρας Φυσικῆς (ὅπως π.χ. ὕλη καὶ ἠλεκτροισμός, φῶς καὶ ἀκτινοβολία, κυματομηχανικὴ) καὶ τῆς θετικῆς φιλοσοφίας.

Ἡ ἔκθεσις ὅλων τῶν θεωριῶν πὺν ἀνεπτύχθησαν διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν φύσιν τῆς ὕλης καὶ τοῦ φωτός, γίνεται μὲ μεθοδικότητα, ἀκριβείαν καὶ δυνατὴν συντομίαν, ἐπιτυγχάνει δὲ ὁ συγγραφεὺς νὰ περιορίσῃ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὴν χρῆσιν τῶν μαθηματικῶν συμβόλων, ἔτσι δὲ τὸ βιβλίον αὐτὸ διαβάζεται εὐκόλως καὶ ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν καλὰς σχέσεις μὲ τὰ Μαθηματικά. Μολονότι δὲ ὁ συγγραφεὺς τονίζει εἰς τὸν

πρόλογόν του ὅτι ἀφίνει τὸν ἀναγνώστην ἐλεύθερον νὰ συναγάγῃ ἐκ τῆς μελέτης τὰ ἀνάλογα φιλοσοφικὰ συμπεράσματα, ἐν τούτοις θίγει ἀρκετὰ βασικὰ ζητήματα ἐν σχέσει πρὸς αὐτὴν τὴν θέσιν τῆς ἐπιστήμης μέσα εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀξιών. «Ὅλαι αἱ ἐφαρμογαὶ τῆς ἐπιστήμης, γράφει εἰς τὸν πρόλογόν του (σελ. IX-X) ὁ de Broglie, δὲν προσκομίζουσιν ὠφέλειαν καὶ δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν δύναται νὰ πιστοποιήσῃ τὴν πραγματικὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, διότι αὐτὴ ἢ πρόοδος, χωρὶς ἀμφιβολίαν, ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὴν ὄλην διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου».

*

Οἱ πλανῆται, τοῦλάχιστον οἱ μεγαλύτεροι, εἶναι οἱ περισσότερον γνωστοὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀστρονόμους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πολὺ κοινόν. Καὶ ὁμως, μολονότι ἐπὶ αἰῶνας μελετῶνται καὶ σπουδάζονται ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, ἐν τούτοις ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ κρύπτουν πολλὰ αἰνίγματα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν σοβαρῶς τοὺς ἐρευνητάς. Τὸ βιβλίον τοῦ γάλλου καθηγητοῦ Pierre Humbert : De Mercure à Pluton, frs 18, μᾶς ὁμιλεῖ δι' ὅλα τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ πρὸς τοὺς πλανήτας καὶ τοὺς δορυφόρους των, μεταξὺ τῶν ὁποίων κινεῖ ἰδιαιτέρως τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν περιέργειαν τὸ ἄν ὑπάρχῃ ζωὴ εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας. Ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει καὶ τὸ ζήτημα αὐτὸ διὰ νὰ τῶνισῃ τελικῶς (σελ. 164-65) ὅτι «τὸ ζήτημα τοῦ κατοικήσιμου τῶν πλανητῶν εἶνε πάντοτε ἄλυτον. Ὁ Ἐρμῆς, ὡς ἐκ τῆς ἐγγύτητός του πρὸς τὸν Ἥλιον, οἱ μεγάλοι πλανῆται, ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς τῶν καταστάσεως, τῆς συνεχῶς ἀσταθῶς, δὲν φαίνονται καθόλου κατοικήσιμοι, τοῦλάχιστον ὑπὸ τὴν συνήθη σημασίαν τῆς λέξεως. Ἡ Ἀφροδίτη καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἄρης θὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι, ἀλλ' ἀπολύτως τίποτε δὲν μᾶς ἀποδεικνύει ὅτι κατοικοῦνται. Μὲ τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν γνώσεών μας, συνεχίζει ὁ συγγραφεὺς, δὲν ὑπάρχει παρὰ ἓνας καὶ μόνος πλανῆτης διὰ τὸν ὁποῖον δυνάμεθα μετὰ τοῦ Ἡσαίου νὰ εἰπώμεν ὅτι «ὁ Θεὸς δὲν ἔκαμε τὸν πλανήτην μας ἕνα χάος, ἀλλὰ τὸν ἐδημιούργησεν οὕτως ὥστε νὰ εἶναι κατοικήσιμος», καὶ αὐτὸς ὁ πλανῆτης εἶναι ἡ Γῆ».

*

Ὁ Manlio Lo Vecchio Musti εἰς τὸ ἔργον του L' opera di Gabrielle d' Annunzio προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ μίαν νέαν ἄποψιν τοῦ ἔργου τοῦ ἰταλοῦ ποιητοῦ, ἐξετάζων τὰς τρεῖς ποιητικὰς κατευθύνσεις του : τὸν sensualismo, τὸν estetismo καὶ τὸν eroismo. Ἄν καὶ τὸν σκοπὸν του αὐτὸν ὁ συγγραφεὺς δὲν τὸν ἐπιτυγχάνει ἀπολύτως, ἐν τούτοις κατορθώνει νὰ παρουσιάσῃ τὴν πληρεστέραν, ἴσως, κριτικὴν, ἡ ὁποία ἐξεδόθη μέχρι σήμερον, περὶ τοῦ ἔργου τοῦ d' Annunzio.

Ο γνωστός Ιταλός φιλόσοφος Benedetto Croce εξέδωσε τελευταίως εις ένα τόμον υπό τον τίτλον *La storia come pensiero e come azione* διάφορα άρθρα του, τα οποία είχε δημοσιεύσει κατά καιρούς εις περιοδικά και εις τα οποία προσεπάθει να δείξη την σχέσιν πού υπάρχει μεταξύ ιστοριογραφίας και δράσεως. «*Η ιστοριογραφία προπαρασκευάζει, αλλά δεν καθορίζει την πρακτικήν δράσιν*», είναι το γενικόν συμπέρασμα. Αλλά το ιδιαίτερον ενδιαφέρον των άρθρων του Croce έγκειται εις το ότι κατορθώνουν να χαρακτηρίζουν επιτυχώς τὰς αντιλήψεις και τὸ έργο άλλων προσώπων, όπως του Ranke, του Burckhardt του Taine. Γίνεται λόγος, επίσης, εις αυτά δια σύγχρονα πρόσωπα και γεγονότα, με χιούμορ και λεπτόν πνεύμα, χωρίς να θίγουν τούς κρινομένους και να καθιστούν αντιπαθή τὸν συγγραφέα.

*

Και μεταξύ των Έβραίων ακόμη, δεν θα υπάρχη, ασφαλώς, άλλος επιστήμων πού να ήσυχλήθη περισσότερο με την ιστορίαν του αντισημιτικού κινήματος, όσον ο κ. James Parkes. Το έργο του προβλέπεται ότι θα αποτελεσθῆ από πέντε τόμους εκ των οποίων ο πρώτος, υπό τον τίτλον «*The Conflict of the Church and the Synagogue*» (Ο άγων μεταξύ εκκλησίας και συναγωγής) εξέδόθη κατά το 1934. Τώρα, υπό τον τίτλον «*The Jew in the Medieval Community*» (ό έβραϊός εις την μεσαιωνικήν κοινωνίαν) εκυκλοφόρησε ο δεύτερος τόμος, ο οποίος με την επίτασιν και την επέκτασιν των αντισημιτικών μέτρων εις μερικά κράτη, καθίσταται εξαιρετικώς επίκαιρος. Ο δεύτερος αυτός τόμος αρχίζει με την νομοθεσίαν του Καρόλου του Μεγάλου και των διαδόχων του, νομοθεσίαν εννοϊκήν προς τούς έβραίους, και παρακολουθεῖ την διαρκή χειροτέρευσιν τῆς θέσεώς των, μέχρις ότου, αποκλεισμένοι από κάθε έλάγγελμα, καταπιούν ενίοτε κοινωνικά παράσιτα.

*

Το τελευταίον βιβλίον του γνωστού γερμανού λογογράφου Wilhelm Schäfer, ο οποίος έφέτος έώρασε την εβδομηκονταετηρίδα του, ενδιαφέρει πολὺ ενδύτερον κοινόν παρ' όσον προδίδει ο τίτλος του «*Meine Eltern*» («*Οί γονεῖς μου*»). Διότι, με τὸ ώραϊον ύφος του, δεν διηγείται απλῶς την ιστορίαν των γονέων του, αλλά άφ' ενός μὲν ανατρέχει εις την ιστορίαν του δεκάτου ενάτου αἰώνος, άφ' έτέρου δέ περιγράφει τὸν τύπον του γερμανού χωρικοῦ και ιδιαίτερος του άγγελου τῆς οικογενείας, τῆς γερμανίδος νοικοκυράς, η οποία, εις τὸ πρόσωπον τῆς μητέρας του Schäfer, ευρίσκει τὸν καλύτερόν της εκπρόσωπον. Η τελεία αὐτῆ νοικοκυρά με την εξαιρετικὴν ύπομονήν της και την ανεξάντλητον καλωσύνην της, είναι ευχαριστημένη πάντοτε από την ζωήν της και από τὸν σύζυγόν της, αν και οί δύο δεν είναι όπως θα έπροπε. Ίσως αὐτὸ άπετέλει τὸ μυστικόν τῆς επιτυχίας της.

Εἰς τὸ προηγούμενον τεύχος των «*Ακτίνων*» εἴχομεν παρουσιάσει ένα γαλλικόν και ένα ελληνικόν βιβλίον διὰ γονεῖς, σχετικὰ με την χριστιανικήν ἀνατροφὴν των παιδιών. Τὸν ἴδιον σκοπὸν ἐξυπηρετοῦν και δύο νέα βιβλία τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τὸν *Catéchisme vivant* τὸν ποῖον ἐδημοσίευσε τὸ 1936, André Boyer. Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ *Manuel d'Instruction religieuse des Adolescents* και τὸ δεύτερον *Comment présenter le Christ aux enfants d'aujourd'hui*. Τὸ πρῶτον συνδυάζει προσφύεστατα την ιστορικὴν και την θεολογικὴν μέθοδον και παρίσταν τὰ θρησκευτικὰ προβλήματα των νέων κατὰ τρόπον ζωντανόν, εις τρόπον ὡστε ἀποδεικνύει ὅτι ὁ συγγραφεὺς δεν εἶναι μόνον ἐνήμερος των προβλημάτων τῆς νεότητος, ἀλλ' ἔχει και τὸ χάρισμα νὰ τὰ καθιστᾷ δι' ὅλους ἐνδιαφέροντα. Τὸ δεύτερον βιβλίον, προωρισμένον μᾶλλον διὰ τούς ἀσχολουμένους με τὸ κατηχητικόν ἔργον, παρουσιάζει ἐν τούτοις, γενικώτερον ἐνδιαφέρον, ὡς πρὸς τὸν τρόπον με τὸν ποῖον εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν εις την ἀνατροφὴν καλύτερα ἀποτελέσματα. Ὁ συγγραφεὺς, πολὺ δικαίως, ἐπιμένει εις τὸ νὰ δείξη την ἀνάγκην ὅπως ὁ Χριστὸς καταστῆ ζωντανὸς εις την καθημερινὴν ζωὴν των μαθητῶν και των παιδιῶν γενικῶς.

*

Ἀλλὰ ἀκόμη πλέον εὐπρόσδεκτα, διότι εἶναι σπανιώτερα, εἶναι τὰ ἔργα ἐκεῖνα, τὰ ποῖα ἀναφέρονται εις την γυναικειαν ἐκπαίδευσιν ἐνῶ εἶναι συγχρόνως και χριστιανικά—καθὼς τὸ βιβλίον τῆς Yvonne Grégoire, *Maternité*, τὸ ποῖον εις τὰς 260 σελίδας του ἐκθέτει ὄχι μόνον τὰ σχετικὰ πρὸς την μητρότητα, ἀλλὰ ὅλα ὅσα ἀφοροῦν εις την γυναῖκα και την ἐκπαίδευσίν της προβλήματα. Τὸ βιβλίον ἔχει ἀξίαν, διότι εἶναι γραμμένον ἀπὸ γυναῖκα ἢ ποῖα εις τὰς Βουξέλλας ἐργάζεται εις κοινωνικά ἔργα, πού ἀφοροῦν εις την γυναικειαν ἐκπαίδευσιν και την προστασίαν τῆς μητρότητος και ἐπομένως ὅσα γράφει δεν εἶναι ἀπλῆς μελέτης τὸ προῖόν, ἀλλὰ και πολύτιμος προσωπικὴ πείρα.

*

Διὰ νὰ βοηθήσωμεν εις την ἐκλογὴν βιβλίων κατὰ τὰς ἡλικιών διὰ τὰ παιδιὰ, τώρα μάλιστα, πού πλησιάζουν αἱ ἑορταὶ και ἡ περίοδος των δώρων, σημειώνομεν τούς τίτλους μερικῶν συλλογῶν ξένων βιβλίων, ὡς και τούς τίτλους μερικῶν ἀπὸ τὰ καλύτερα βιβλία. Ὁ οἶκος Mame μᾶς παρουσιάζει την συλλογὴν «*Cigale*» διὰ παιδιὰ 9-12 ἐτῶν (4,50 φράγκα κατὰ τόμον) με την *Princesse Rosette* τῆς κομήσεως Ségur τὸ *L' Air ne fait pas la chanson* τοῦ S. Minost, την συλλογὴν «*Coquelicot*», διὰ μεγάλα παιδιὰ, 14—16 ἐτῶν, (7, 95 φράγκα ἑκαστον) με τὸν Robert Hellmont τοῦ Daudet, *Le Grillon du Foyer* τοῦ Dickens, *La Diane de Marly* τῆς Julie

Lavergne κ. ἄ. Ἡ συλλογὴ «Conquêtes de l'homme» (10 ἢ 12 φράγκα ἕκαστον) μὲ τὸ La Terre et son sous-sol τοῦ Peslouan κ.ἄ. καθὼς καὶ ἡ συλλογὴ «Decouvertes et Exploits héroïques» μὲ τὸ La belle vie des pilots de ligne τοῦ J. Mortane κλπ. (τῆς αὐτῆς τιμῆς) εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα διὰ μεγάλα παιδιὰ. Τέλος πολὺ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ συλλογὴ «Pour tous» μὲ τὰς δύο σειράς της, «Romans, nouvelles, aventures καὶ «Histoire, biographies, voyages» (10 φράγκα) μὲ τὸ Sanguis Martyrum καὶ τὸ Saint Augustin τοῦ Bertrand, διὰ μεγάλα παιδιὰ, Histoires étranges qui sont arrivées, καὶ Legendes de Noël τοῦ Lenotre διὰ μέσης ἡλικίας καὶ μεγάλα παιδιὰ κ.ἄ.

Ἐπίσης ὁ οἶκος Gigord μὲ τὴν συλλογὴν του «Des livres pour la jeunesse» (6, 75 ἢ 9 φράγκα) ἀπευθύνεται μᾶλλον εἰς τὰ μέσης ἡλικίας παιδιὰ καὶ τὴν συλλογὴν «Feu de camp» (τῆς αὐτῆς τιμῆς πρὸς τοὺς προσκόπους. Ὁ οἶκος Delagrave, εἰδικώτερος διὰ βιβλία τὰ ὁποῖα προορίζονται διὰ δῶρα, ἔχει τὰς συλλογὰς «Juventas» (5 καὶ 8, 50 φράγκα ἕκαστον) καὶ «Sports et aventures» (7 καὶ 9 φράγκα) εἰδικῶς δὲ διὰ μυθιστορήματα καὶ διηγήματα διὰ τὴν νεότητα τὴν συλλογὴν «Maïa» μὲ τὸ Les Gars de la rue Paul, κατὰ μετάφρασιν ἐκ τῆς οὐγγρικής, κ.ἄ. Ὁ οἶκος Boivin εἰς τὴν συλλογὴν του «Aventures et d' Histoire» (12 φράγκα ἕκαστον) παρέχει μίαν καλὴν σειρὰν διηγημάτων διὰ μέσης ἡλικίας καὶ μεγάλα παιδιὰ, ὅπως Un lycéen a disparu. Lincoln, le grand pionnier κλπ. Τέλος ὁ οἶκος Hachette μὲ τὰς συλλογὰς του «Bibliothèque de la jeunesse» (5 φράγκα ἕκαστον) «Bibliothèque verte» (8, 50 φράγκα) καὶ «Collection Hachette» (18 φράγκα ἕκαστον) μὲ τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ἰουλίου Βέρν, Stevenson, Maïot κλπ. διὰ μικροὺς καὶ μὲ τὸ Capitain courageux τοῦ Kipling, La Terre qui meurt τοῦ R. Barin, La peur pour vivre τοῦ H. Bordeaux κ.ἄ. δίδουν ὡσαύτως εὐκαιρίαν πρὸς ἐκλογὴν θαυμασίων βιβλίων. Ἐκείνους ὅμως οἱ ὁποῖοι θὰ ἤθελαν νὰ ἔχουν ἀκόμη πλουσιωτέραν ποικιλίαν πρὸς ἐκλογὴν, παραπέμπομεν εἰς τὸ βιβλίον τῆς κ. Jane Dubois «Un choix de livres pour la jeunesse de quatre à dix—huit ans», εἰς τὸ ὁποῖον θὰ εὑρουν περισσότερα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ γερμανικὴ φιλολογία τοῦ παρελθόντος ἔτους ἔχει ἀρκετὰ νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς νέους καὶ τὰ παιδιὰ. Ἰδιαιτέρως κατάλληλα διὰ μὴ γερμανοὺς εἶναι τριακόσια μικρὰ διηγήματα, τὰ ὁποῖα ἀποδίδουν πιστῶς τὸν γερμανικὸν χαρακτήρα καὶ τὰ ὁποῖα ἐξέδωκεν ὁ Wolfgang Stendel ὑπὸ τὸν τίτλον Erzähl noch was (3 μάρκα).

Ἐπίσης ὠραῖα διηγήματα εἶναι τοῦ Georg

Thürmair καὶ Josef Rick. Das helle Segel (4, 80 μάρκα), Hans Friedrich Biunk, Wir wollen nach Amerika (2, 70 μάρκα), τοῦ Wilhelm von Polenz, Dorfgeschichten (0,35 μάρκου) τῆς Dorothea Moore, τῆς Käthe Olshausen=Schönberger, Boga, das Kameruner Elefantenkid, (2, 50 μάρκα) κ.ἄ. Ὁσαύτως ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ συλλογαὶ Das neue Universum (6, 80 μάρκα), Der gute Kamerad (9, 50 μάρκα), Durch die weite Welt (5, 60 μάρκα), ἰδιαιτέρως δι' ὅσους ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ σπῶρ καὶ τὴν μηχανικὴν Thienemanus Schatzkästlein (4, 80 μάρκα) κ.ἄ.

*

«Pas seuls!» (ὄχι μόνοι) εἶναι ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τοῦ κ. E. Guillard, πού ἀφιερῶνται εἰς τοὺς ἀποθαρημένους, τοὺς ἀπομονωμένους καὶ τοὺς λυπημένους ἄρα σὲ κάθε ἄνθρωπον, πού ζῆ μέσα εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν, πού εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τὸν φιλοδορήσῃ, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἀκόμη καὶ ἄγιος, μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα αὐτὰ δῶρα. Καὶ ὁ E. Guillard, πού τὸν διακρίνει φαίνεται πνευματικὴ πείρα, ἔρχεται νὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην καὶ θάρρος διὰ νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὸν δρόμον τῆς προόδου καὶ τῆς τελειότητος.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ "ΑΚΤΙΝΕΣ",

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ",

Συνδρομὴ ἑτησίαι:

Ἐσωτερικοῦ Δραχ. 30.

Ἐξωτερικοῦ Σελλ. 4 ἢ \$ 1.

Τιμὴ φύλλου Δραχ. 5.

Ἐπεύθυνος:

Σπ. Ι. Παμπούκης

Ἀχαρνῶν 11 β

Ἐπιστολαὶ καὶ ἐμβάσματα

κ. Γεώργιον Ἀλεξίου

ὁδὸς Καρύτση 14.

Ἀθῆναι.

Προϊστάμενος Τυπογραφείου

Δ. Παπακωνσταντίνου

Μαυρομιχάλη 176

Κατὰ τὴν βιβλιοδέτησιν αἱ ἐπόμεναι σελίδες δύνανται, ἀποκοπτόμεναι, νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τόμου.